

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Оливера Б. Радовић

**УСКЛАЂЕНОСТ СА РОДНИМ УЛОГАМА КАО
ФАКТОР СУБЈЕКТИВНЕ ДОБРОБИТИ У
РАНОМ ОДРАСЛОМ ДОБУ**

докторска дисертација

Београд, 2014

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Olivera B. Radovic

**CONGRUENCE WITH GENDER ROLES AS A
FACTOR OF SUBJECTIVE WELL-BEING IN EARLY
ADULTHOOD**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

МЕНТОР: проф. др Драган Попадић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

проф. др Тамара Цамоња-Игњатовић
Факултет политичких наука
Универзитет у Београду

доц. др Оливер Тошковић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ДАТУМ ОДБРАНЕ РАДА: _____

УСКЛАЂЕНОСТ СА РОДНИМ УЛОГАМА КАО ФАКТОР СУБЈЕКТИВНЕ ДОБРОБИТИ У РАНОМ ОДРАСЛОМ ДОБУ

Резиме: Основни проблем нашег истраживања је да утврдимо у којој је мери усклађеност са родним улогама (понашање у складу са перцепцијом очекиване поделе одговорности мушкараца и жена, те конформирање маскулиним/фемининим нормама) повезана са субјективном добробити (задовољством сопственим животом, позитивним и одсуством негативног афекта) и самопоштовањем у периоду раног одраслог доба, прецизније у периоду од 28-45 године код мушкараца и жена у Србији. Истраживање је спроведено на квотном узорку који је чинило је 773 испитаника, 407 жена и 366 мушкараца просечне старости 36,7 година из четири области Републике Србије: Војводине, Београда са околином, централне Србије и Косова и Метохије. Резултати истраживања су показали да испитаници у већини случајева опажају да се очекивања околине крећу у сфери традиционалне поделе улога између мушкараца и жена – доминација мушкараца у јавној сфери и брига о домаћинству и деци као примарни задаци жена. Тип насеља и област становања су најснажнији чиниоци различитог перципирања родних улога: родне улоге се опажају нешто традиционалнијим на селу и код испитаника са Косова и Метохије. Улоге се у великом степену перципирају као традиционалне - понашање већине испитаника је у складу са традиционалним улогама - што води мањој неусклађености са опаженим улогама- али се при томе већина испитаника понаша мање традиционално од опажених улога. Мушкарци који се генерално понашају у складу са традиционалном поделом родних улога значајно се више конформирају нормама које се односе на општу доминацију: побеђивање, моћ над женама, доминацију, статус и презир хомосексуалаца. Жене које се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и мањи дисбаланс између актуелног понашања и опажених улога, те се више конформирају фемининим нормама. И код мушкараца и код жена, материјално стање и активистичка вредносна оријентација су најзначајнији чиниоци субјективне добробити. Код мушкараца се, осим материјалног стања и активистичке

вредносне оријентације, као значајни предиктори субјективне добробити издвајају и усклађеност са опаженим родним улогама, као и конформирање маскулиним нормама које се односе на постизање статуса у друштву. Код жена се, осим материјалног стања и активизма, конформирање традиционалним фемининим нормама појављује се као значајан предиктор субјективне добробити, док скромност и старост негативно доприносе субјективној добробити жена. Када је у питању самопоштовање, и код мушкараца и код жена су се као значајни предиктори издвојили, као и код субјективне добробити, материјално стање и активистичка вредносна оријентација. Конформирање маскулиним нормама које се односе на ризик, плејбој и насиље генерално је негативан предиктор самопоштовања мушкараца. Код жена, конформирање фемининим нормама које се односе на бригу о деци и женственост јесте позитиван предиктор самопоштовања, док је тежња ка мршавости негативно повезана са самопоштовањем. Усклађеност понашања са традиционалним родним улогама, као и прихватање традиционалистичких вредности такође представљају негативан предиктор самопоштовања жена. Када су у питању мушкарци, усклађеност понашања са опаженим родним улогама значајно је повезана са самопоштовањем код мушкараца нижег материјалног и образовног статуса, док код оних са вишим образовањем и материјалним стањем ова веза није значајна. Код жена, не постоји модераторски ефекат социо-демографских варијабли на везу испитиваних предиктора и самопоштовања

Кључне речи: родне улоге, родне норме, маскулиност, фемининост, субјективна добробит, вредности, рано одрасло доба, Србија

Научна област: Психологија

Ужа научна област: Социјална психологија

УДК:159.923.2(043.3)

CONGRUENCE WITH GENDER ROLES AS A FACTOR OF SUBJECTIVE WELL-BEING IN EARLY ADULTHOOD

Abstract: The main problem of this study is to determine the extent to which congruence with gender roles (behavior consistent with the perception of the expected division of responsibilities between men and women, as well as conformity to masculine/feminine norms) is associated with subjective well-being (life satisfaction, positive and absence of negative affect) and self-esteem in the period of early adulthood, more precisely within the period of 28-45 years among men and women in Serbia. The study was conducted on a quota sample which consisted of 773 subjects, 407 women and 366 men, average age 36.7 years in four areas of the Republic of Serbia: Vojvodina, Belgrade and its surroundings, Central Serbia and Kosovo. The results have shown that respondents in most cases perceive that the social expectations include traditional division of roles between men and women - the dominance of men in the public sphere and taking care of the household and children are the primary tasks of women. Type of settlement and, to some extent, the area of the country are the most powerful factors of different perception of gender roles: gender roles are perceived as something more traditional in the countryside and among examinees from Kosovo. The roles have been largely perceived as traditional - the behavior of the majority is in line with the traditional roles - which leads to a smaller discrepancy with the observed role - but in fact the majority of respondents behave less traditionally than perceived role. Men who generally behave according to the traditional division of gender roles conform more significantly to norms that refer to the general dominance: winning, power over women, dominance, status and disdain of homosexuals. Women who behave according to the traditional division of roles experience less imbalance between actual behavior and perceived role, and they conform more to feminine norms. For both men and women, financial condition and activist value orientations are the most important factors of subjective well-being. In men, apart from material conditions and activist value orientations, significant predictors of subjective well-being are also in congruence with the perceived gender roles and conformity to masculine norms relating to the achievement of status in society. In

women, in addition to financial need and activism, conformity to traditional feminine norms appears to be a significant predictor of subjective well-being, while modesty and age negatively contribute to subjective well-being of women. When it comes to self-esteem, for both men and women, financial condition and activist value orientation were singled out as significant predictors, as well as for subjective well-being. Conformity to masculine norms related to risk, playboy and violence are generally negative predictors of self-esteem of men. In women, conformity to feminine norms relating to the care of others is a positive predictor of self-esteem, and the pursuit of thinness is negatively associated with self-esteem. The congruence of behavior with traditional gender roles, as well as acceptance of traditionalist values, is also a negative predictor of self-esteem among women. As for men, behavior that is congruent with the observed gender roles is significantly associated with their self-esteem, especially among men of lower material and educational status, while among those with higher education and financial condition this relationship is not significant. In women, there is no moderating effect of socio-demographic variables on examined predictors of relationship and self-esteem.

Key words: gender roles, gender norms, masculinity, femininity, subjective well-being, values, early adulthood, Serbia

Scientific field: Psychology

Scientific subfield: Social psychology

UDK: 159.923.2(043.3)

САДРЖАЈ

I ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	1
1. Пол, род и родне улоге	1
2. Историјски преглед приступа изучавању рода и родних разлика у психологији.....	5
2.1. <i>Период 1894-1936: Испитивање полних разлика у интелигенцији.....</i>	<i>6</i>
2.2. <i>Период 1936-1956 Маскулиност-фемининост као општа црта личности.....</i>	<i>7</i>
2.3. <i>Период 1954 -1982 Полно типизирање и андрогиност .....</i>	<i>8</i>
2.4. <i>1982-данас: Род као социјална категорија .....</i>	<i>9</i>
2.5. <i>Различити нивои разматрања рода као социјалне категорије: Рублеова и Мартинова ревизија „Хјустон матрице“.....</i>	<i>10</i>
3. Теоријске парадигме за изучавање родних разлика у психологији	12
3.1. <i>Психоаналитички приступ .....</i>	<i>12</i>
3.2. <i>Теорија социјалног учења и социјализација родних улога .....</i>	<i>14</i>
3.3. <i>Теорија социјалних улога .....</i>	<i>18</i>
3.4. <i>Когнитивно-развојне теорије .....</i>	<i>20</i>
3.4.a <i>Колбергова теорија развојних фаза .....</i>	<i>20</i>
3.4.б <i>Теорија полне шеме Сандре Бем .....</i>	<i>22</i>
3.5. <i>Род у контексту: Модела Деуксове и Мајорове .....</i>	<i>24</i>
4. Нека релевантна истраживања родних улога у Србији	26
5. Левинсонова теорија животног циклуса	31
6. Субјективна добробит	35
6.1. <i>Чиниоци субјективне добробити .....</i>	<i>38</i>
7. Самопоштовање	43
8. Вредности	46
9. Род и ментално здравље	49

II ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	54
1. Проблем истраживања	54
2. Циљеви и задаци истраживања	59
3. Варијабле и инструменти за прикупљање података	60
4. Основне претпоставке у истраживању	73
III МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА	76
1. Узорак	76
2. Ток испитивања	79
3. Статистичка обрада података	80
IV РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	82
1. Перцепција родних улога мушкараца и жена у Србији	82
2. Социо-демографке варијабле као чиниоци различитог опажања родних улога	86
2.1. Разлике између мушкараца и жена у перцепцији родних улога ..	86
2.2. Разлике у перцепцији родних улога испитаника из Војводине, централне Србије, Београда и Косова и Метохије	87
2.3. Разлике у опажању родних улога испитаника на селу и у граду ..	88
2.4. Разлике у опажању родних улога у односу на образовање и материјално стање	90
2. Усклађеност понашања са родним улогама код мушкараца и жена у Србији	92
3.1. Усклађеност понашања са традиционалним родним улогама.	92
3.2. Усклађеност понашања са опаженим родним улогама.....	93
3.3. Разлике између мушкараца и жена у усклађености понашања са традиционалним и опаженим улогама.....	100
4. Конформирање родним нормама	103
4.1. Повезаност конформирања родним нормама и усклађености понашања са опаженим и традиционалним улогама	107

5. Чиниоци усклађености са родним улогама и конформирања родним нормама код мушкараца и жена у Србији	113
5.1. Социо-демографске варијабле као чиниоци усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама.....	113
5.1.1. Област становања као чинилац усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама	113
5.1.2. Тип насеља као чинилац усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама	116
5.1.3. Старост, образовање, материјално стање и усклађеност са родним улогама	119
5.2. Вредносне оријентације као чиниоци усклађености понашања са родним улогама	121
6. Субјективна добробит и самопоштовање мушкараца и жена у Србији	128
6.1. Социо-демографски чиниоци субјективне добробити	130
6.2. Вредности као чиниоци субјективне добробити код мушкараца и жена.....	132
7. Усклађеност са родним улогама и субјективна добробит	134
7.1. Усклађеност са родним улогама и субјективна добробит мушкараца	134
7.2. Усклађеност са родним улогама и субјективна добробит жена	136
8. Могућност предикције субјективне добробити и самопоштовања мушкараца и жена на основу разматраних варијабли	139
8.1. Могућност предикције субјективне добробити.....	139
8.2. Могућност предикције самопоштовања	141
V ДИСКУСИЈА	143
VI ЗАКЉУЧАК	170
Литература	175
Прилози	192

I ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Пол, род и родне улоге

Пол је једна од најзначајнијих категорија у социјалном животу појединца. У свим познатим културама, пол је најчешће коришћен критеријум у класификацији људи (Martin & Halverson, 1981; Maccoby, 1988, Bussey & Bandura, 1999, према Ellis et al., 2008). Иако је наизглед лако направити разлику између мушког и женског пола, брижљивије разматрање проблема указује да је ова основна класификација оптерећена великим бројем културолошких значења и обичаја који преплављују сваки аспект индивидуалних, интерперсоналних, групних и друштвених процеса. Тако, све знане културе производе богат и врло издиференциран сет концепата и појмова који категоризују и карактеришу дечаке и девојчице, мушкарце и жене, одвајају мушке и женске улоге, права и одговорности. У свим културама, мушкарци и жене се сусрећу са различитим скупом веровања о мушкој и женској улози и очекивањима који утичу на њихова размишљања, осећања и понашање. Како се показало да је полна припадност снажно повезана са уверењима, емоцијама и понашањем појединаца, у последње две деценије, појам пола или рода је постао један од концепата у психологији који је највише истраживан.

Према дефиницији Савета Европе *род* је „друштвено обликовање биолошког пола, одређено схватањем задатака, деловања и улога прописаних мушкарцима и женама у друштву, у јавном и приватном животу. Род није само друштвено конструисана дефиниција жена и мушкараца, то је и друштвено конструисана дефиниција односа између жена и мушкараца“ (Lithander, 2000 према Jugović, 2004). У новијој литератури углавном се наглашава да су физичке разлике између мушкараца и жена одређене биолошким чиниоцима, а психолошке дејством социјалних чинилаца (према Kaprara, Cervone, 2003). *Пол* (енг. *sex*) би се, тако, односио на биолошке

карактеристике и дефинише се пре свега према видљивим гениталијама и репродуктивним функцијама особе, установљава се на рођењу и друштвено је приписана карактеристика на основу поменутих биолошких одлика. Термин род (као превод енглеског термина *gender*) у смислу означавања „мушкости“ или „женскости“ особе релативно се скоро појавио у домаћој литератури. Под овим појмом се означавају „карактеристике маскулиности и фемининости који осветљавају процесе социјализације и психолошког развоја“ (Money, Hamson i Hampson, 1955 према Каргара, Ћервоне, 2003). Дакле, термин род означава социјални конструкт мушкости и женскости, то је „конструкт конкретног друштва у конкретном времену, дакле тек задат и стога подложен промени“ (Јарић, Радовић, 2010).

Данас је друштвено обликовање рода неупитна чињеница у родним студијама. Оно што је у фокусу пажње истраживача нису биолошке разлике између мушкараца и жена, већ како ове разлике утичу на друштвено конструисање очекиваних родних идентитета и образаца понашања, а посебно како ово последично доводи до расподеле друштвене моћи (Милојевић, 2011). Међутим, нека савремена социолошка схватања критикују овакво поимања пола и рода (Батлер, Бурдије) и наглашавају да се у оваквој концептуализацији крије прећутно прихватање биолошке заснованости родних разлика. Они наглашавају да и пол и род треба сматрати друштвено конституисаним производима – људско тело и биологија нису „дати“ већ су подложни личном избору у различитим друштвеним контекстима. Аутори који говоре о друштвеној конструкцији пола и рода одбацују сваку биолошку заснованост полних/родних разлика и истичу да се родни идентитети стварају у односу на перципиране полне разлике у друштву и потпомажу обликовање тих разлика. Једна од најзначајнијих ауторки ове оријентације, Џудит Батлер (Batler, 2010) говори о тешкоћама када покушамо да откријемо „чисти пол“ који би претходио конструкцији рода. Наиме, сам термин „полне разлике“ сугерише да су људи подељени на жене и мушкарце и управо та морфолошка дуалност представља нашу мисаону конструкцију – културолошки одређену менталну категорију. У том смислу пол је важно

сагледати као континуум на чијим се крајевима налази биолошки и генетски мушко, односно женско тело, а не као „дату“ бинарну категорију.

Родне улоге су вишедимензионални концепт и могу се односити на широк спектар обележја, од ставова и понашања везаних за родне улоге до особина личности везаних за род. Према Речнику родне равноправности родна улога је „скуп очекивања заједнице везаних за понашање појединаца/појединки у односу на њихову полну припадност. Реч је о подразумевајућим, неупитним правилима која усвајамо кроз васпитање у породици, на свим степенима образовања, кроз медије, културне садржаје, унутар научних истраживања“ (Јарић, Радовић, 2010). Исте ауторке наводе да усвајање родних улога у процесу социјализације путем интернализације социјалних правила доводи до стварања родних идентитета. Уско повезан са појмом родних улога је појам родних стереотипа. Уопштено, *родни стереотипи* су специфична уверења о типичним особинама жена или мушкараца. Као и сваки стереотип, она подразумевају „превише поједностављене и превише генерализоване апстракције о групи људи, углавном нетачне, премда могу садржавати и зрно истине“ (Pennington, 2008). Родне улоге у ужем значењу односиле би се на „*активности* које се додељују мушкарцима и женама на основу претпостављених разлика – карактеристика и атрибута, односно способности и вештина“ (Petrušić, 2007). Дакле, родне улоге биле би изведене из родних стереотипа који у неком друштву постоје. О постојању родних улога махом се закључује управо на основу истраживања родних стереотипа, у којима се доследно налазило да људи имају различита очекивања о типичним карактеристикама мушкараца и жена (Diekman & Eagly, 2000; Newport, 2001). Већина ових уверења о половима односи се на „комуналне“ (усмерене на заједништво) и „предузетничке“ особине. „Комуналне“ особине које су типичне за жене изражавају бригу за друге и укључују везаност, нежност, интерперсоналну осетљивост и бригу за друге. Са друге стране, предузимљивост, која је типична за мушкарце, укључује асертивност, контролу и самопоуздање. Родне улоге су дифузне јер се односе на опште социјалне категорије мушкости и женкости. Оне такође обухватају веровања о многим другим

аспектима мушкараца и жена, као што су физичке одлике, когнитивне способности, вештине и емоционалне диспозиције (Deaux & Lewis, 1984). Родне улоге представљају карактеристике које су дескриптивно нормативне за полове и укључују квалитете који разликују жене и мушкарце. Дескриптивне норме (који се називају и дескриптивни стереотипи) служе као водичи за понашање које ће вероватно бити ефикасно у одређеној ситуацији. Међутим, веровања везана за родне улоге такође укључују прописане норме (које се називају и прескриптивни стереотипи) које одређују пожељно, прикладно понашање за сваки пол. Прописане норме показују која понашања ће највероватније наићи на одобравање других, што води ка личном осећању поноса или посрамљености. Уопштено, људи очекују и охрабрују комуналне карактеристике код жена и предузетничке карактеристике код мушкараца, што се показује у истраживањима: људи имају различита уверења о томе како треба да изгледају идеалан мушкарац и идеална жена (Spence & Helmreich, 1978; Williams & Best, 1990), постоје разлике у уверењима о идеалном селфу код мушкараца и жена (Wood, Christensen, Hebl & Rothgerber, 1997) и људи имају различите ставове и прескриптивна уверења о томе које су улоге и одговорности мушкараца и жена (Glick & Fiske, 1996; Spence & Helmreich, 1978). Прописани и дескриптивни аспект родних улога блиско је повезан. Хал и Картер (Hall, Carter, 1999) показали су да се понашања оцењују прикладним за одређени пол у оном обиму у ком се верује да их одређени пол чешће упражњава. Уопштено, изгледа да људи верују да мушкарци и жене треба да се разликују у оним понашањима која су повезана са већим полним разликама. Иако постоје неке индивидуалне разлике у веровањима о типичним и прикладном понашању мушкараца и жена, ова уверења су широко распрострањена међу припадницима одређеног друштва - женама и мушкарцима, младима и старијима, међу људима који се разликују по материјалним примањима и класној припадности.

Родни идентитет је основни појам који појединац стиче о својој припадности женском или мушком роду и који код већине људи произилази из биолошког пола особе (Cook, 1985). Родни идентитет представља „део

личног идентитета који се односи на личну перцепцију појединца о припадању односно неприпадању властитом биолошком полу“ (Jarić, Radović, 2010).

Родна идентификација се, поред знања, односи и на осећања које оно повлачи за собом. Бити рођен као дечак не значи да ће особа аутоматски постати маскулина у смислу маскулиног понашања, афективног реаговања, карактеристика личности и когнитивних реакција, тј. између прописане и усвојене улоге не постоји аутоматска веза. Комплексан процес помоћу кога особа усваја понашање, карактеристике, емоционалне реакције, ставове и уверења које друштво сматра одговарајућим за пол у једној култури назива се *полно типизирање*. Како у свакој култури постије специфични захтеви и очекивања од мушкараца и жена, који се мењају у току времена, полно типизирање суштински можемо посматрати као процес.

2. Историјски преглед приступа изучавању рода и родних разлика у психологији

Изучавање разлика међу половима датира од настанка психологије као научне дисциплине. Главни разлози сталног живог интересовања психолога за ову тему су: прво, социопсихолошке студије перцепције показују да пол заузима истакнуто место у социјалним групама. То је прва ствар коју људи примете и оно што се у вези са особом најбоље памти. Друго, многи људи се држе убеђења да физиолошке разлике чине основу различитих социјалних улога мушкараца и жена. Треће, логика научног тестирања хипотеза лежи управо у утврђивању разлика (Eskes, 2000).

Социјална психологија рода, широко дефинисано, изучава начине на које родна припадност утиче на социјалну интеракцију, као и начине на које је род као категорија обликован социјално-психолошким чиниоцима. Савремена социјална психологија рода је фокусирана на интеракцију и у приличној мери је различита од ранијих приступа изучавању рода у овој области, настала пре свега као резултат критика психологије рода која је

била актуелна 70-тих и 80-тих година прошлог века. Овде ћемо се осврнути на кратак историјски преглед разумевања рода у психологији.

Уколико бисмо као почетак научне психологије означили оснивање Вунтове лабораторије, могли бисмо рећи да су 100 година психолошка истраживања и теорије биле су усмерене на „пол“ (као универзалне, билошки утемељене узроке понашања). Иако су неки психоаналитички оријентисани теоретичари износили идеје (Дојч, Хорнај, Јунг) које данас означавамо термином „род“, идеја о мултиплој детерминацији људског понашања постала је актуелна тек последњих деценија.

Хелгесон (Helgeson, 2009), у складу са периодима које је издојио Ричард Ешмор, дели историју проучавања рода у психологији на 4 раздобља, који се разликују према неколико кључних одредница у приступу:

2.1. Период 1894-1936: Испитивање полних разлика у интелигенцији

Први, историјски гледано најранији приступ, фокусирао се на истраживања *разлика међу половима (род- као- субјект- варијабла)* и имао је за циљ да одговори на наизглед једноставно питање да ли се, и у ком степену полови разликују у низу психолошких карактеристика: менталним способностима, цртама личности, социјалном понашању и сл. (Eagly, 1995, Массобу & Jacklin, 1974, Merz, 1979, према Eckes, 2000). Овај период карактеришу истраживања разлика између мушкараца и жена у интелектуалним способностима и његов почетак би било објављивање Елисове књиге „Мушкарац и жена“. У овом периоду нису се разматрале црте личности или полне улоге, већ је првенствени циљ истраживача био да утврде да ли су мушкарци интелигентнији од жена, са полазном претпоставком да су мушкарци интелектуално супериорнији. Да би ово утврдили, истраживачи су се окренули изучавању анатомије мозга, која је требало да објасни друштвена постигнућа и већу моћ мушкараца у друштву. Потчињеност жена у друштву није сматрана проблематичном, већ биолошки неизбежном. Ране студије пола и полних разлика биле су често без теоријске

позадине и некада веома поједностављене. Истраживачи су били усмерени на трагање за родним разликама у разним областима: временима реакције, оштрини слуха, конформизму, начину исхране, екстраверзији, решавању проблема, креативности, криминогеном понашању, когнитивном развоју. Овај период завршава се публикацијом Термана и Милесове „Пол и личност“, 1936. године у којој они закључују да не постоје полне разлике у интелекту (Helgeson, 2009).

2.2. Период 1936-1956 Маскулиност-фемининост као општа црта личности

У другом приступу (који се провлачи кроз овај и наредни период) род се посматра као особина личности, као јединствена особина или мањи број стабилних, унутрашњих (као црта личности) особина. Кључни концепти **рода- као- особине- личности** приступа су „маскулиност“, „фемининост“ и изведена из њих „андрогиност“. Унутар овог приступа главно теоријско и истраживачко интересовање усмерено је на питање мерења ових концепата и њихове експланаторне моћи, уз поштовање индивидуалних разлика у менталном здрављу, социјалној прилагођености и разним понашањима која су у вези са родом.

Током овог периода, истраживачи су померили фокус са испитивања разлика међу половима на испитивање значења родних улога. Појавио се конструкт маскулиности-фемининости. Како се мушкарци и жене се не разликују у интелигенцији, Терман је закључио да се стварне менталне разлике између мушкараца и жена могу установити мерењем маскулиности и фемининости. Интересантно је да је у овом периоду, пошто су жене биле ретко укључене у истраживање, једна скала фемининости (на ММПИ) била валидирана на хомосексуалним мушкарцима! Хомосексуалност се сматрала еквивалентом фемининости. Све скале маскулиности/фемининости развијене у овом периоду патиле су од низа концептуалних слабости: тестови нису правили разлике између више или мање маскулиних или фемининих људи, већ су само разликовали жене и мушкарце, свака ставка

која је показивала разлику између мушкараца и жена узимана је као доказ маскулиности или фемининости без обзира на релевантност тих конструката, све скале су биле биполарне, хомосексуални мушкарци били су изједначени са фемининим женама.

2.3. Период 1954-1982 Полно типизирање и андрогиност

Овај период обележила је публикација Елеонор Мекоби „Развој разлика међу половима“ 1966. у којој су разматране значајније теорије полног типизирања, како дечаца и девојчице равијају преференције, особине личности и понашања у складу са полным припадношћу. Појавиле су се и озбиљне критике инструмената коришћених за мерење маскулиности/фемининости. Поставило се и питање да ли се маскулиност и фемининост могу посматрати као једнодимензионалан конструкт који би се могао мерити једноставном биполарном скалом. Овакво становиште се почетком седамдесетих дефинитивно напушта и замењује дуалистичким схватањем. Оно подразумева дефинисање маскулиности и феминности као одвојених конструката. Кроскултурална истраживања показала су да, историјски гледано, женску полну улогу карактеришу експресивне особине као што су топлина, емпатија и сл, док мушку улогу карактеришу инструменталне особине нпр. асертивност, агресивност и независност (Spence, Helmreich & Stapp, 1975). Бакан те особине доводи у везу са маскулиношћу/фемининошћу и сматра да могу бити независно развијене код оба пола. Нови, дуалистички приступ полази од социокултурне дефиниције полних улога као скупа карактеристика које друштво сматра пожељним за мушкарце, односно жене. Ова очекивања огледају се у друштвеним вредностима и снажно утичу на развој личности и самопоимање (Spence, Helmreich & Stapp, 1975). Сандра Бем 1974. (Bem, 1974) године уводи појам андрогиности који дефинише као комбинацију маскулиности и фемининости, сматрајући да су андрогине особе психолошки најздравије будући да ниједан сет особина није доминантан, те особа може једнако спремно реаговати маскулино или феминино, у складу са захтевима

ситуације. Појам андрогинности био је у складу са феминистичким друштвеним и интелектуалном критицизмом и био је радикалан у односу на до тада постојећа схватања рода и пола.

Оба приказана приступа у својој основи се фокусирају на појединца. Оба приступа наглашавају особу пре него ситуацију и оба се односе примарно на биолошке дистинкције или рану социјализацију као експланаторне принципе. Оба приступа наглашавају статичне индивидуалне диспозиције, изостављајући комплексну социјалну динамику која лежи у основи феномена рода.

2.4. 1982-данас: Род као социјална категорија

Савремена социјална психологија род посматра као „динамички конструкт који обухвата процесе на индивидуалном, интеракцијском, групном, институционалном и културном нивоу“ (Deaux & LaFrance, 1998, према Eckes, 2000). У основи овог приступа је разматрање **рода- као-социјалне-категорије** (Deaux, 1984; Sherif, 1982; такође Deaux, 1999, према Eckes, 2000). Шериф наводи следећу дефиницију рода: „Род је схема социјалне категоризације појединаца, и свако познато друштво има неку родну схему. Свака родна схема полази од биолошке диференцијације док у исто време ствара социјалну диференцијацију“. Основа овог приступа је становиште да су мисли, осећања и понашање појединца у великој мери под утицајем мноштва испреплетаних социјалних и културолошких фактора удружених са категоријалном дистинкцијом мушкости и женскости. Ови фактори укључују поделу рада између полова, различите социјалне улоге, описна и прописна веровања о мушкарцима и женама, ставове према половима и односима међу половима. За разлику од прва два приступа, приступ у ком се род разматра као социјална категорија фокусира се на промењиви образац родно специфичног понашања у социјалном контексту. Истраживачи који користе ову парадигму неће се питати *да ли се и у којој мери* полови (или, алтернативно, феминине, маскулине или андрогине особе) разликују у специфичним цртама, вештинама или успешности у

задацима, већ ће питати *како, кад и зашто* родна припадност прави разлику између људи.

2.5. Различити нивои разматрања рода као социјалне категорије: Рублеова и Мартинова ревизија „Хјустон матрице“

Рубле и Мартин су 1998. предложили ревизију тзв. „Хјустон матрице“ која приказује родне конструкте по областима које могу бити предмет интересовања истраживача. Поједине ћелије у матрици приказују специфичне родне феномене коју су били, јесу или би могли бити истраживани (према Lerner, Steinberg, 2009).

Четири основне димензије које је предложио Хјустон остале су у основи исте али су додали и једну веома важну област: вредности. Како наводи Екс: “из социјално-психолошке перспективе, ово проширење је изузетно добродошло, с обзиром да су вредности (или ставови) од централне важности за обухватну анализу рода као социјалне категорије“ (Eckes, 2000). Дводимензионалној схеми додата је трећа димензија која представља различите нивое на којима род као социјална категорија може бити разматран.

Према Рублеовој и Мартиновој терминологији, изучавање рода садржи следеће области и конструкте. Шест садржајних области су:

1. *Биолошки/категорички пол*: биолошке особине (гонадне, хормонске или морфолошке карактеристике), као и физичке и материјалне атрибуте који не морају бити стриктно биолошког порекла (нпр. одећа, фризура).
2. *Активности и интересовања*: играчке, игра и слободне активности, занимање и посао, улоге у домаћинству, задаци.
3. *Личне-социјалне особине*: црте личности, социјално понашање и способности.
4. *Родно-засновани социјални односи*: пол вршњака, пријатеља, љубавника, преферирани родитељ или особа са којом је остварен атачмент, узори.

5. *Стилови и симболи*: невербално понашање (напр. фацијална експресија, гестови, положај тела и покрети), начин говора, стил игре, машта.
6. *Родно-односне вредности*: евалуација полних категорија, вредновање мужевних и женствених атрибута, ставови према родним улогама, унутаргрупно фаворизовање и вангрупна дерогација.

Ове области могу бити комбиноване са 4 конструкта, дајући тако 24 класе тема које би биле потенцијално релевантне за истраживање рода:

1. *Појмови или уверења*: знање везано за родну проблематику или сазнајне структуре (нпр. полни стереотипи). Према претходно набројаним областима, ово би укључило: а) родно етикетирање и сталност, б) знање о полно типизираним играчкама, активностима итд, в) знање о полно типизираним цртама или моделима понашања, г) веровања о одговарајућим родним односима, д) свесност о типичном полном невербалном понашању и симболима и ђ) знање о различитим вредностима везаним за род и родне теме.
2. *Идентитет или самоопажање*: како појединац опажа себе, као маскулиног или фемининог или типичног представника свог пола. Релевантне теме би биле: а) унутрашњи осећај мушкости или женскости, б) самоопажање активности и интересовања, в) опажање сопствених особина, способности и понашања, г) опажање себе у односима са другима (вршњацима, пријатељима, родитељима итд.), д) самоопажање невербалних, стилских и симболичких карактеристика, ђ) самоопажање у терминима припадности позитивно или негативно вреднованим групама.
3. *Преференције*: тежња појединца да поседује особине карактеристичне за сопствени пол. Теме које спадају у овај констукт су: а) жеља да се буде мушко или женско, б) преференција играчака, активности, занимања, в) преференција одређених црта, способности и понашања, г) преференција појединца са којима би се успостављали односи на

бази полне припадности, д) преференција стилских или симболичких објеката, ђ) унутаргрупне или вангрупне предрасуде, ставови о родним питањима, полне предрасуде.

4. *Понашање*: лични образац полно типизираних понашања. Засебне теме у овој области би биле: а) испољавање понашања типичног за род, б) учествовање у за пол типичној игри или активностима у слободно време, занимањима и постигнућима, в) испољавање полно типизираних црта и способности, г) стварање, одржавање или окончање социјалних веза на основу пола, д) испољавање полно типизираних стилских или симболичких особина и фантазија и ђ) дискриминација других на основу полне припадности.

3. Теоријске парадигме за изучавање родних разлика у психологији

3.1. Психоаналитички приступ

У психоаналитичкој теорији, пол је испуњавање природне судбине и одиграва се путем идентификације детета са родитељем истог пола (Каргара, Cervone, 2004). Кључни развојни период за изградњу полног идентитета је фалусни период, између треће и шесте године, у коме се средиште либидиналне енергије смешта у подручје гениталија. Откривање разлика у анатомској грађи дечака и девојчица комбиновано је са осећањем везаности за родитеља супротног пола, што доводи до осећања страха и љубоморе према истополном родитељу. Код дечака се развија Едипов комплекс – несвесна жеља да се буде са мајком и заузме очево место, према коме у овом периоду постоје амбивалентна осећања. Дечак га воли, а у исто време развија непријатељска осећања јер га доживљава као супарника. У овом тренутку јавља се кастрациони страх, дечак страхује да ће му пенис бити кастриран због жеље за мајком. Разрешење Едиповог комплекса подразумева потискивање жеље за мајком и идентификовање са оцем, што је основа маскулиног идентитета. Код девојчица се развија Електрин комплекс, који

укључује завист због пениса, несвесну жељу за оцем и ривалство са мајком. Девојчица криви мајку због недотатка пениса, а овај конфликт разрешава путем идентификације са њом, мада се он не разрешава на исти начин као Едипов комплекс дечака. Прво, претња за дечаке (кастрација) је јаснија него код девојчица, и друго, девојчице треба да трајно прихвате свој инфериорни статус. Према Фројду, начин разрешења ових конфликта има импликације по индивидуину сексуалност и будуће интерперсоналне односе (према Helgeson, 2009). Највећа замерка психоаналитичкој теорији усвајања полне улоге лежи у немогућности научне евалуације идеја, јер су оне несвесне. Још једна замерка лежи у томе што су теоријске поставке изведене из студија Фројдових пацијената на терапији.

Модернија верзија психоаналитичке теорије заменила је теорију нагона теоријом објектних односа, према којој рани интерперсонални односи, а не нагони, представљају основу за развој личности и полну идентификацију. Ненси Чодоров сматра да се и дечаци и девојчице примарно идентификују са мајком и тако прихватају женски идентитет. Девојчице усвајају родни идентитет тако што се везују за особу са којом већ постоји веза: са мајком. Ово објашњава зашто су жене фокусиране на остваривање блиске везе – оне дефинишу себе путем везе са другима. Касније, девојчице имају тешкоће да остваре такву интимну везу са мушкарцем. Селф-концепт девојчица је ближе повезан са мајком те оне остају оријентисане на материнство и опште идеје заједништва и повезаности. Са друге стране, дечаци остварују свој полни идентитет одвајајући се од особе за коју су примарно везани, путем раздвајања или индивидуације од мајке, што подразумева усмереност ка независности и индивидуалности. Тако, мушкарци уче да потисну повезаност и да се дефинишу путем одвајања од других. Како су очеви мање присутни од мајки у животу деце, њима је модел мање доступан, те тако постају „маскулини“ тако што „неће бити феминини“, неће бити као своја мајка. Док девојчице уче своју женску улогу свакодневно посматрајући своју мајку, дечаци се идентификују са културолошком сликом мужевности. Ове ране полне идентификације даље ојачавају кроз процес социјализације, у коме се дечаци оријентишу ка самопоуздању и

независности, а девојчице ка кооперативности и емпатији (према Каргара, Cervone, 2004). Чодорова сматра да код жена постоји израженији мотив родитељства зато што постоји већа вероватноћа да се идентификују са родитељском улогом. Пошто се жене примарно брину о деци, ово води директно ка подели послова између мушкараца и жена (мушкарац ради ван куће, а жена у кући) и, последично, девалвацији жена у друштву. Ово стање могло би се променити једино уколико би мушкарци више преузимали бригу о деци. Као и Фројдовој теорији, основна замерка теорији Чодорове је што недостају емпиријски подаци.

3.2. Теорија социјалног учења и социјализација родних улога

Теорија социјалног учења Бандуре и сарадника тврди да понашање учимо на два начина: учењем по моделу и поткрепљењем. Како су ово базични принципи теорије социјалног учења, примењиви су у свим областима, те тако и у области учења родних улога. Прво се учи по моделу, а затим усвајамо понашање које је поткрепљено. Деца уче да антиципирају последице свог понашања, па се нпр. дечаци понашају на типично мужеван начин јер такво понашање доноси поткрепљење околине, а избегавају да се понашају на традиционално женски начин јер такво понашање околина санкционише.

Деца развијају родне улоге тако што обликују понашање у складу са узорима у социјалном окружењу. Моделовање, или опсервационо учење је по Мишелу: “тенденција особе да репродукује акције, ставове и емоционалне реакције које испољава стварни или симболички модел“ (Mischel, 1966 према Helgeson, 2009). Родне улоге се уче и мењају услед изложености новим или различитим моделима. Деца понављају понашања која су видела, а реакција околине доприноси да неко понашање буде усвојено или не. Уколико околина поткрепљује неко понашање, вероватно је да ће се оно и поновити.

Теоретичари социјалног учења (Бандура, Мишел) сматрају да на развој родних улога утиче широк спектар социјалних утицаја. Ово укључује

различите родне ознаке и структурирање активности у складу са родним улогама које су традиционално префериране у одређеној култури. Моделовање служи као главни преносилац информација о родној улози. Деца су континуирано изложена моделима родно-типизираних понашања код куће, у школи и медијима присутним у друштву. На основу ових вишеструких извора информација о родној улози, деца уче која понашања су одговарајућа за њихов пол. Социјалне санкције чине исходе понашања делимично зависним од тога колико су у складу са полном припадношћу. Опсервиране консеквенце понашања других такође преносе знање о родним улогама. На основу директних и опажених искустава деца уче да користе родно типизирани понашање као водич за акцију. Уколико су остали услови идентични, деца су склонија да имитирају понашање истополног модела него модела супротног пола. У теоријама социјалног учења велика пажња се посвећује могућностима промене - како се родно типизирана понашања уче, она се могу и мењати, тако да појединац може научити и понашања неоптерећена родним стереотипима.

Теорија социјалног учења је основа за теорију родне социјализације. Према теорији социјалног учења, понашање је функција награде и опсервационог учења. Према социјализацији родних улога, различити људи и објекти у дететовом окружењу су ти који награђују и модели који обликују понашање у складу са родним нормама.

Дечаци се уче да буду асертивни и да контролишу испољавање емоција, док се девојчице уче да испољавају бригу за друге а да контролишу своју асертивност. Ово охрабривање може добити форму директног поткрепљивања, или индиректну форму моделовања. Социјализација родних улога не мора само појачавати актуалне разлике између полова, већ може допринети појави полних разлика, нпр. може објаснити разлике међу половима у испољавању емоција. Жене и мушкарци могу мењати своје понашање се циљем да се оно боље уклопи у родне улоге.

Развој родних улога одвија се у друштвеном контексту у којем главни утицај на формирање родног идентитета има *породица*. Литон и Ромни (Lytton and Romney, 1991) направили су мета-анализу 172 студије које су

евалуирале социјализацијску улогу родитеља у односу на децу и закључили су да је третман деце различитог пола у породици генерално сличан. Само у једном аспекту постојала је разлика у третману дечака и девојчица: родитељи су преферирали полно типизирание играчке. Постојала је тенденција родитеља да охрабрују постигнуће, да су рестриктивнији и строжији према дечацима и да охрабрују зависност код девојчица, са којима су нежнији. Међутим, ефекти су били мали и статистички незначајни. Такође, закључили су да очеви, више него мајке, показују тенденцију да различито третирају девојчице и дечаке. Истраживања су показала су да постоји мало разлика у начину на који се родитељи односе према синовима и ћеркама када је реч о традиционалним димензијама васпитања (пермисивност, рестриктивност, надзор, одговарање на потребе детета и топлина), али да постоји разлика третману дечака и девојчица када је у питању охрабривање полно типизираних активности (Huston, 1983; Lytton i Romney, 1991; Maccoby i Jacklin, 1974, према Jugović, 2004). Оба родитеља више подстичу ћерке да им помажу у кућним пословима, а синове око послова у дворишту и око мањих поправки (Baker, 1984), девојчицама нуде лутке а дечацима камиончиће, и више разговарају о осећањима с ћеркама (Maccoby, 1998, према Maccoby, 2000). Очеви посебно показују негативне реакције на понашања синова која сматрају феминизираним (Maccoby, 1998, према Maccoby, 2000). Новија истраживања расветљавају друге начине различитог третмана дечака и девојчица. Зан-Вакслер и Поланичка (Zahn-Waxler & Polanichka, 2004) налазе да родитељи пре физички кажњавају дечаке него девојчице. Треба имати на уму да су студије у којима је коришћен експеримент или непосредно посматрање показале веће разлике у родитељском третману деце различитог пола него студије у којима су коришћени упитник и интервју.

До сада постоји мало истраживања дечијег развоја у породицама у којима родитељи имају нетрадиционалне ставове и понашање у погледу рода. Али, чак и у традиционалистички оријентисаним породицама, родитељи могу социјализовати децу на родно мање стереотипан начин. Дечаци чије су мајке биле изразито брижне исказивали су типично феминизирано понашање, док су девојчице које су родитељи охрабривали да

буду независне понашале назависно и асертивно, што је понашање које се традиционално приписује мушком роду (Baumrind, 1979, према Jugović, 2004). Такође се показало да деца чији су очеви изразито укључени у њихово одгајање развијају знатно мање родних стереотипа (Carlson, 1984, према Deutsh, Lussier i Servis, 1993).

Значајан део социјализације одиграва се у *школама*. Од почетка школовања деца виде мушкарце на положајима ауторитета и доминације над женама (Richmond-Abbott, 1983). Анализе у Србији указују да постоји различита структура моћу у школама, у смислу да су моћ и статус најчешће у рукама мушкараца (директори, надзорници), док су учитељи најчешће жене. Анализе уџбеника (Stjepanović-Zaharijevski, Gavrilović, Petrušić, 2010), наставних планова, односа ученик-предавач откривају да родни стереотипи постоје у свим нивоима образовања у региону Балкана.

Снажан утицај на младе имају и *медији* који још увек стереотипно приказују родне улоге мушкараца и жена. Медији представљају један од најважнијих чинилаца продукције и репродукције значења у савременом друштву. Због своје информативне, комуникативне и симболичке функције, они су кључни посредници у преношењу вредносног система. Од самог свог настанка, медији имају задатак не само да обавештавају, већ и да еманципују јавност, да формирају њен доминантни укус. Анализе медија у Србији указују да су у медијима високо присутни стереотипи везани за женски идентитет и да су се они током година најмање променили. Општи закључак о стању медија по питању родне равноправности јесте да је доминантни језик веома стереотипан, да се занимања појављују у родно сензитивном облику, али селективно и спорадично, жене су самостални субјекти највише у трећини случајева, а једва у половини су у потпуности приказане на фотографији самостално. Доминира идеализована слика женствености: млада, лепа, бела, хетеросексуална, богата, постоји захтев за физичким савршенством (које се не захтева од мушкараца), ствара се нереална слика женске вредности и доминира поједностављена представа рода (Milivojević, 2006).

Неколико проблема се искристалисало при емпиријским истраживањима рода заснованим на поставкама теорије социјалног учења.

Прво, према теорији социјалног учења, деца би требало да обрате више пажње на вршњаке истог пола, као и да се идентификују са истополним родитељем. Међутим, истраживања нису потврдила ниједну од ове две претпоставке: деца у експериментима не бирају увек другаре за игру истог пола, нити се увек идентификују са истополним родитељем (Maccoby & Jacklin, 1975). Такође, важна критика ове теорије указује на веома пасивну улогу деце у процесу социјализације - деца се виде као углавном пасивни примаоци културних концепција рода и полно-типизираниг понашања и даје се веома мало простора активном учествовању детета у овом процесу.

3.3. Теорија социјалних улога

Теорија социјалних улога која објашњава полне разлике у понашању била је извор многих емпиријских студија које су имале за циљ проверу основних концепата и у неким случајевима су доводиле до модификације основних полазишта. Настала у оквиру социјалне психологије, ова теорија наглашава утицај социјалних и културолошких фактора, стављајући у први план социјални контекст као базични узрок полних разлика у понашању. Различите позиције полова воде томе да родне улоге имају моћне последице на понашање појединца. Појединац тежи да се понаша у складу са родним улогама и да тако постигне значајне циљеве, унапреди своје самопоштовање и придобије одобравање других. Остале социјалне улоге, поготову оне које се односе на занимање и породичне односе су такође веома важне и ефекти ових других улога се комбинују са родним улогама у утицају на понашање. У свим социјалним контекстима људи ступају у социјалну интеракцију као мушкарац или жена и тако се морају суочити са сопственим очекивањима и очекивањима других у погледу тога које је понашање типично или пожељно за појединце одређеног пола. За децу или адолесценте, разумевање родних улога и последица родног конформирања или одступања су критична тачка за њихово учење да се успешно сналазе у свом социјалном окружењу. Уочавање разлике између опажене и прописане улоге помаже нам да

објаснимо зашто родне улоге имају утицаја на понашање. Уопштено гледано, посматрање одступања од опажене улоге доводи до емоција које су прожете непријатношћу, док одступање од прописане улоге доводи до емоција које су ближе повезане са моралним неодобравањем (Cialdini & Trost, 1998, према Eckes, 2000). Пошто дескриптивне норме описују шта је нормално или типично, оне могу указивати на то које понашање ће највероватније бити ефикасно у одређеној ситуацији. Тако се особа угледа на друге појединце свог пола да би открила које понашање је уобичајено за свој пол у конкретној ситуацији. Поготову ако је ситуација нова и непозната или збуњујућа, особа ће пре посматрајући друге закључити како би требало да се понаша.

Теорија социјалних улога наглашава да су главни фактори родне поделе, не биолошки условљене разлике између мушкараца и жена, већ подела рада и родна хијерархија које су последица других фактора а не интринзичких психолошких разлика између мушкараца и жена. У прилог овој тврдњи ишла би чињеница, да је, иако већина друштва фаворизује мушкарце, статус мушкараца и жена различит у различитим друштвима. Истраживања социјалних структура мушко-женских односа наглашавају да су релативно егалитарни односи нађени у децентрализованим, нехијерархијски организованим друштвима са ограниченом технологијом и поготову у једноставним економијама које се заснивају на сточарству (Ehrenberg, 1989; Leacock, 1978; Lerner, 1986; Lévi-Strauss, 1949; 1969, према Eckes, 2000). У комплекснијим друштвима, физички атрибути полова ступају у интеракцију са економским и технолошким напретком и оснажују моћ и статус мушкарца. На пример, у друштвима са развијеном економијом и технологијом, мушка снага и брзина дају им предност над женама у обављању разних задатака као што је ратовање и сл., што води ка придобијању моћи за доношење одлука, ауторитету и приступу социјалним ресурсима.

Како се у многим модерним друштвима позиција жена у социјалној структури рапидно мења, родне улоге су у транзицији. На пример, како се приступ образовању променио, сходно томе и одређеним професијама, мушкарци и жене преузимају сличне улоге у друштву – жене одлажу ступање

у брак и родитељство и све више се посвећују професионалним улогама. Ово мењање родних улога може нарушити границе традиционалних правила о томе како би мушкарац и жена требало да се понашају и тако да дозволи више флексибилности у понашању, али ове промене такође могу изазвати и амбивалентност, конфузију и дебату око тога које је право место жена и мушкараца у друштву.

3.4. Когнитивно-развојне теорије

Главна идеја когнитивистичких теорија јесте да су индивидуе активни обрађивачи информација, а не пасивни примаоци утицаја средине. Теоретичари ове оријентације наглашавају овај активни процес, што значи да ранија очекивања и сазнања играју важну улогу при организовању и схватању нових информација.

Теорија социјалног учења, родне социјализације и теорија социјалних улога наглашавају ефекте окружења на дететове способности и понашања. За разлику од њих, когнитивно-развојне теорије тврде да се стицање родних улога одвија у дететовој глави. Основна идеја је да је дете активни интерпретатор света. До учења не долази због поткрепљења или условљавања, већ због тога што дете когнитивно организује оно што види. Дакле, дете делује на окружење, а не окружење на дете.

3.4.a Колбергова теорија развојних фаза

Колберг (Kohlberg, 1966) је користио Пијажеове идеје о когнитивном развоју детета као основу своје теорије родног развоја. Он наглашава улогу когнитивних чиниоца и сматра да се разумевање сопственог родног идентита и родне улоге мења упоредо са развојем интелектуалних капацитета. Колберг сматра да развој родног идентитета започиње када дете схвати природу родних категорија и указује на то да се велики део дечјег самопоимања, и посебно родног идентитета изводи из њиховог тумачења

ставова оних који их окружују. Када дете постане свесно свог пола, оно постаје мотивисано да тражи информације о томе шта је одговарајуће за његов пол тако што посматра понашање других. Као резултат деца показују више полно типизираних понашања и боље памте полно типизираних информација. Дечије разумевање пола пролази кроз три фазе: прво се, око половине треће године, развија полни идентитет или *полно означавање*, па деца ових година знају назив свог пола који генерализују на особе у околини, називајући их женама или мушкарцима (Vasta, Haith i Miller, 1997, према Југовић, 2004). Следећа фаза, која наступа са око 3 и по године, је фаза *полне стабилности*, у којем деца разумеју непромењивост пола у току времена. Иза ове, следи фаза *полне доследности*, тј. веровања да је пол трајна особина, која се не мења при промени начина облачења или понашања. Колберг (1966) сматра да су високо полно типизирани појединци мотивисани да очувају своје понашање у складу са интернализованим стандардом полне улоге, што је циљ који вероватно постижу потискивањем сваког понашања за које сматрају да би могло бити непожељно или неприкладно за њихов пол.

Колберг је своју теорију уобличио пре свега проучавајући дечаке, те и сама теорија боље објашњава усвајање полних улога дечака но девојчица. Према овој теорији, деца су сама по себи мотивисана да усвоје полну улогу без додатног притиска из средине. Неки критичари упућују да у овом смислу мотивација дечака да усвоје маскулину улогу, као пут ка моћи и привилегијама у мушком доминантном свету не би требало да буде иста као мотивација девојчица да усвоје феминину улогу која уједно означава нижи статус и моћ у друштву. Друга критика, базирана на резултатима емпиријских истраживања указује да деца почињу да исказују преференције ка полно карактеристичним објектима и активностима већ око треће године (Unger & Crawford, 1992), док према теорији развојних фаза полно типизирање не би требало да наступи пре фазе полне доследности, око седме године.

3.4.6. Теорија полне шеме Сандре Бем

Сандра Бем (Bem, 1981) такође наглашава активну улогу детета у процесу усвајања полне улоге, али се не слаже с Колберговом претпоставком да је идентификовање мушко-женске дихотомије природно. Она тврди да деца као начело категоризације користе културне дефиниције „мушкости“ (маскулиности) и „женскости“ (фемининости), а не биолошке дефиниције мушког и женског. У теорији Сандре Бем, маскулиност и фемининост су одвојене димензије, а не супротни крајеви јединственог континуума, то су променљиви социјални феномени а не фиксирани биолошки ентитети. Овај модел предвиђа да ће се полно типизирано понашање појавити када дете стекне полну схему, која се јавља када и полна стабилност, или чак полни идентитет. Полна схема је когнитивна структура која се употребљава за организацију података који се односе на властити пол. Бити схематски, за теорију полне шеме, значи спремност да се информације сортирају у категорије на основу неке одређене димензије, без обзира на постојање других димензија које би такође могле послужити као основа за категоризацију. Тако, бити схематичан у односу на пол конкретно значи спонтано сортирање атрибута и понашања у маскулине или феминине категорије или „обе истовремено“, без обзира на разлике у многим другим димензијама невезаним за пол (нпр. спонтано смештање ајтема „асертиван“ или „орао“ у маскулину категорију или ајтема „нежно“ или „славуј“ у феминину категорију“; Bem, 1983). Теорија полне шеме посматра полно типизирани индивидуе као оне које показују општу тенденцију да деле свет на маскулине и феминине категорије и да у основи на бази пола одлучују које личне карактеристике ће асоцирати са својим селф-концептом и које ће бити одвојене од њиховог селф-концепта. Полно типизирани особе имају општу спремност да тумаче и организују информације – укључујући и информације о себи – у терминима културолошких дефиниција маскулиности и фемининости. Да би описала друштвену дефиницију мушкости и женскости Бемова је развила методологију идентификовања културне дефиниције онога што представља прикладна понашања за мушкарце и жене, у којој су

карактеристике личности за инвентар полних улога изабране као мушке или женске на основу социјалне пожељности за одређени пол. Та методологија почива на две основне теоријске претпоставке: 1) У свакој култури постоји хетероген скуп атрибута који су разврстани у две међусобно искључиве категорије, од којих се свака сматра карактеристичнијом и пожељнијом за један или други од два пола. Та културна очекивања и препоруке добро су познати свим припадницима једне културе; и 2) Јединке се разликују једна од друге у мери у којој користе те културне дефиниције као идеализоване стандарде маскулиности и фемининости према којима се вреднују њихова личност и понашање (према Brosnan, 2003). Дакле, кључно је оно што сви у једној култури као целини верују да су преовлађујуће дефиниције маскулиности и фемининости и полно-типизирани јединке конформирају се управо тим нормама, карактеристичним за њихову културу. Појединци су полно-типизирани ако свој репертоар понашања своде на она која њихово друштво дефинише као примерена за одговарајући пол. Андрогине и неиздиференциране особе су са друге стране несхематичне када је у питању род. У овом смислу, појам „андрогини“ односи се на особе које су истовремено и високо маскулине и високо феминине, док су за „неиздиференциране“ проглашене оне особе које су истовремено и ниско маскулине и ниско феминине.

У каснијем раду, Бем (1993) наглашава неке специфичности родних схема у англо-европским друштвима – говори о андроцентризму и родној поларизацији као о два важна аспекта који обликују наше схватање рода у многим деловима света. Андроцентризам је веровање да је маскулиност и деловање мушкараца супериорније од фемининости и деловања жена. У овом контексту, постаје разумљиво да је маскулино понашање жена и девојчица често прихватљивије него феминина испољавања мушкараца и дечака.

3.5. Род у контексту: Модел Деуксове и Мајорове

Све до сада набројане теорије разматрају како биолошки или социјални чиниоци понаособ, или у интеракцији доводе до полних разлика у когницији или понашању или како обликују традиционалне мушке и женске родне улоге. Уместо фокусирања на питања како се стиче родно карактеристично понашање, Деукс и Мајор су се фокусирале на питање претпоставки које доводе до одигравања родно заснованог понашања. Основна поставка овог модела јесте да се при свакој анализи понашања мушкараца и жена мора узети у обзир контекст у ком се одређено понашање одиграва. Тако, оне наглашавају блиске или тренутне чиниоце полних разлика, пре него удаљене факторе као што су биолошки чиниоци или социјализација. Са социјално-психолошке тачке гледишта, све набројане теорије имају недостатак будући да не узимају ситуацију, контекст у обзир. Деукс и Мајор су приметиле да је један од разлога неконзистентних резултата досадашњих студија то што су игнорисале ситуацију која је битан чинилац понашања. Тако су оне инкорпорирале ситуацију у свој модел полних разлика. Интеракцијски модел које су поставиле претпоставља да су родна понашања флексибилна и да су под утицајем контекста у ком се испољавају. Њихов модел наглашава три детерминанте родног понашања: 1. посматрачева очекивања, 2. селф концепт циљне особе (тј. особе које ће испољити или не испољити родно специфично понашање) и 3. ситуација. Посматрач и циљна особа уносе у интеракцију своја уверења о роду, као што су ставови о родним улогама, схватање сопственог родног идентитета, родне стереотипе који утичу на њихову интеракцију, зависно ког је рода особа са којом су у интеракцији.

Посматрач је особа која посматра понашање. Посматрач има одређена очекивања у погледу тога да ли ће циљна особа испољити одређено понашање. Ово очекивање ће бити потврђено или когнитивном или бихејвиоралном потврдом. У основи *когнитивне потврде* је идеја да ми видимо оно што желимо да видимо и она објашњава како две особе могу посматрати исто понашање, а интерпретирати га различито. На пример,

особа која верује да су дечаки активнији од девојчица вероватно ће одржати ово уверење, без обзира што постоји много супротних примера, због тога што особа има слободу да интерпретира широк круг понашања као активна или неактивна. *Бихејвиорална потврда* је процес у ком посматрачева очекивања заиста мењају понашање циљне особе. У овом случају, циљна особа потврђује посматрачева очекивања. Тако, на пример, уколико мајка верује да се девојчице боље брину о млађој деци, пре ће ћерци него сину поверити да се брине о њима, те ће највероватније на крају девојчица, која је имала више могућности да развије одређене вештине, заиста постати вештија у овим задацима од дечака.

Циљна особа у интеракцији је особа чије нас понашање интересује. Циљна особа може испољавати понашање у складу или нескладу са полним стереотипима зависно од два чиниоца: потребе за самопотврђивањем и потребе за самоприказивањем. Самопотврђивање је одраз потребе да се понашамо на начин који је у складу са нашим селф-концептом. Самоприказивање је одраз потребе да се понашамо у складу са сликом о нама коју производимо код других. Постоје индивидуалне разлике у бризи око самоприказивања и самопотврђивања. Самоотрење је варијабла индивидуалних разлика која описује опсег у коме је неко посвећенији самоприказивању или самопотврђивању. Што особа има вишу склоност ка самоотрењу, више ће мењати своје понашање у складу са ситуацијом.

У неким *ситуацијама* бићемо склонији да се понашамо у складу са својим принципима и вредностима, док ћемо у другим тежити да се конформирамо. Који фактори одређују како ћемо се понашати? Једна детерминантна јесте место вредности у систему; ако је тема нешто што је за нас од велике важности, бранићемо свој став у свакој ситуацији. У другим областима, можемо бити мање сигурни у свој став, и тада је већа вероватноћа да ћемо се приклонити мишљењу већине. У неким ситуацијама можемо бити веома оптерећени како ће нас други доживети, поготову тамо где други имају моћ над нама или када нам је нешто потребно од групе људи.

4. Нека релевантна истраживања родних улога у Србији

Већина радова у нашој литератури бави се темом положаја жена и родних улога из социолошке перспективе. Ми ћемо се овде укратко осврнути не неколико кључних социолошких и на нека истраживања која су се бавила родним улогама у нашем друштву са психолошког аспекта.

Вера Смиљанић (1985) је истраживала усвајање социјалних полних улога и полних стереотипних особина у нашој средини. Истраживање је показало да полно типизирање почиње веома рано и да се код много деце завшава већ око треће године. Упоредо са учењем садржаја полне схеме дете учи који атрибути треба да буду повезани са сопственим полом, а такође и да се саме особине личности диференцијално приписују половима. Полно типизирање и усвајање социјалне улоге се не завшава тада, већ се наставља и касније током живота. Овај процес има за ефекат да се разлике између полова, и када у старту нису велике, продубљују.

Младеновић (1976) испитује особине које родитељи у нашој средини сматрају пожељним за дечаке и девојчице и закључује да су оне у складу са полним стереотипима, какви постоје и у другим културама. Особине које родитељи сматрају подједнако важним за децу оба пола су: друштвеност, искреност, несебичност, вредноћа, савесност, објективност, поштење, тачност, веселост, ведрина, отвореност, срдачност, проницљивост итд. За девојчице се сматрају пожељним особине оданост, послушност, пажња према другима, приврженост, скромност, штедљивост, емоционалност, мирноћа, неагресивност, осећајност, повученост, стрпљење, стидљивост, сентименталност, умереност, суптилност, елеганција, уредност, док је за дечаке оцењено као важније да развију следеће особине: комуникативност, строгост, пожртвованост, упорност, амбициозност, енергичност, неустрашивост, непоколебљивост, одлучност, самосталност, самоувереност, самопоуздање, смелост, храброст, активност, борбеност, динамичност, оштрину, ратоборност.

Социолошка истраживања брака и породице указују да у савременој српској породици још увек постоји доминантан модел у коме највећи део

кућних послова (попут кувања, прања, пеглања, чишћења, неге деце и бриге о школским обавезама деце) обављају жене, без обзира на женино формално запослење (Babović, 2009, Tomanić, 2012). Моћ је унутар породице углавном у рукама мушкарца који доносе стратешке одлуке везане за функционисање породице. Улоге родитеља су такође у традиционалном духу, тј. за мајке је посебно значајан родитељски идентитет који подразумева пожртвовање, пермисивност у образовању и заштитнички однос према деци у виду патернализма, док је примарна улога очева да буду храниоци породице. Када се ради о ангажману око деце, истраживања дају сличне резултате који указују да готово искључиво рад и бригу око деце преузима супруга/мајка (Blagojević, 2006, Babović, 2009).

„Родни барометар“ је обимно истраживање друштвеног положаја и квалитета живота жена и мушкараца које је крајем 2006. године спроведено под покровитељством Асоцијације за женску иницијативу у оквиру државне Стратегије за смањење сиромаштва на репрезентативном узорку од 1500 грађана и грађанки Србије старости од 20 до 50 година. Ово истраживање је показало да су жене у Србији у многим аспектима родно освешћеније него што се очекивало, али такође да су често третиране и да се понашају као домаћице са краја XIX века. Ауторка Марина Благојевић (2006) закључује да испитаници углавном сматрају да је „нормално“ да је жена запослена али да то не подразумева „високо прихватање успешне каријере за жене“. Жене имају висок ауторитет у породици базиран на „саможртвујућем матријархату“ који почива на свакодневној активности жена у домаћинству и „жртвовању“ за породицу. Посао мушкараца се чешће перципира као „важнији“, они чешће доприносе решавању стамбеног питања, чешће су ауторитети за децу. Са друге стране, жене чешће преузимају иницијативу након породичних свађа, чвршће одржавају пријатељске и рођачке односе и много чешће се „жртвују“ за децу. Жене чешће одлучују о породичном буџету и свакодневним трошковима, док се о већим улагањима одлучује заједнички. Ауторке истичу као посебно занимљив податак да жене процењују своју улогу у породици већом него што то чине мушкарци. У складу са очекивањима, показало се да жене (без обзира на степен образовања)

обављају највећи део послова у кући, и да се од њих очекује да између деце и каријере обавезно изаберу децу. Мушкарци старости од 30 до 39 година су чешће запослени него жене, и у свим старосним групама су чешће на позицији послодавца. Запослене жене су заинтересованије за додатну обуку и усавршавање, и генерално су жене су у малој мери друштвено и политички ангажоване. Најочљивији податак о свакодневном животу жена је да постоји изразита неравномерна расподела послова у домаћинству, у којим учествује мање од 5 одсто мушких испитаника.

Џамоња-Игњатовић, Поповић и Духачек (2010) истраживале су ставове према родној равноправности у систему високошколског образовања у Србији. У раду се баве ставовима студентске и наставничке популације оба пола о професионалним улогама, породичним и партнерским односима, улогама у јавној делатности, односом према феминизму, као и прототипским сликама родних карактеристика. Резултати истраживања упућују на то да су у нашој академској средини још увек присутни стереотипи у погледу родних улога, да их подржавају и мушкарци и жене, а стереотипне и традиционалне улоге у већој мери се региструју у млађој него старијој генерацији!

Михић (2010) врши истраживање родних предрасуда код становника Војводине, у којем закључује да су родне предрасуде израженије у односу на налазе других истраживања, махом западно европских земаља. Као значајни корелат родних предрасуда издвојио се пол, док се ниједна од социо-демографских варијабли није показала као значајан предиктор родних предрасуда, мада је место становања на граници значајности, у корист испитаника са села. Наиме, испитаници са села имају израженије предрасуде према супротном полу него испитаници из града. Од психолошких варијабли, ауторитарност, оријентација ка социјалној доминацији и важност родне припадности показали су се као значајни предиктори родних предрасуда.

Опсежно истраживање ставова грађана Србије према родној равноправности на репрезентативном узорку спровео је 2010 Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење. Ово истраживање било је фокусирано на четири области: политику, економију, медије и образовање. Општи закључци истраживања упућују да родна припадност није најважнији

идентитет за грађане Србије. Велика већина испитаника верује да су неке вредности подједнако важне за дечаке и девојчице, те аутори закључују да већина грађана Србије нема стереотипе о родним улогама. Приметна је тенденција задржавања поделе на мушке и женске вредности међу пољопривредницима, неквалификованим и полуквалификованим радницима. Више стереотипних очекивања се односи на девојчице него дечаке: да буду послушне, пристојне, да изражавају осећања, обављају кућне послове и брину о другима. За дечаке су више везане вредности бављења спортом и самосталности. Истраживање је показало да је родна равноправност структурисана и стратификована вредност која је у ствари део ширег вредносног система (повезана са вредностима толеранције, традиционализма итд). Половина испитаника има позитивну оријентацију према вредностима родне равноправности, мада позитиван став према родној равноправности не укључује све аспекте друштвених односа. Грађани су углавном наклоњени родној равноправности у области образовања и економије, док у погледу политике и родитељства постоје негативни ставови. Као главни фактори ставова о родној равноправности издвојили су се пол и образовање.

Главне налазе поновљеног истраживања Родни барометар из 2012. године, ауторка (Blagojević-Hjusec, 2012) сумира на следећи начин: “Родни режим у Србији се трансформише у два правца: 1. у правцу јачања породице, уз задржавање одређене родне асиметрије, и 2. у правцу јачања индивидуализације, уз изражену симетричност и егалитарност у породичним и партнерским односима. Ипак, у оба правца задржава се снажна оријентација ка породици уз смањивање родних неједнакости” (Blagojević-Hjusec, 2012) . Даље, ауторка наводи да је породица још увек најзначајнија и за мушкарце и за жене, које још увек обављају највећи део неплаћених активности. У приватној сфери дешава се промена у смислу егалитарнијих односа, па мушкарци и жене деле обавезе и одговорности око кућних послова и бриге о деци, док у економској сфери још увек постоји асиметрија у могућностима достизања економске самосталности мушкараца и жена. Доста пажње ауторка је посветила анализи положаја мушкараца: налази да су они

„трауматизовани додељеном улогом „хранилаца породице“ у валу ретрадиционализације и репатријархализације. Они се налазе у парадоксалној ситуацији да подједнако као и жене вреднују породицу, али да истовремено још немају довољно изражену улогу у породичном животу, као и да имају веома ограничене могућности у јавној сфери да остваре своју улогу „хранилаца““ (Blagojević-Hjusek, 2012). У ствари, и мушкарци и жене виде себе као веће „жртве“, оба пола сматрају да је „њима теже“. Ставови према родности указују да у многим аспектима друштвене егзистенције она и није битна одредница понашања. Ауторка закључује да је родност „најбитнија одредница оних понашања која су везана за биолошку репродукцију, дневну и генерацијску.“ Жене показују снажну тенденцију ка освајању других поља деловања, уз задржавање своје породичне улоге, а еманципацији жена највише доприниоци образовање: образованије жене генерално су и задовољније својим животом. Налазе овог опсежног истраживања ауторка сумира на следећи начин :“Постојећа ситуација у односима између родова, ни на микро ни на макро плану, без обзира на патријархалну идеологију која је у експанзији, ипак се не би могла окарактерисати као „рат између полова“. Солидаристичка основа породичног живота исувише је јака, и додатно ојачана у „транзицији“, да би била уздрмана родном асиметријом у ставовима о томе шта су улоге мушкараца и жена, утолико пре што долази до промена у понашању у правцу егалитарности. Асиметрија ставова је великим делом рефлекс патријархалне идеологије, која представља реакцију на реално јачање положаја жена. Може се рећи да израња нека нова врста консензуса, на нивоу практичног решавања проблема у тегобној свакидашњици, што води и утврђивању нових образаца `нормалности`“ (Blagojević-Hjusek, 2012).

5. Левинсонова теорија животног циклуса

Данијел Левинсон (Levinson, 1996) формулисао је своју теорију животних циклуса проучавајући биографије одраслих особа. Теорија је првенствено замишљена као теорија животног циклуса мушкарца, да би касније била проширена и на животни циклус жене, који у основи има исти развојни след са одређеним родним специфичностима. Ова теорија посматра развој као след квалитативно различитих раздобља у којима је особа суочена са различитим развојним задацима. Свако раздобље започиње прелазним периодом који траје око 5 година. Између прелазних периода људи су у стабилним периодима у којима изграђују животне структуре којима је циљ усклађивање личних и друштвених захтева и побољшање квалитета живота. Централни појам Левинсонове теорије је животна структура, која представља темељну организацију живота особе која се састоји од односа са значајним другима (појединцима, групама и институцијама), пре свега у оквиру породице и посла. Она је доминантно обликована социјалним и физичким окружењем, пре свега породицом и послом, мада су и друге варијабле као што су религија, раса и статус такође веома важне. Према Левинсону, иако је живот сваког појединца посебан, сви пролазе кроз исте основне периоде у животу.

Левинсон је поделио животни циклус на 4 фазе: адолесценција, рано одрасло доба, средње одрасло доба и касно одрасло доба. Сваки период одликује јединствени био-психо-социјални карактер који доприноси развоју индивидуе. Постоје главне промене које се догађају и описане су унутар сваког периода. Према Левинсону, иако и мушкарци и жене пролазе кроз исте периоде детињства, адолесценције, и структурираног развоја у одраслом добу, они имају различита искуства. Родови се разликују у односу на животне околности у различитим животним раздобљима и по начинима на које сваки род пролази и носи се са задацима развојних периода. Мушкарци и жене решавају развојне задатке са другачијим изворима и ограничењима. Родна подела је најзначајнија форма конфликта која опстаје у утврђеној подели на мушкарце и жене, маскулиност или фемининост. Она преплављује све

аспекте живота, како културне институције у друштву, тако и појединце. Постоје четири главна подручја раздвајања рода: домаћинство, брак, посао и индивидуална свест. Када постоји највећа родна разлика, жене живе примарно као домаћице, у традиционалном породичном окружењу и баве се пословима који су социјално прихватљиви за жену, те једино цене и прихватају жене које имају исте квалитете и вредности као оне. Може бити проблематично уколико жена тежи животу који није центриран на породичну сферу. Живот мушкарца је традиционално оријентисан на посао, тј. на јавну сферу. Мушкарци су одувек доминирали у јавној сфери, док су жене овде у потчињеном и маргиналном положају. То је разлог што су у већини друштава жене принуђене да се фокусирају на приватну сферу, што је утицало на њихов идентитет, понашање, задовољство или незадовољство. Тако је родна подела између приватне и социјалне сфере есенцијална за живот жена. Према Левинсону, подела рада је основни фактор који доприноси сталном родном раздвајању у животу. Домаћинство и збрињавање су општи начини живота који укључују целу породицу, посао и цео социјални контекст. Унутар овог погледа мушкарац се посматра као „глава породице“ и тако главни носилац ауторитета. У патријархалним друштвима жене су обесхрабрене да заузму пуно учешће у социјалном систему, њихова улога је да остану кући и одгајају децу. У непатријархалном друштву, када је жена у позицији ауторитета на послу, или када је опажена успешнијом од мужа, ово такође може резултирати повишеним тензијама.

Животне фазе према Левинсону, дају оквир за проучавање животног тока. Овај оквир важи за већину људи уопштено, мада треба узети у обзир и специфичне варијације као што је култура или историјска епоха. Овај концепт подразумева посматрање живота појединца у одређеном времену. Животни ток се односи на склоп догађаја, достигнућа, падове, амбиције и односе који чине живот појединца у одређеним временским тренуцима. Сви аспекти живота су важни, те тако структуру живота појединца чини њен социо-културни свет (породица, класа, религија, етничка припадност, политички систем, запослење, историјско раздобље), појединчево учествовање у свету (различити односи и улоге са значајним људима и

институцијама) и различити аспекти селфа (жеље, конфликти, стрепње, тежње, мисли и идеје).

Левинсон описује следеће периоде у структури живота (са претпоставком да се животи појединаца разликују, те постоји граница до 6 година варијације за прелазак из једне фазе у другу)

1. Адолесценција

2. Рано одрасло доба (17-45 година)

Ово је период када одрастао појединац доживљава највећи ниво енергије и стреса. Социјално и психолошки, ово је оптимални период када појединац развија и покушава да оствари своје младалачке снове и амбиције. Ово је време да се особа нађе своје место у друштву, да заснује породицу и постане пуноправни члан света одраслих, а такође и период стреса у односу на родитељство и прављење каријере. Доносе се важне одлуке о финансијама, послу и породици. Сан мушкарца је пре свега усредсређен на развијање независне особе успешне у професионалној улози, док сан код жена карактерише „подељени сан“ који укључује брак и каријеру. У овом периоду може бити нескалада између личних жеља, снова и аспирација и оних које су наметнуте, захтеване или очекиване од стране друштва.

Чине га:

- Транзиција из адолесценције у одрасло доба (17-22)

Ово је период када појединац завршава школу и улази у рано одрасло доба. Основи захтев у овом периоду је постизање индивидуације и кретање према одраслом селфу.

Већина људи у овом периоду ствара сан, слику о себи у одраслом свету којом се руководе када доносе животне одлуке. Што је сан одређенији, то је изградња животне структуре појединца сврховитија.

- Рано одрасло доба (22-28) је период у коме је главни задатак да се изгради и одржи задовољавајућа структура живота одраслог. У овом периоду особа треба да донесе важне одлуке о браку,

љубави, породици, послу, начину живота и одвајању од примарне породице.

- Транзиција 30-тих година (28–33). Овај период доноси прилику за додатну индивидуацију и поновно преиспитивање животне структуре. Особа истражује могућности даље животне структуре. За мушкарце и жене без задовољавајућих односа или професионалних постигнућа ово раздобље може бити јако кризно, а за друге, који преиспитују могу ли створити смислену животну структуру, то је време конфликта и нестабилности. У овом периоду оба пола могу искусити забринутост у вези са проласком младости и покушају достизања више позиције.
  - Смиривање (33-40) је развојна фаза у којој је циљ креирање структуре која ће осигурати место у друштву како би се остварили младалачки снови и циљеви. Мушкарци се фокусирају на одређене односе и аспирације, а друге остављају по страни, док многе жене не постижу ону стабилност која је карактеристична за мушкарце 30-тих година, јер имају више обавеза на послу и у односима.
  - Транзиција у средње одрасло доба (40-45) је период у ком се дешавају значајне социјалне и психолошке промене. Животна структура се доводи у питање, углавном је ово време у ком особа доводи у питање сврху, правац и вредност сопственог живота.
3. Средње одрасло доба (45-60). У овом периоду већина људи постају старији чланови друштва. Овај период доноси различит степен и ниво одговорности. Биолошки и психолошки капацитети особе могу бити нижи него у претходним периодима, али у просеку ниво енергије је довољан и живот још увек може бити задовољавајући на личном и социјалном плану. Људи у овој фази су одговорни за себе али такође и за развој млађе генерације.

- Транзиција у касно одрасло доба (60-65) одликује спровођење до краја оног што је започето у средњем одраслом добу, постављање темеља за оно што тек долази.
4. Касно одрасло доба (65 и више година) је период у коме се одлази у пензију, суочава са самим собом и „мири са светом“.

6. Субјективна добробит

Иако је питање људске среће проматрано током целе историје човечанства, појмовима добробити, благостања или среће приписивала су се разна значења и дефинисани су на много различитих начина – као савршенство или потпуност, као пријатно емоционално искуство, субјективна евалуација живота у позитивним терминима, актуализација људских потенцијала итд. Данас постоје две доминантне оријентације у концептуализовању и проучавању субјективног благостања: хедонистички и еудаимонички приступ (Deci and Ryan, 2002). Оба приступа имају корене још у античкој филозофији и одражавају различита виђења људске природе и тога шта чини савршено друштво. У оквиру два приступа истражују се различита питања о доприносу развојних и социјалних чинилаца субјективној добробити.

Субјективна добробит или субјективно благостање (*eng. Subjective Well-Being*), као централни појам у оквиру хедонистичке парадигме и психолошко благостање (*eng. Psychological Well-Being*), као централни појам еудаимонистичке перспективе, су појмови који у последњих двадесет година представљају неке од најистраживанијих концепата у домену психологије менталног здравља. Развијени у оквиру позитивне психологије, као нека врста реакције на дотадашњу патоцентричну оријентацију у овој области, ови концепти усмерени су ка позитивном менталном здрављу под којим се данас не подразумева само одсуство менталне болести, већ и „висок ниво емоционалног, психолошког и социјалног благостања“ (Keyes and Lopez, 2002 према Stanojević, 2013).

Хедонистички приступ има дугу традицију у психологији. Концепт субјективне добробити појављује се крајем 50-тих година прошлог века, у време нарастајућег интересовања за мерење квалитета живота са акцентом на субјективни доживљај појединца. Основна одлика овог правца јесте да наглашава срећу и описује добробит у терминима постизања задовољства и избегавања бола. У оквиру овог приступа, постојало је неколико различитих концептуализација добробити – од релативно уског фокуса на физичка задовољства до ширих концептуализација које обухватају личне склоности и потребе. Хедонистичка перспектива коју су психолози усвојили односи се на хедонистичку концепцију која укључује читав спектар преференција и задовољстава – како духовних тако и физичких (Kubovy, 1999). Кахенман, Динер и Шварц (Kahneman, Diener and Schwarz, 1999) указују да се појам „хедонистички“ најчешће користи као синоним за физичко задовољство, и наглашавају да хедонистички правац подразумева много више аспеката – емоционални (задовољство или бол, радост или туга и сл), биолошки и социјални – на сваком нивоу може се доживети патња или задовољство и сваки аспект подразумева различите нивое психолошке анализе.

Главна стеновиште хедонистички оријентисаних психолога је да се благостање састоји од субјективне среће и да се односи на искуство задовољства насупрот незадовољству у ком су садржане појединчеве потпуне процене добрих/лоших аспеката његовог постојања. Као резултат, срећа се не редукује на физички хедонизам. У оквиру хедонистичког приступа, најпознатије одређење субјективне добробити даје Динер, који субјективну добробит одређује као „појединчеву когнитивну или афективну евалуацију сопственог живота“ (Diener et al., 2002). Унутар овог приступа два су кључна критеријума одређења субјективне добробити: прво, она се односи на субјективни (лични) доживљај, на унутрашње искуство индивидуе и друго, концепт се односи на дугорочно емоционално стање, а не на тренутна расположења (Stanojević, 2013). Из Динерове дефиниције проистичу и три компоненте субјективног благостања које представљају операционализацију конструкта: висок ниво задовољства сопственим животом, висок ниво доживљавања пријатних и низак ниво доживљавања непријатних емоција

(Diener et al., 1997). Иако истраживања показују да две афективне компоненте у највећем броју случајева показују слабу, до умерену повезаност (Costa & McCrae, 1980; Lyubomirsky et al., 2005), аутори наглашавају да они јасно представљају два одвојена конструкта (Diener et al., 1999) и да се тако морају третирати у емпиријским истраживањима. Ова позитивна веза између доживљаја позитивних и негативних емоција схвата се као логична и очекивана, у смислу да присуство негативних емоција у одређеном степену указује на функционално понашање које се појављује као одговор на ситуацију која означава претњу/губитак или на неки други негативни животни догађај. С друге стране, когнитивна евалуација задовољства сопственим животом представља независан фактор у односу на две афективне димензије. Лукас, Динер и Сах (према Diener et al., 1999) користили су мултицрта-мултиметод анализу да би доказали да су ове три компоненте три независна конструкта. Они наводе да су после 2 године и путем многих различитих метода процене коефицијенти унутрашње конзистенције за сваки од три конструкта јачи него интеркорелације ове три димензије и дају недвосмислен закључак да је неопходно ове три димензије проучавати као независне факторе. Такође, иако је једна од главних компоненти субјективног благостања дефинисана као нека врста равнотеже позитивног и негативног афективитета или, чак, преминације позитивног афективитета, изгледа да индивидуалне разлике у интензитету афективног доживљавања, независно од квалитета тог доживљавања, немају значајне везе са задовољством.

С друге стране, еудаимонички приступ наглашава значење и самоостварење и описује благостање у терминима нивоа на ком је појединац комплетно функционалан. Према овом становишту, добробит је нешто више од личне среће. Нагласак је на актуализацији, остварењу сопствених могућности. Еудаимонизам је филозофски правац који наглашава потребу човека да препозна и живи у хармонији са диамонем, тј. „истинским селфом“. „Диамон је идеал у смислу тежње ка узвишености, савршенство коме се тежи и које даје смисао и усмерење у животу“ (Waterman, 1993). Даимон се односи на потенцијале сваког појединца чије остварење представља највише

животно достигнуће. Овај појам се односи на потенцијале свих људи, као и на личне потенцијале по којима се људи међусобно разликују. Појам еудамонија означава поштовање сопствених потенцијала (самореализација) и способност да се живи у складу са диамоном (Waterman, 1993). У овом, еудиамоничком смислу, добробит није исто што и срећа и појам среће не може бити основни критеријум добробити. Чак и када доносе задовољство, неки доживљаји нису добри за људе и не могу допринети благостању. Тако, аутори унутар овог приступа дефинишу добробит као „тежњу ка савршенству које представља остварење нечијих истинских потенцијала“ (Ryff and Singer, 2000). Риф (Ryff, 1995) је предложила мултидимензионални приступ мерењу психолошког благостања које се састоји од 6 различитих аспеката људске актуализације: самоприхватање (одржавање позитивне слике о себи уз свест о сопственим ограничењима), позитивни односи са другима (развој и одржавање топлих емоционалних веза са другима), управљање околином (способност да се одабере или створи окружење које одговара сопственим потребама и жељама), аутономија (самоодређење, независност и унутрашња регулација понашања), сврха живота (осећање усмерености у животу) и лични раст (учење и развој личних способности током целог живота).

6.1. Чиниоци субјективне добробити

Истраживања субјективне добробити развијала су се у три различита правца (Diener & Biswas-Diener, 2000). Историјски најранији приступ је „одозго на горе“ у оквиру кога се првенствено проучавао утицај контекстуалних фактора на субјективно благостање појединца. Основни циљ ових студија био је да идентификују социо-демографске карактеристике срећних појединаца, а сматрало се да се укупан осећај задовољства састоји од задовољства у различитим животним подручјима, тј. за главне чиниоце субјективне добробити сматране су животне околности – материјално стање, животни догађаји, друштвени контекст. Међутим, налази бројних истраживања показали су да социо-демографски фактори објашњавају веома

мали проценат варијансе субјективне добробити – процене се крећу се од 15-20% варијансе (према Diener et al., 1999). У највећем броју студија добијене су слабе корелације између ових варијабли и нивоа субјективне добробити. Када је у питању пол, већина истраживања говори да се мушкарци и жене не разликују значајно у нивоу задовољства животом, позитивним емоцијама, док се стабилне разлике добијају када је у питању израженост негативних емоција, у смислу да су им жене склоније (Diener et al., 1999). Налази о вези између старости и субјективне добробити говоре у прилог „и-везе“. Ово би значило да је задовољство животом више код младих и старијих људи, док у средњим годинама показује тенденцију ка нижим вредностима (Diener et al., 1999; Helliwell, 2003). Степен образовања и материјално стање имају различит однос са доживљајем субјективног благостања (Diener et al., 2002, 2010). Степен образовања није се генерално показао значајним предиктором субјективног благостања, мада су истраживања утврдила ниску, али значајну повезаност образовног статуса и субјективне добробити. Образовање више корелира са добробити код особа нижег материјалног статуса (Diener et al., 1999) и у сиромашним земљама (Veenhoven, 1994). Однос зараде и субјективне добробити је нешто сложеније природе. Овај однос истраживан је на неколико нивоа: 1) на нивоу корелација унутар нације, 2) промена нивоа субјективне добробити код особа код којих се мења материјално стање, 3) какви су трендови субјективне добробити за време економског раста у држави и 4) каква је корелација просечне субјективне добробити и економског стања друштва. Генерално, богатији људи су нешто срећнији од сиромашних у богатим друштвима, док су људи који живе у богатом друштву много срећнији од оних који живе у сиромашним земљама. Иако виши материјални статус друштва доприноси нивоу добробити, даље повећање материјалног благостања у западним друштвима не доводи до повећања нивоа субјективне добробити. Ова појава позната је као „Истерлинов парадокс“ (енг. “Easterlin Paradox”, Easterlin, 1974) и у ствари говори о томе да повећање економског богатства не води пропорционалном повећању среће, односно да у ситуацији економског раста после одређене границе не долази до повећања благостања људи. Ово Истерлин види као резултат процеса

адаптације и социјалне компарације. Такође, субјективна добробит је више повезана са материјалним стањем у неразвијеним, него у развијеним земљама (Biswas-Diener & Diener, 2001). У суштини, налази говоре да, уколико материјално стање угрожава задовољење базичних потреба (храна, вода, здравство, кућа), онда ће разлике у материјалном статусу пре имати утицаја на доживљај добробити. Када су базичне потребе испуњене, процес адаптације ступа на снагу и однос материјалног стања и субјективне добробити постаје комплекснији. На индивидуалном плану та је веза виша када је реч о индивидуама са ниским примањима (Diener, Sandvik, Seidlitz, & Diener, 1993), где се чак и мале разлике у материјалном статусу могу испоставити важним у доживљају личног благостања, посебно када је реч о оним индивидуама које су у доњем распону примања (Biswas-Diener, & Diener, 2001). Здравље такође показује значајну позитивну везу са субјективном добробити (Dolan et al., 2008; Helliwell, 2003, Layard, 2005, Michalos et al., 2001), а такође постоји и низ истраживања који говоре да људи који су у браку или стабилној вези постижу више скорове на скали субјективне добробити.

У другом таласу истраживања за који је карактеристична перспектива „одозго на доле“, полази се од претпоставке да људи имају предиспозиције да интерпретирају животне догађаје на позитиван или негативан начин. То значи да једна укупна процена утиче на процену задовољства и у појединачним областима. У оквиру овог приступа развили су се модели који су стављали нагласак на факторе личности – као што су темперамент, особине личности, аспирације, адаптација (Diener & Biswas-Diener, 2000). Истраживачи су усмерени на проверу хипотезе да карактеристике личности појединца одређују ниво његове субјективне добробити. Резултати су указали да су варијабле личности моћнији предиктори субјективног благостања него фактори околине (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999), тј. личност се показала као један од најјачих и најконзистентнијих предиктора субјективне добробити (Diener et al., 1999). Многобројна истраживања односа црта личности и субјективне добробити указала су на неколико веза између ових конструката. Један модел претпоставља да постоји генетска

предиспозиција, тј. да су индивидуалне разлике у нервном систему одговорне за склоност особе да буде срећна или несрећна. Неки истраживачи утврдили су у студијама монозиготних и дизиготних близанаца да се 40-55 % укупне варијансе добробити може приписати генима (Lykken i Tellegen, 1996), мада су касније студије показале да је овај постотак углавном нешто нижи. Други истраживачи износе претпоставке да овај утицај можда није директан, тј. да наслеђе не одређује директно субјективну добробит, већ утиче да се особа понаша на одређени начин који повећава могућност да се искусе одређени животни догађаји. Општи закључак истраживача у овој области јесте да сигурно постоји допринос генетских фактора који се пре свега огледа у временској стабилности субјективне добробити. Лимитиран допринос објективних околности у комбинацији са проценом доприноса генетских фактора навео је неке истраживаче да посматрају субјективну добробит као црту личности (Costa, McCrae & Zonderman, 1987). Овакав приступ наишао је на озбиљне критике, пре свега на основу налаза да ниво субјективне добробити појединца ипак флукутира у току времена. Модерно стајалиште јесте да личност особе представља диспозицију за одређене афективне реакције, али да тренутне околности такође значајно доприносе нивоу субјективне добробити појединца.

Хеди и Виринг (Headey and Wearing, 1992) испитивали су валидност оба модела и истакли ограничења и једног и другог. Они истичу важност проучавања интеракције наведених фактора и предлажу модел динамичке равнотеже. Износе тезу да и једни и други фактори доприносе нивоу субјективног благостања и то у смислу да животни догађаји могу повећати или смањити субјективну добробит за неки период времена, после ког се ниво субјективне добробити враћа на почетни ниво, карактеристичан за појединца и детерминисан факторима личности. Овај процес истраживачи субјективне добробити називају адаптацијом. Сух, Динер и Фуџита (Suh, Diener and Fujita, 1996) закључили су да животни догађаји производе краткорочни ефекат (у просеку три до шест месеци), а особине личности дугорочни ефекат (најмање две године) на субјективну добробит.

Када су у питању особине личности, у истраживањима је утврђен недвосмислен допринос екстраверзије и неуротицизма субјективној добробити и то у смислу да се конзистентно налази позитивна корелација између позитивног афекта и екстраверзије, и негативног афекта и неуротицизма (DeNeve & Cooper, 1998). МекКре и Коста (McCrae & Costa, 1991) разликују темпераментални и инструментални аспект односа личности и субјективне добробити: екстраверзија и неуротицизам утичу директно на субјективну добробит, док савесност има посредан утицај – тако што представља предиспозицију која усмерава људе према одређеним социјалним ситуацијама. ДеНив (DeNeve, 1999) разматра однос личности и субјективне добробити кроз три аспекта – кроз особине емоционалног реаговања, кроз односе са другима (одговорност, поверење, адаптивни начин опхођења) и кроз когнитивне механизме (репресивност-дефанзивност, атрибуција, локус контроле) и закључује да најсрећнији људи нису нужно само отворени него да је важно и како интерпретирају свакодневни живот те како остварују и одржавају односе с другима.

Самопоштовање, као димензија личности, има посебан статус у номолошкој мрежи личног благостања. Наиме, самопоштовање се, такође, испоставило као доследан, позитивни корелат задовољства животом (Lucas et al., 1996, Diener et al., 2002, 2010). Овај однос је, изгледа, модулиран културалним разликама, јер је корелација између самопоштовања и задовољства животом већа у индивидуалистичким него у колективистичким културама, највероватније због истицања индивидуалне независности и осећања (Diener & Diener, 1995, Diener et al., 2010). Ипак, тумачење односа самопоштовања и задовољства животом оставља се и даље отвореним због нејасноће следа ствари (Diener et al., 2010).

Када су у питању вредности као персоналне диспозиције и субјективна добробит, ово поље није широко истражено. Истиче се да посвећеност циљевима пружа људима осећај компетентности и даје смисао и структуру свакодневном животу. Кантор и Сандерсон (Cantor & Sanderson, 1999) тврде да ће ниво добробити порасти само ако појединци имају могућност да теже циљевима које су сами изабрали у складу са својим вредностима, а да при

томе имају реална очекивања. Преданост циљевима највише је повезана са субјективном добробити када култура којој појединац припада позитивно вреднује те циљеве. Такође, новија истраживања сугеришу да понашања имају суштински другачији утицај на субјективну добробит зависно од тога у којој мери је одређено понашање регулисано социјалним нормама у одређеном друштву. На пример, незапослене особе су незадовољније својим животом у друштвима која имају снажну норму да се буде запослен него у друштвима које су толерантија према томе да се живи од социјалне помоћи (Stavrova et al., 2011). Слично, самци су мање срећни него особе у браку само у друштвима где је брак схваћен као врхунска вредност.

Ворнер Вилсон је 1967, сумирајући истраживања субјективне добробити изнео закључак да је срећна особа: „млада, здрава, високо образована, добро плаћена за свој посао, екстравертна, оптимистична, безбрижна, религиозна, у браку, са високим самопоштовањем, пословним моралом, скромних аспирација, било ког пола, са високом интелигенцијом“ (Wilson, 1967 према Diener et al., 1999). Тридесет година касније, Динер сумира налазе многобројних истраживања на ову тему и даје свој резиме у духу Вилсоновог: „срећна особа је благословена позитивним темпераментом, има тенденцију да гледа добру страну ствари, не руминира негативне догађаје, живи у економски развијеном друштву, има присне пријатеље и поседује капацитете за остваривање њој значајних циљева“ (Diener et al., 1999).

7. Самопоштовање

Према Виљему Џемсу, једном од оснивача америчке психологије, наш доживљај сопственог ја одражава дуализам наше перцепције самих себе: са једне стране је наше знање о томе ко смо, које он назива и „спознато ја“, док смо са друге стране ми као активни спознаваоци себе, „ја“. У савременој литератури, слика о себи или селф-концепт представља укупност когниција, уверења која особа има о себи и паралелна је Џемсовом „спознатом ја“. Интересовање за проучавање самопоимања проширило се почетком 20 века,

а чињеница да човек не живи изоловано, него у друштву са другим људима, подстакла је елаборирање идеје да су за самопоимање значајни односи појединца са другим људима. Кули (Cooley, 1902) уводи појам „социјалног огледала“ које нам омогућава учење реакција и то на основу предвиђања како ће на наше понашање реаговати људи.

Евалуативни аспект самопоимања назива се самопоштовање. Односи се на стадијум у којем особа поседује општи осећај властите вредности и ваљаности (Rosenberg, 1979). Самопоштовање је уско повезано са веровањем у сопствену ефикасност и осећањем контроле над сопственом судбином. Већина аутора у савременој психолошкој литератури самопоштовање повезује са евалуативном димензијом представе о себи (Ораџић, 1995). Дакле, самопоштовање је вредносна и емоционална компонента појма о себи и састоји се из два дела: осећања властите вредности које се односи на наше уверење како имамо право да будемо срећни и како заслужујемо постигнуће, успех, пријатељство, љубав и испуњење. Дефинишући самопоштовање Копермит (Coopersmith, 1967) наглашава да под тим термином подразумевамо процену којом појединац одражава став прихватања или неприхватања себе и та евалуација указује на степен уверења у сопствену способност, успешност, важност или вредност. Копермит наводи четири фактора који доприносе развоју самопоштовања: 1. значајност (количина поштовања, прихватања и бриге које дете добија од значајних других), 2. компетентност (историја успеха и неуспеха, укључујући статус и социјалну позицију коју је особа достигла), 3. осећање вредности (вредности и тежње особе по којима се искуства интерпретирају и мењају) и 4. снаге (способности и начин одбране самопоштовања од властитих неуспеха или напада других). Особи ниског самопоштовања недостаје базични осећај властите вредности, она не верује да заслужује љубав и поштовање од других људи, осећа како је предодређена да буде несрећна и боји се да изрази своја мишљења, осећања, жеље и потребе. Нека новија разматрања указују да особе са ниским самопоштовањем имају неутралан став према себи, али их одликује пре свега висок ниво несигурности, нестабилности и неконзистенције (Baumeister, 1993). Људи са високим самопоштовањем

отпорнији су на утицаје околине који нису у складу са њиховим властитим опажањима, флексибилнији су и маштовитији, проблеме решавају на маштовитије начине од појединца са ниским самопоштовањем. Особе вишег самопоштовања су бољег физичког и психичког здравља, отпорније су на стрес, задовољније су својим послом, школом и личним животом, уверенији су да ће њихови напори довести до успеха, сарађују са другима, комплетнији су у различитим социјалним ситуацијама, боље су расположени и мање депресивни, спремни су да се супроставе другима и лакше подносе критику, процењују се срећнијим и задовољенијим од већине.

Истраживања су показала да самопоштовање доследно показује снажну позитивну корелацију са субјективном добробити и уједно представља најснажнији предиктор субјективне добробити (Cummins & Nistico, 2002). Људи са високим самопоштовањем показују трајну тенденцију да себе у односу на друге људе описују са више позитивних, а мање негативних термина. Склони су да идентификују код себе значајно више позитивних особина, а да одбаце или пропусте негативне карактеристике. За разлику од њих, људи са ниским самопоштовањем су реалистичнији и дају тачније описе својих позитивних и негативних карактеристика. Ову грешку у самопроцени у правцу позитивнијег виђења себе код људи са вишим самопоштовањем Тејлор и Браун (Taylor & Brown, 1988) виде као важан чинилац субјективне добробити: она води ка томе да постанемо срећни и добро прилагођени људи.

Диенер и Диенер су у свом истраживању на 13000 студената из 31 државе закључили да је високо самопоштовање најснажнији предиктор животног задовољства, те да су ниво самопоштовања и субјективна добробит високо повезани. И остала истраживања потврдила су ове налазе (Baumeister et al., 2003). Ови конзистентни налази о високој вези субјективне добробити и самопоштовања могу се тумачити на два начина (Diener & Diener, 1995). Прво, може бити да код особа са високом субјективном добробити (која се базира на задовољству различитим аспектима свог живота) она доводи до тога да појединац види себе у позитивном светлу, што онда утиче на повишење самопоштовања. С друге стране, могуће је да високо

самопоштовање индукује позитивнији поглед на живот и мотивише особу да се понаша активније и позитивније Ове различите перспективе у ствари одсликавају правац каузалности између самопоштовања и субјективне добробити, мада се чешће самопоштовање посматра као предиктор субјективне добробити, него обрнуто.

8. Вредности

Вредности и вредносне оријентације су појмови који су се увек налазили међу најшире схватаним и разматраним у социјалним наукама. Њима су се бавили филозофи, антрополози, социолози, политиколози, као и психолози. Самим тим, постоји веома велики број дефиниција ових појмова, већ у зависности од тога ко их дефинише. Са социолошке стране, вредности би се могле дефинисати као „друштвени прописи, идеали и моралне норме које су карактеристичне за одређене социјалне групе и системе“ (према Ђекрлија, Турђачанин, Рухало, 2004). Вредности и вредносне оријентације, као широка класа социјално-персоналних диспозиција, у психологији се дефинишу на разне начине. Када се користи у психологији, појам вредности увек укључује диспозиције за одређено понашање и циљеве на чије остварење је понашање усмерено (Rot, 2003). Најопштије, вредности се схватају као „релативно стабилне, опште психичке диспозиције настале комбинованим дејством когнитивно-емоционалног развоја, индивидуалних црта личности и интеракције са социјалним окружењем, а које усмеравају наше понашање ка циљевима који нам се чине пожељнима и којима тежимо“ (Rot, 2003).

Пантић, један од наших највећих проучавалаца вредности, одређује их као „релативно стабилне, опште и хијерархијски организоване карактеристике појединца и групе формиране међусобним деловањем историјских, актуелно-социјалних и индивидуалних чинилаца, које због тако прописане пожељности усмеравају понашање својих носилаца ка одређеним циљевима“ (Pantić, 1981). Кузмановић (1995а), разматрајући различита одређења појма вредности даје предност оној групи дефиниција у коју бисмо

могли сврстати и управо поменуте, које наглашавају *идеју о пожељном* као битну одредницу вредности и ове одређује као „схватања (системе уверења) о лично или друштвено пожељним општим начинима понашања, врстама активности и релативно трајним стањима у природи и друштву“. Ова дефиниција такође наглашава други битни аспект појма вредности, тј. указује да оне нужно укључују *когнитивну димензију*, односно да је неопходно да постоји макар делимично артикулисана мисао о пожељном да бисмо могли говорити о вредностима. Вредносни однос, тако подразумева доживљај избора, те се преко вредности непосредно изражава и може проучавати само свесна мотивација појединца. Кузмановић, такође указује на сродност појмова вредности и вредносних оријентација, између којих једину евентуалну разлику види у томе да вредности означавају више артикулисану, одређенију концепцију о пожељном, док би вредносне оријентације представљале шири, мање артикулисан систем уверења (Kuzmanović, 1995a).

Постоји општи консензус међу психолозима да су вредности резултат социјалног учења, које је у великој мери посредовано различитим културним, друштвеним, историјским, религијским или актуелним социјалним факторима. Као главне изворе разлика у вредностима које људи прихватају, теоретичари углавном наводе потребе или темперамент који се наслеђује и социјално искуство индивидуе.

Први извор разлика у вредностима које појединац прихвата представљају потребе или *урођен темперамент*. Одређене вредности се јављају као експресија потреба или темперамента а уједно представљају адаптацију на специфично социјално окружење у којем људи живе. Људи развијају вредносне приоритете који у исто време одсликавају с једне стране, њихове базичне потребе, а са друге стране, могућности и препреке у њиховом окружењу. Други извор вредности се директно односи на *социјално искуство* индивидуе. Извор човекових вредности у највећој мери јесте друштво и с обзиром да се формирају путем социјалног учења, вредности нам дочаравају какве циљеве неко друштво сматра вредним. Вредности једног друштва преносе се на појединца путем свих социјалних творевина, почевши

од породице, вршњачке групе, преко социјалних институција, па до језика, медија и продуката културе. Људи имају заједничка искуства јер потичу из истог *поднебља* или заузимају исто место у *социјалној структури*, могу проживети слична искуства која утичу на вредносне приоритете. Према Хавелки (1995), вредности имају двоструку функционалност: с једне стране задовољавају потребе друштва кроз постављање пожељних циљева за појединца, а с друге стране омогућавају особи да формира лични социјални идентитет кроз уклапање у друштво и осећања активизма, прихваћености и заштићености.

Овде ћемо се још кратко осврнути на разматрање родних односа у традиционалистичким друштвима (за какво, бар делимично, сматрамо савремено српско друштво). Традиционалне вредности укључују прихватање обичаја и образаца које одређена традиционална култура налаже и пружају општа и специфична упутства за родно типизирано понашање мушкараца и жена, односно јасно дефинишу родне улоге. Инглехарт и БAKER наводе да су главна обележја преиндустријских друштава (која називају традиционалним) да „показују релативно ниску толеранцију према абортусу, разводу и хомосексуалности; склона су истицању мушке доминације у економском и политичком животу, бране ауторитет родитеља и важност породичног живота, релативно су ауторитарна; већина њих ставља снажан нагласак на религију“ (Inglehart and Baker, 2000). Ставови о положају жене у друштву првенствено су одређени у складу са патријархалним вредностима, тј. преовладава родни конзервативизам у свим животним сферама те „инсистирање на традиционалним родним улогама“ (Inglehart and Baker, 2000). Према Луису, традиционална родна улога мушкарца је да буде хранитељ породице, док је традиционална улога жене улога мајке која се брине и одгаја децу (Lewis, 2001). У складу са тим, од жена се очекује стрпљење, брига за друге, покорност, зависност и пасивност и уз то брига за домаћинство, односно обављање разних кућних послова. Од мушкарца се очекује да економски осигура своју породицу тако што ће имати посао који му осигурава добру плату и добру позицију на тржишту рада. Његова улога захтева такмичење са другим хранитељима (мушкарцима), тако да се уз њу

веже успешност. У складу са тим, доминација, одлучност и агресивност су карактеристике традиционално приписане улози мушкараца.

9. Род и ментално здравље

У претходном тексту неколико пута смо нагласили да је најизразитија подела коју правимо у социјалном животу управо подела по роду. Полна припадност је та која снажно детерминише приступ ресурсима, животним изборима и опцијама, из чега јасно следи да ова подела утиче на наша унутрашња стања и смернице, на наша осећања о себи, доживљај света и емоционалне реакције (Rozenfeld, 2005). Важно је овде нагласити да у разматрању полне улоге као фактора менталног здравља истраживачи под појмом полна улога најчешће подразумевају особине личности које се у одређеном друштву сматрају прикладнима за поједини пол.

Маја Кандидо-Јакшић (1995) у прегледу студија које су проучавале однос полних улога и менталног здравља указује на репресивно дејство традиционално "инфериорних" женских и "привилегованих" мушких полних улога на ментално здравље. Наводи да „бројна истраживања сугеришу да ожењени и запослени мушкарци обично имају два извора потенцијалних задовољстава: рад и брак, док незапослене и удате жене немају алтернативни извор гратификације. Уколико не нађу задовољство у браку и стереотипној женској полној улози, такве особе знатно више пате од депресије, тескобе, немира, осећања безначајности и усамљености од својих мужева“ (Burke and Weir, 1976, према Kandido-Jakšić, 1995). Такође, за нас су занимљиви налази истраживања које су спровели Оукли, и Шавер и Фридман (Oakley, 1974; Shaver and Freedman, 1976, према Kandido-Jakšić, 1995), у којима су упоређивали ментално здравље запослених жена које су у исто време код куће допунски оптерећене традиционалним породичним женским улогама са менталним здрављем жена домаћица које су бринуле само о породици и деци. Ови аутори закључују да запослене жене, иако су у конфликту породичних и пословних улога и често пате од осећања кривице што нису довољно успешне ни на једном плану, ипак показују мање озбиљне

психичке сметње и много више оптимизма и самопоуздања од оних жена које су радиле само као домаћице. Многа истраживања показују да један од узрока незадовољства код домаћица лежи у томе што се женски кућни послови готово свуда мање вреднују и цене. Психичке тегобе жена "домаћица" биле су утолико озбиљније, уколико су оне имале већи степен образовања. Испитивања која су вршили Харисон, Лопат, Кнуфер, Кларк и Рум (Harrison, 1964, Lopat, 1966, Knupher, Clark i Room, 1966), а које такође наводи Кандидо-Јакшић (1995), недвосмислено потврђују да удате жене, које су се комплетно предале породици и "женским пословима" у кући, имају много мање самопоуздања и самопоштовања, испољавају много више неуротичних симптома, чешће себе доживљавају као физички непривлачне и непожељне, више пате од комплекса инфериорности и много чешће покушавају да изврше самоубиство од неудатих. На основу бројних наведених истраживања, која показују да се ожењени мушкарци много мање психички разболевају од удатих жена, закључује се да у нашој култури женске полне улоге и удаја представљају ментални ризик за жену, док истовремено брак представља стабилизирајући фактор и ослонац за ментално здравље мушкараца. Такође, ригидне полне идентификације могу деструктивно деловати на ментално здравље. Наглашена маскулиност, као и изразита фемининост значајно корелирају са генералним неуротицизмом - фемининост са депресијом, а маскулиност са агресијом. Према налазима истраживања, уколико особа успешно интегрише феминине и маскулине квалитете, постаје психички стабилнија.

У већини истраживања (треба имати на уму да је највећи број њих спроведен у земљама западне Европе и у Сједињеним Америчким Државама) која се тичу нормалног опсега субјективне добробити, константно се долази до закључка да жене испољавају значајно више негативних емоција од мушкараца (према Tesch-Römer, Motel-Klingebiel, Tomasik, 2007). Такође, полне разлике се утврђују веома често у односу на субјективни осећај здравља, који представља специфични домен задовољства животом. Жене процењују своје здравље лошијим него мушкарци. Подаци о позитивном афекту и задовољству животом су неконзистентни, неке студије говоре о

вишем позитивном афекту и задовољству животом код жена (Fujita et al., 1991), док у неким студијама нису добијене разлике између мушкараца и жена у ниједном аспекту субјективне добробити (Okun and George, 1984).

Када је у питању самоизвештавање жена и мушкараца, пронађено је да жене чешће од мушкараца изражавају страх и тугу, док се не разликују у пријављивању израза љутње или радости (Allen & Naccoun, 1976). Важно је имати на уму и да су разлике међу половима веће када је у питању испољавање емоција него доживљавање истих (LaFrance & Banaji, 1992) - жене су спремније са испоље своје емоције у значајно вишем степену.

Када је у питању самопоштовање, мета-анализа је показала да је да самопоштовање најчешће коришћена мера психолошке прилагођености и благостања у истраживањима родних улога (Whitley, 1983). Иако постоји много доказа за тезу да андрогини појединци имају највиши ниво самопоштовања, још увек није разјашњена контраверза да многе студије указују да маскулини појединци такође доследно показују виши ниво самопоштовања од фемининих и неиздиференцираних појединаца (Kelly & Worrell 1977, Alpert-Gillis & Connell, 1989). Ови аутори сугеришу да је ову везу потребно детаљније истражити, јер маскулина компонента код андрогиних мушкараца и жена може бити та која доприноси вишем нивоу самопоштовања. Кели и Ворел (1977) наглашавају да су прошла истраживања показала да се стереотипно мушке црте оцењују као друштвено пожељније особине од женских црта код студената (Rosenkrantz, Vobel, Bee, Broverman & Broverman, 1968) и код радника у области менталног здравља (Broverman, Broverman, Klarkson, Senkrantz i Vogel, 1970). Лонг (Long, 1986 према Brnić, 2002), у истраживању у ком испитује однос самопоштовања, маскулиности и фемининости код различитих група жена (запослене жене, жртве породичног насиља, студенткиње и клијенткиње центра за психолошку помоћ) налази да је маскулиност значајан предиктор самопоштовања за све четири групе, док се фемининост није показала значајним предиктором ни у једној групи. Овакви налази о односу маскулиности и самопоштовања доводе до артикулације „модела маскулinitета“ који говори да „... нечије психолошко благостање зависи од

тога у којој мери неко има маскулине карактеристике, без обзира на његов пол " (Whitley, 1983). Антил и Канингем (Antill & Cunningham, 1979) показали су да маскулиност значајно позитивно корелира са самопоштовањем и код мушкараца и код жена, док фемининост показује благо негативне или нулте корелације са самопоштовањем.

Студија Шарпеа и Хефнера (Sharpe & Herrner, 1991) је показала да традиционално схваћено благостање (фокусирано на депресију, анксиозност и самопоштовање) показује најјачу везу са маскулиношћу, док афилијативно благостање (нпр. интимност и аспекти који се тичу међуљудских односа) показује најјачу повезаност са фемининошћу. Такође, користећи мултидимензионалне мере самопоимања Марш и Бурни (Marsh & Byrne, 1991, према Врnić, 2002) потврђују поставку дуалистичког модела: добијају јаку позитивну повезаност између фемининости и оних аспекта самопоимања који се тичу међуљудских односа те закључују да фемининост није повезана са самопоштовањем јер је оно операционализовано на инструменталан начин. Хегелсон (Hegelson, 1994) у свом прегледу литературе наводи такође да је маскулиност најјаче повезана с индикаторима психолошког здравља (високо самопоштовање, низак ниво депресије и анксиозности), док је фемининост најјаче повезана с факторима који утичу на задовољство међуљудским односима (нпр. већом друштвеношћу, добијањем подршке од стране брачног партнера и тражењем социјалне подршке). Још једно објашњење јаче везе маскулности и самопоштовања односи се на „ефекат мушке надмоћи“ (Cook, 1985; Yager & Baker, 1979), који се односи на то да америчка култура даје позитивни друштвени подстицај људима који изражавају маскулине особине, што онда доприноси нивоу нечијег самопоштовања.

У својој студији односа рода и менталног здравља, Сара Розенфилд (Rozenfeld, 2005) користи другачији оквир и у светлу теорије социјалних улога истиче следеће закључке: преглед налаза разних истраживања упућује на општи закључак да мушкарци и жене пате од различитих поремећаја зато што се срећу са различитим социјалним искуствима и зато што различито реагују на околности. Полна социјална диференцијација огледа се пре свега у

подели на приватно-јавно, што ауторка види као примарни чинилац у објашњењу психолошких проблема мушкараца и жена. Приватну страну одликује констелација ниске моћи, одговорности за одгајање деце, нерцепрочних социјалних односа који наглашавају давање, „правила осећања“ која диктирају изражавање мање потентних и активних осећања и ниски персонални ресурси. Жене су у већој мери поистовећене са овом позицијом, која доводи селф у неповољан положај у односу на друге и у том смислу често је повезана са интернализирајућим поремећајима – депресивношћу и анксиозношћу. Важно је сагледати да се патологија везује за ове поремећаје зато што је сама улога (позиција) таква – ако би мушкарци били у овој позицији они би патили од истих облика психопатолошке симптоматологије. С друге стране, јавну сферу карактерише констелација веће моћи, одговорности на послу, нерцепрочних односа у којима примање претеже над давањем, „правила осећања“ који наглашавају емотивни стоицизам уз изузетак потентнијих и активнијих осећања, као и персоналне ресурсе изражене контроле и самопоштовања. Оваква позиција доводи селф у повољан положај у односу на друге што је повезано са екстернализујућим поремећајима – злоупотребом супстанци и антисоцијалним понашањем. С обзиром на повезаност мушкараца са јавном сфером такви облици понашања карактеристични су њих.

II ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

1. Проблем истраживања

Српско друштво данас би се могло окарактерисати као друштво које је између традиционалног и модерног. Поред бурних промена у друштву, постоје и промене унутар породице у погледу односа и вредности у погледу васпитавања деце, економске (не)самосталности, расподеле ауторитета. Социолошке, политичке, економске анализе указују да је у последње две деценије модернизација породице увелико заустављена и замењена „борбом за опстанак“. У српском друштву, традиционалне родне улоге подразумевале су поштовање патријархалног модела, у коме је мушкарац упућен на посао ван куће којим ће обезбедити материјална средства за опстанак породице, док је жена упућена на послове у домаћинству и бригу око деце. У савременом српском друштву, различите родне норме за мушкарце и жене леже у овом опстанку неједнаких, различитих обавеза у односу на кућне послове и бригу о деци, чему је, с једне стране, допринела друштвена криза која је имала за последицу репатријархализацију и ретрадиционализацију родних улога (Влагојевић, 2006) и, са друге стране, висока стопа миграције из сеоских у градске средине, што је опет омогућило да се „традиционална, патријархална свест о родним улогама и начин размишљања карактеристичан за аграрно друштво, одржи и у градовима“ (Рајковић, 2000). Иако постоје многе промене у изгледу и функционисању породице, резоновање о родним улогама у породици показало се као најотпорније промени. Како се наше друштво обележава као „друштво у транзицији“, младе генерације суочене су са ситуацијом креирања новог родног идентитета. Према Марини Благојевић, једном од водећих стручњака за родна питања у Србији, сви аспекти транзиције повезани са родним режимима показују да се ради о „комплексној динамици које не мора да има једноставан исход“ (Влагојевић, 2006). Промена у великој мери иде у правцу смањивања родних разлика са једне стране (нпр. у сфери ставова,

образовања, професионалних шанси), али и појачавања родних разлика, па чак и појаве антагонизма са друге стране.

Какве ефекте има неусаглашеност понашања са културним нормама на самопоштовање и субјективну добробит појединца? Научници још увек знају мало о одговору на ово питање, мада су бројна истраживања показала да су задовољнији и боље прилагођени они појединци чији су лични атрибути подударни са оним који се сматрају пожељним у њиховом непосредном и ширем окружењу (Higgins, 2000, Kristof-Brown, Zimmerman, & Johnson, 2005).

Хигинс у својој теорији неусклађеног појма о себи (Higgins, 1987) говори о три врсте појма о себи: *остварено ја* се односи на то како особа види саму себе; *идеално ја* се односи на идеале и тежње особе, каква особа мисли да треба да буде; и *очекивано ја* – како особа перципира очекивања која други имају од ње. Идеални и очекивани појмови о себи служе нам као стандарди или водичи за то какав живот бисмо желели или требали да водимо. Наведена три аспекта веровања која особа има о себи могу бити у складу или у нескладу. Несклад у појму о себи изазива одређену нелагодност, узнемиреност или, како наводе Строумен и Хигинс (Strauman & Higgins, 1988), емоционалну рањивост. Хигинс (1987) истиче како несклад између стварног ја и идеалног ја доводи до депресије, незадовољства, обесхрабрења, самосажалевања и туге. С друге стране, несклад између оствареног ја и очекиваног ја доводи до појачаног узбуђења које се испољава као кривица, анксиозност, страх, брига, напетост. Истраживање Страумана и Хигинсове (1988) потврђује позитивну повезаност несклада између оствареног ја и очекиваног ја са акутним и хроничним манифестацијама анксиозности.

С друге стране, теорија социјалних улога такође постулира да понашање које перманентно одступа од очекиваних или прописаних улога доводи до социјалног неодобравања или чак искључивања појединца од стране друштва – уколико се понашање оцени као проблематично или чак девијантно. Други људи су важни за наш осећај добробити и ми се конформирамо социјалним улогама и нормама услед људске суштинске

потребе за друштвом, односно потребе да будемо прихваћени (Aronson, 2013).

Пол је одлично поље за проучавање ефеката нормативног конформизма на субјективну добробит: полни идентитет представља једну од првих идентификација која остаје током целог живота. Пол је, такође, високо нормативни социјални домен: од најранијег детињства уче нас које су особине и понашања примерене нашем полу. Скоро је немогуће открити област живота у којој не постоје различита очекивања о томе како би мушкарци и жене требало да изгледају и како би требало да се понашају. Неконформирање родним улогама и нормама може се разматрати у светлу теорије Тори Хигинс као случај селф-дискрепанције, који би требало да има негативне последице по ментално здравље. Литература сугерише да социјалне родне норме могу бити интернализоване и тако усвојене као лични стандарди на основу којих појединац врши самовалуацију. У том смислу, понашање у складу са овим нормама снижава селф-дискрепанцију и тако доприноси психолошком благостању. Нарушавање очекивања околине о мушком или женском понашању може довести до разних негативних реакција, док понашање у складу са очекивањима може довести до награда социјалног одобравања и кооперације. Такође, живот у складу са личним очекивањима о понашању које је примерено за одређени пол може довести до награда самопоштовања и задовољства. Ова очекивања имају статус друштвених норми и као такве оне оснажују понашање које је у складу са родним улогама.

У овом раду, желимо, пре свега да емиријски утврдимо садржај родних улога, онако како их перципирају испитаници у нашем друштву, те да сагледамо допринос усклађености понашања са опаженим родним улогама субјективној добробити у раном одраслом добу. Како људи реагују различито на исте околности, при чему је доживљај околине повезан са личним очекивањима, вредностима и претходним искуством, у нашем раду акценат је на личном доживљају одступања од родних улога, а не на некој мери „објективног“ одступања. Наша основна идеја јесте да нису само понашање или саме особине личности од пресудне важности за субјективну добробит,

већ то колико сами испитаници мисле да су њихово понашање или особине усклађени са очекивањима околине.

Нагласићемо и да постоји више разлога због којих смо се определили да испитујемо људе у раном одраслом добу: 1. ова генерација је формирала и формира свој родни идентитет у ситуацији различитих културолошких утицаја: још увек присутних традиционалних вредности и „транзиције“ у којој се налази наше друштво; 2. у складу са Левинсоновом теоријом животних циклуса, ово је период у коме одрастао појединац доживљава највећи ниво енергије и стреса, период када особа покушава да нађе своје место у друштву, заснива породицу и доноси важне одлуке у вези са финансијама, послом и породицом. У овом периоду, управо родна припадност по Левинсону прави разлику у „сновима“ којима се тежи, те се може појавити несклад између личних снова и аспирација и прописаних норми у друштву; 3. ово су године када је највећи проценат људи остварио различите улоге-партнерску, родитељску, професионалну, што је предуслов за испитивање актуелног понашања у овим доменима; 4. истраживања субјективне добробити указују да постоје значајне разлике у нивоу субјективне добробити код људи који припадају различитим старосним категоријама, те је неопходно у истраживањима контролисати ову варијаблу, односно проучавати везу субјективне добробити и неке спољне варијабле код људи сличних година.

Основни проблем нашег истраживања је да утврдимо у којој је мери усклађеност са родним улогама (понашање у складу са перцепцијом очекиване поделе одговорности мушкараца и жена, те конформирање маскулиним/фемининим нормама) повезана са субјективном добробити (задовољством сопственим животом, позитивним и одсуством негативног афекта) и самопоштовањем у периоду раног одраслог доба, прецизније у периоду од 28-45 године код мушкараца и жена у Србији.

Како род није само *друштвено конструисана дефиниција жена и мушкараца*, већ и *друштвено конструисана дефиниција односа између жена и мушкараца*, усклађеност са родним улогама покушаћемо да сагледамо на оба нивоа. Први ниво анализе односи се на родне улоге у ужем смислу – родне

улоге разматрају се на нивоу *понашања* и то на нивоу *односа* мушкараца и жена. Род представља „оно што људи чине и чине редовно у интеракцији са другима“ (West and Zimmerman, 1987). Према теорији социјалних улога, управо однос између мушкараца и жена, подела рада и родна хијерархија, води полном типизирању и даљим последицама по ментално здравље. У нашем истраживању овакво поимање родних улога операционализовано је као опажена усклађеност са родним улогама.

Други ниво анализе односи се на конформирање родним нормама и говори о друштвено конструисаној дефиницији мушкараца и жена. Родне улоге се додељују према родном друштвеном статусу и дефинисане су родним нормама. Од раног детињства, дечаци и девојчице социјализују се на различите начине и развијају идеје о томе шта је прихватљиво или неприхватљиво понашање за мушкарце и жене (Blackmore, 2003; Mahalik et al., 2005). Ове „идеје“ називају се „родне норме“ и обликују веровања људи о томе како треба да се понашају, размишљају и осећају зависно од сопственог пола (Mahalik et al., 2005). Да ли ће се особа, када схвати шта друштво очекује од ње, понашати у складу са родним нормама зависи од мноштва ситуационих и персоналних фактора (Mahalik, 2000). Махалик наводи да: прво, доминантне групе у друштву обликују родна очекивања и стандарде који чине родне норме; друго, ове родне норме преносе се појединцима путем дескриптивних и прескриптивних норми; треће, групни и индивидуални фактори (нпр. социо-економски статус, етнички идентитет и сл) модерирају лично искуство родних норми које су комунициране од стране моћније, већинске групе у друштву; четврто, ови групни и индивидуални фактори утичу на обим у ком се индивидуа конформира или не конформира специфичним родним нормама. Мушкарци и жене често осећају притисак да се конформирају родним нормама и тако буду социјално прихваћени. Неконформирање родним нормама може постати социјални стресор и, како показују истраживања, повезано је код мушкараца са депресијом, анксиозношћу, нижим самопоштовањем, слабијим здрављем и злоупотребом дрога (O'Neil, 2008). Што се тиче жена, немамо јасних података

о односу конформирања родним нормама и последицама по ментално здравље (Enns, 2008).

2. Циљеви и задаци истраживања

У теоријском домену, овај рад треба да пружи синтетички приказ парадигми и основних резултата у изучавању рода и родних разлика у психологији, те преглед досадашњих истраживања рода у нашем друштву. Како су родне улоге увек концепт одређеног друштва у одређеном историјском тренутку, очекујемо да ће емиријско истраживање, пре свега, пружити увид у садржај родних улога у савременом српском друштву, онако како их виде мушкарци и жене у раном одраслом добу. Занима нас и да ли постоји разлика у перцепцији родних улога између група одређених социо-демографским варијаблама.

Основни циљ нашег истраживања јесте да утврдимо да ли је, и у коликој мери, усклађеност између опажених родних улога и актуелног понашања, те конформирање родним нормама, повезано са самопоштовањем, субјективном добробити (задовољством сопственим животом и позитивним/негативним афектом) у периоду раног одраслог доба код мушкараца и жена.

У оквиру овако дефинисаног основног циља, желимо да испитамо и да ли у оквиру родних улога и испитиваних норми неки домен значајно више доприноси субјективној добробити и/или самопоштовању, те који су евентуално ти домени код мушкараца и код жена у раном одраслом добу.

Такође, један од циљева је и да испитамо евентуални модераторски ефекат одређених социо-демографских и психолошких варијабли на везу између усклађености са родним улогама, конформирања родним нормама и субјективне добробити.

На крају, желимо да утврдимо које од испитиваних варијабли (социо-демографских, вредности, усклађеност понашања са родним улогама, конформирање родним нормама) највише доприносе субјективној добробити у раном одраслом добу код мушкараца/ жена.

Задаци истраживања су следећи:

1. Проверити да ли се традиционална очекивања о родним улогама мушкараца и жена на нашем узорку и данас процењују као садржаји родних улога за мушкарце и жене. Да ли и у којој сфери постоји отклон од традиционалних родних улога?
2. Утврдити да ли се испитаници који припадају различитим нивоима категоричких варијабли разликују у процени да ли одређена понашања спадају у родне улоге у нашем друштву (да ли различито перципирају родне улоге мушкарци и жене, људи различитог образовања, из различитих средина).
3. Да ли се мушкарци и жене у Србији конформирају маскулиним/фемининим нормама утврђеним у америчкој култури?
4. Утврдити социо-демографске и психолошке (вредности) корелате усклађености са родним улогама и конформирања родним нормама.
5. Испитати да ли усклађеност са родним улогама и конформирање родним нормама уопштено и за сваки појединачни домен доприноси субјективној добробити и самопоштовању код мушкараца/жена.
6. Утврдити да ли су одређене социо-демографске варијабле (старост, место становања, материјални статус, занимање, област) модератори односа усклађености са родним улогама и субјективне добробити.
7. На крају, покушаћемо да одговоримо на питање: Које од свих испитиваних варијабли значајно доприносе предикцији субјективне добробити жена, односно мушкараца у раном одраслом добу?

3. Варијабле и инструменти за прикупљање података

1. **Родне улоге** се односе на скуп очекивања заједнице везаних за понашање појединаца/појединки у односу на њихову полну припадност. **Перцепција родних улога** односила би се на субјективну процену испитаника о очекивањима заједнице везаних за понашање појединаца/појединки у односу на њихову полну припадност. У циљу мерења овог конструкта израдићемо упитник тако да ставке изражавају

испитаникову процену у којој мери његова/њена околина сматра да мушкарац/жена треба да се понаша на одређени начин.

Перцепција опажених родних улога односи се на:

Перцепцију **приватних улога**:

- *породичне улоге* мушкараца/жене која се односи на родитељство, функције неге и бриге за чланове породице, материјално обезбеђење породице, усклађивање породичних и професионалних обавеза и
- *партнерске улоге* мушкараца/жене која се односи на питања моћи и доминације у интимним везама, иницијативе, заштите, сексуалног понашања

Перцепцију **јавних улога**:

- *професионално-образовне улоге* мушкараца/жене која се односи на доживљај професионалних способности и успеха у доживљају посла, статуса и напредовања у каријери, избора професије,
- *социјално-интерперсоналне улоге* мушкараца/жене која се односи на односе према групама и појединцима у непосредном социјалном окружењу и сопственом имиџу у социјалном окружењу,
- *перцепцију улоге у ширем социјалном контексту*, ангажовање у јавним делатностима усмерених на добробит заједнице (политика, наука, јавни скупови и сл.).

2. **Актуелно понашање** се односи на властито понашање у наведеним доменима, онако како га сам појединац процењује. Биће операционализована ставкама у којима ће испитаници процењивати у којој мери се сами понашају на одређени начин у доменима приватних и јавних улога.

3. Усклађеност са родним улогама:

- **Опажена усклађеност** – односи се на усклађеност актуелног понашања са опаженим родним улогама и представљаће слагање између опажене родне улоге и актуелног понашања, како у појединачним доменима, тако и на скалама укупно.
- **Традиционалност** – односи се на усклађеност актуелног понашања са традиционалним родним улогама и представљаће слагање понашања са традиционалним родним улогама.

Ова варијабле су операционализоване путем израђених скала родних улога за мушкарце и жене тако да у једној форми испитују опажене родне улоге (*моја околина сматра да...*) и у другој актуелно понашање (*понашам се*).

План израде упитника подразумевао је да се сакупи узорак тврдњи о мушким/женским активностима и да се у прелиминарном испитивању провери која понашања се више процењују као родно типична. У коначну верзију упитника ушле су ставке за које се у већој мери процењује да су карактеристичне за мушки односно женски пол. Ставке су у коначној верзији упитника изгледале као у наведеном примеру (верзија за жене):

Питање о опаженој улози из домена породичних односа:

Моја околина сматра да бригу о хигијени деце (купање, прање зуба, пресвлачење пелена, бирање одеће и сл.) у породици треба да обавља

- а) Углавном отац*
- б) Подједнако и отац и мајка*
- ц) Углавном мајка*

Питање о актуелном понашању из домена породичних односа:

Бригу о хигијени деце (купање, прање зуба, пресвлачење пелена, бирање одеће и сл.)

- а) Углавном ја обављам*
- б) Подједнако обављамо муж и ја*
- ц) Углавном обавља мој муж*

Бодовање усклађености на овој ставки врши се према следећој шеми:

ПОНАШАЊЕ	ПЕРЦИПИРАНА УЛОГА		
	ТРЕБА ДА ОБАВЉА ОТАЦ (-1)	ПОДЈЕДНАКО ОТАЦ И МАЈКА (0)	ТРЕБА ДА ОБАВЉА УГЛАВНОМ МАЈКА (+1)
ОБАВЉА ОТАЦ (+1)	0	+1	+2
ПОДЈЕДНАКО (0)	-1	0	+1
ОБАВЉА МАЈКА (-1)	-2	-1	0

Код бодовања ставки „-“ означава да особа одступа од родне улоге у смеру приближавања патријархалним улогама, „+“ да одступа од родних улога у смеру удаљавања од патријархалних улога. Уколико је понашање усклађено са перцепцијом родне улоге добија се 0 поена. На основу одговора испитаника могу се израчунати три скорa:

- **Опажена традиционалност** – скор представља одступање од опажених улога са смером одступања, где скорови који се крећу око 0 означавају опажање испитаника да је традиционалан онолико колико родне улоге то траже, већи скор означава одступање од опажене родне улоге у смислу да се испитаник(ца) понаша традиционалније од онога што родне улоге по његовом(њеном) мишљењу захтевају, а нижи скор да испитаник(ца) себе види као мање традиционалног(у) од нормe за коју мисли да важи. Теоријски, максимално одступање од опажених улога представљали би скорови -46 (уколико се особа на свакој испитиваној ставки понаша потпуно супротно очекивањима околине у смислу да перципира све улоге обрнуто од традиционалних а она се сама понаша потпуно у духу традиционалних родних улога) и скор 46 (када би особа све испитиване улоге перципирала потпуно у традиционалном духу, а понашала се потпуно супротно од виђених улога). Скор 0 означавао би потпуну усклађеност понашања са опаженим родним улогама. Како је овако израчуната варијабла нелинеарна као мера раскорака

између опажене улоге и понашања, није погодна за статистичку обраду. На нивоу дескриптивне статистике приказаћемо и ову расподелу скорова, али посматрана као континуум она не може бити репрезент „усклађености понашања са опаженим улогама“ јер на негативном полу, раст скорова до 0 означава и вишу усклађеност са родном улогом, а затим раст скорова од 0 означава нижу усклађеност са опаженим улогама.

- **Опажена неусклађеност** - одступање од родне улоге, где скор представља апсолутно одступање од опажених улога, тј. не говори у ком смеру је то одступање. Дакле, мањи скор ако се не узима у обзир предзнак указује на већу усклађеност понашања са пеципираном улогом. Како је за нас битно да „измеримо“ несклад између опаженог-прописаног и понашања и у том смислу није нам важно у ком смеру је ово одступање. Дакле, скор испитаника без обзира на предзнак јесте мера „усклађености“, тј. „неусклађености“ понашања са опаженим улогама.
- **Традиционалност** – Како желимо да задржимо и варијаблу која се односи на традиционалност понашања, израчунаћемо за сваког испитаника и усклађеност актуелног понашања са традиционалним родним улогама. Свако понашање које је у складу са традиционалним родним улогама доносило је 1 поен, а уколико одступа од традиционалне улоге у смеру подједнаке заступљености код мушкараца и жена бодован је као 0 поена, а уколико одступа потпуно у од традиционалне поделе улога -1 поен. Минимални скор на скали је -23 и имала би га особа која у потпуности одступа од традиционалне поделе улога. Максимални број поена на скали је 23 и имала би га особа која се у сваком испитиваном домену понаша у складу са традиционалном поделом одговорности између мушкараца и жена.

4. **Конформирање маскулиним/фемининим нормама.** У сврху мерења конформирања родним нормама користили смо Скалу конформирања фемининим нормама и Скалу конформирања маскулиним нормама Махалика, уз сагласност аутора. Скале су дизајниране да мере афективну (осећање поноса или кривице када се особа понаша у складу са родном нормом), бихејвиоралну (понашање у складу са издвојеним нормама) и когнитивну (систем вредности је у складу са традиционалним родним улогама) димензију традиционалне маскулиности или фемининости.

Скала конформирања маскулиним нормама (Mahalik et al., 2003) мери степен у коме се мушкарци придржавају социјално прописаних маскулиних улога у западњачком друштву. Родне норме које се мере овим скалама односе се на „хегемони маскулинитет“ и репрезентативне су за беле, хетеросекуалне мушкарце средње класе. Аутори су извршили неколико прелиминарних испитивања са циљем да установе доминантну маскулину идеологију у америчком друштву. Прегледали су релевантну литературу и припремили две фокус групе жена и мушкараца које су одржавале састанке једном недељно током девет месеци. Фокус групе су имале за циљ да идентификују маскулине норме које се разликују од норми за жене и да дискутују о овим нормама са пријатељима и рођацима да би проценили прикладност ових норми за референтну групу. Пошто су идентификовали дванаест маскулиних норми: побеђивање, контрола емоција, преузимање ризика, насиље, доминација, бити плејбој, самопоуздање, приоритет посла, моћ над женама, презир хомосексуалаца, физичка снага и тежња ка статусу, аутори су их анализирали факторском анализом са облимин ротацијом. На основу добијених резултата избачен је фактор физичка снага, те је остало укупно једанаест норми у коначној верзији скале. Одређење субскала може се погледати у табели 1.

Табела 1: Дефиниције субскала конформирања маскулиним нормама

ПОБЕДА	УСМЕРЕНОСТ НА ПОБЕДУ
ЕМОЦИОНАЛНА КОНТРОЛА	РЕСТРИКТИВНО ИСПОЉАВАЊЕ ЕМОЦИЈА
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	СКЛОНОСТ КА РИСКАНТНИМ СИТУАЦИЈАМА
НАСИЉЕ	СПРЕМНОСТ ЗА ФИЗИЧКО ОБРАЧУНАВАЊЕ
МОЋ НАД ЖЕНАМА	КОНТРОЛА НАД ЖЕНАМА НА ЛИЧНОМ И НА СОЦИЈАЛНОМ НИВОУ
ДОМИНАЦИЈА	ЖЕЉА ДА СЕ МУ СЕ ДИВЕ И ДА ГА ПОШТУЈУ, ДА БУДЕ ЧВРСТ, УСПЕШАН, МОЋАН, И ПОТЧИЊАВАЊЕ ЖЕНА
ПЛЕЈБОЈ	ОДРЖАВАЊЕ ВИШЕ ВЕЗА ИСТОВРЕМЕНО ИЛИ НЕОБАВЕЗНИХ ВЕЗА И ЕМОТИВНА НЕАНГАЖОВАНОСТ У ОДНОСУ НА СЕКСУАЛНЕ ПАРТНЕРЕ
САМОПОУЗДАЊЕ	НЕ ТРАЖИТИ ПОМОЋ ОД ДРУГИХ
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	ПОСАО КАО НАЈВАЖНИЈА СТВАР У ЖИВОТУ
ПРЕЗИР ХОМОСЕКСУАЛАЦА	АВЕРЗИЈА ПРЕМА ХОМОСЕКСУАЛИЗМУ
ТЕЖЊА ЗА СТАТУСОМ	ПОТРЕБА ДА ГА СМАТРАЈУ БИТНИМ И ВАЖНИМ

На 9 од 11 преосталих скала постојале су статистички значајне разлике између мушкараца и жена. Разлике нису пронађене на скалама „тежња ка статусу“ и „приоритет посла“, што аутори тумаче као специфичност њиховог узорка: ради се о студентима колеџа, средње класе који су изложени сличним социјалним утицајима у погледу достизања статуса и каријере.

Скала конформирања фемининим нормама (Mahalik et al., 2005) развијена је са циљем да пружи увид у целокупни опус социо-културних захтева који се постављају пред жене у западном друштву. Аутори су организовали четири фокус групе које су сачињавале жене – дипломирани студенти, чланице заједнице и студенткиње које су идентификовале 13 женских родних норми, а затим су организоване две фокус групе које су чиниле жене – психолошки саветници које су осмислиле ајтеме за предложену скалу. Факторска анализа ајтема издвојила је 8 фактора које је сачињавало укупно 87 тврдњи. Издвојених осам фактора су: фина у односима, мршавост, скромност, домаћица, брига о деци, романтична веза, смерност у сексуалном животу и брига о изгледу. Одређење субскала дато је у табели 2.

Табела 2: Дефиниције субскала конформирања фемининим нормама

ФИНА У ОДНОСИМА	РАЗВИТИ ПРИЈАТЕЉСКЕ И ПОДРЖАВАЈУЋЕ ОДНОСЕ СА ДРУГИМА
МРШАВОСТ	ОСТВАРИТИ ИДЕАЛ МРШАВОГ ТЕЛА
СКРОМНОСТ	НЕИСТИЦАЊЕ СВОЈИХ ТАЛЕНАТА И СПОСОБНОСТИ
ДОМАЋИЦА	ОДРЖАВАЊЕ КУЋЕ
БРИГА О ДЕЦИ	БАВЉЕЊЕ ДЕЦОМ
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	ИНВЕСТИРАЊЕ У РОМАНТИЧНУ ВЕЗУ
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	ОСТВАРИВАЊЕ ИНТИМНОСТИ САМО У СТАБИЛНИМ ВЕЗАМА
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	БРИГА О ФИЗИЧКОМ ИЗГЛЕДУ

Претпоставка аутора је да скала мери конформирање традиционалним женским нормама у доминантној култури западњачког друштва. Према налазима аутора, постигнуће на скали конформирања фемининим нормама негативно корелира са феминистичком идеологијом, а конформирање нормама домаћица, брига о деци и романтична веза јесте повезано са пасивним прихватањем традиционалне женске улоге. Такође, аутори извештавају о негативној вези скромности и вишим нивоима феминистичког идентитета. Остале скале нису у вези са феминистичком идеологијом.

5. **Субјективна добробит** се најчешће дефинише се као когнитивна и афективна евалуација сопственог живота и представља конструкт који чине три компоненте: задовољство животом, позитиван афекат и одсуство негативног афекта. За процену когнитивне компоненте субјективног благостања у истраживањима најчешће се користе два типа инструмента: глобални и специфични. Глобалне мере се односе на општу процену задовољства животом и најпознатија скала унутар овог приступа је SWLS (Satisfaction With Life Scale; Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985).

- **Позитиван – негативан афекат** односи се на честа искуства пријатних емоција, односно ретко доживљавање непријатних емоција. У истраживању биће операционализован Српским

Инвентаром Афеката, који је базиран на PANAS-X (SIAB-PANAS; Novović i Mihić, 2008).

- **Задовољство животом** се односи на глобалну когнитивну процену задовољства сопственим животом. Операционализована је путем Скале задовољства животом (Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985).

6. **Самопоштовање** према Тесеру (Tesser, 2000, према Azar, Vasudeva, 2006) је дефинисано као „општа евалуативна самопроцена, која изражава виђење сопствених достигнућа и способности, сопствених вредности, тела, одговора других на нас, остварености или могућности, поседовања“ и указује на степен у коме особа верује за себе да је значајна и вредна. Операционално је дефинисан преко скорa на Скали самопоштовања (Coopersmith, 1967), која мери самоевалуативне ставове у личној, социјалној, породичној и професионалној сфери.

7. **Вредности – црте личности.** Будући да су индикатори одабраних вредносних оријентација преузети из Пантићевих истраживања (са одређеним модификацијама ставки које су застареле), укратко ћемо дефинисати ове појмове и дати одређење како их аутор изворно операционализује (Pantić, 1981).

- **Религиозност-нерелигиозност:** Религиозност је ужи појам од религије и под њим се подразумева систем веровања у неко биће коме се приписују надљудски квалитети и неограничена моћ над људима. У нашем истраживању, операционализована је као „систем уверења о потреби очувања и развијања религије и религиозног погледа на свет, односно о важности ограничавања и превазилажења религије и цркве“. Како сугерише Благојевић (2009) у свом разматрању социолошких критеријума религиозности, можда би прецизнији појам за концепт који је предмет нашег истраживања био појам *везаности људи за религију и цркву*. Овај приступ нам се чини оправдан јер се на првом месту не поставља

питање да ли је неки појединац стварно религиозан и шта је то права религиозност, већ терминолошки јасно означава да говоримо о вредносној оријентацији као општем усмерењу.

- **Амбициозност–неамбизиозност:** одређена је у истраживању као активизам, односно као црта личности слична мотиву постигнућа. Мотив постигнућа манифестује се у „потреби појединца да постигне значајан успех у некој активности и да се истакне у односу на друге људе“. Према Дејвиду Макклиланду, мотив постигнућа представља жељу да се уради нешто добро, боље од других или боље него што смо радили раније (Trebješanin, 2001).
- **Ауторитарност-неауторитарност:** Појам ауторитарности је вишезначан и може се посматрати као синдром црта личности и уједно и као вредносна оријентација. Адорно и сарадници (1950) под појмом ауторитарне личности подразумевају синдром девет особина личности: конвенционализам, ауторитарна субмисивност, агресивност, антиинтрацептивност, поштовање власти и позитиван однос према њој, деструктивност и цинизам, често коришћење механизма пројекције, ригидност мишљења и постојање празноверица и стереотипија и претерано интересовање за сексуалне настрани (Adorno et al., 1950). Каснија истраживања су оспорила тезу да Адорнова скала мери дубоко усађене црте личности, па тако нпр. Рот и Хавелка сматрају да је овде реч о проширеним нормама и ставовима традиционалне културе. Кузмановић (1995b) налази да је најзначајнија компонента појма ауторитарности некритичко прихватање ауторитета и принципа хијерархије, затим нетолерантност према онима који мисле и понашају се другачије од већине тј. према онима који крше конвенционалне норме. На нашем простору је у дугорочној перспективи урађен већи број истраживања ауторитарности и сва указују да је ауторитарност релативно трајна карактеристика српског културно-историјског контекста, те да је значајно повезана са многим вредносним оријентацијама које припадају кругу

патријархалног традиционализма, а које су и те како присутне као друштвена реалност савременог домаћег контекста. У нашем истраживању односи се на „уверење о пожељности принципа хијерархије у друштвеном животу уопште, поштовање вертикалне организације у свим социјалним ситуацијама, глорификовање моћи и послушности“ (Pantić, 1981) и операционализована је као некритички однос према ауторитету и власти, односно као уверење да се помоћу ауторитета и малог броја вођа могу решавати најважнији проблеми у друштву и разним групама.

- **Конформизам:** Конформизам се уопштено одређује као начин прилагођавања појединца утицају референтне групе, као прихватање мишљења већине и настојање да се сопствено понашање не разликује од понашања већине других људи. Креч, Крачфилд и Балаки (1972) у познатом делу „Појединац у друштву“ одређују конформизам као „попуштање притисцима групе“. Експериментална истраживања конформизма довела су до одређења два главна разлога због којих људи попуштају притисцима средине и тиме мењају властите ставове и понашање. Са становишта информативних разлога, људи попуштају групном притиску јер верују у истинитост тврђења или става који заступају остали чланови групе, дакле у основи ове врсте конформирања стоје когнитивни чиниоци. Са друге стране, нормативни утицаји ослањају се на емоционалне процесе. Другим речима, појединац прихвата мишљење групе из страха од последица које могу настати због постојеће разлике између властитог мишљења и јединственог мишљења осталих чланова групе. Повлачење разлике између информативних и нормативних чинилаца конформирања омогућава дубљи увид у суштину ове појаве и истовремено ствара основу за разликовање приватног и јавног конформирања (Brehm, Kassin & Fein, 1999). У нашем раду, конформистичка оријентација одређена је као „унапред изабрана стратегија и стил понашања коју одликује спремност да се некритички прихвата мишљење других

(већине), да се човек по сваку цену, мада добровољно, уклапа у групу и прилагођава захтевима других, да одустаје од испољавања сопственог мишљења уколико одудара од мишљења других људи“ (Pantić, 1981).

- **Тежња за вођством-субмисивност:** Када говоримо о појму вођства и вође, морамо имати на уму да постоје различите врсте група и вођа. Када се све ове категорије желе обухватити једном дефиницијом онда се може рећи да се под „вођама сматрају појединци који су значајно утицали на друге особе са којима су били у непосредном или посредном контакту“ (Rot, 2003). Битне одлике вође у структурираним групама јесу 1) Положај у структури групе који омогућава располагање одређеним средствима која омогућавају већу или мању моћ и утицај, 2) Изразит утицај на чланове групе и групу у целини, и то такав утицај који је од важности за одржање групе и остварење циљева групе и 3) Обављање активности руковођења и остваривање улоге која се везује уз положај вође. (Rot, 2003). У нашем истраживању под тежњом за вођством подразумева се „тежња да се управља и координира активност групе и жеља да се утиче на друге чланове групе“. С друге стране, субмисивност подразумева спремност јединке на потчињавање јачем, доминантнијем, вишем у хијерархији која се огледа у покорности, слушању наређења и испуњавању захтева других.

Ове варијабле операционализоване су путем ревидираних скале вредносних оријентација Пантића (1981). Користили смо 5 скала (за сваку вредносну оријентацију по једна) – скале религиозности, конформистичке оријентације и ауторитарности састојале су се од 6 тврдњи, а скале амбициозности и вођства од 5 тврдњи уз које је приложена 5-степенна скала Ликертовог типа („уопште се не слажем“ до „сасвим се слажем“) на којој су испитаници заокруживали степен слагања са сваком тврдњом. Скор на скалама представља аритметичку средину одговора. Ауторитарност и

конформизам описује 6 тврдњи истог смера, док су остале вредносне оријентације описане са тврдњама супротног смера.

8. **Пол:** мушки и женски. Ова варијабла биће регистрована тако што ће испитаници заокружити свој пол

9. **Старост** биће операционализована тако што ће испитаници уписивати колико година имају.

10. **Образовни статус:** Операционализован преко највише завршене школе и категоризован у четири категорије:

- 4 или 8 разреда основне школе
- Средња школа
- Виша школа
- Висока школа или више

11. **Запослење :** запослени и незапослени

12. **Занимање:** обухвата осам категорија: 1. домаћица/пољопривредник 2. неквалификовани или полуквалификовани радник/радница, 3. квалификовани или високо квалификовани радник/радница, 4. службеник или стручњак са средњом школом, 5. службеник или стручњак са вишом или високом школом, 6. ученик или студент, 7. пензионер и 8. друго занимање

13. **Материјално стање:** Ова варијабла ће бити операционално дефинисана преко описне скале (Guzina, 1972) са четири категорије и односи се на процену сопственог материјалног стања сврставањем својих материјалних породичних прилика у једну од понуђених категорија:

1. веома ниско (људи који живе од хуманитарне помоћи или су им приходи толико ниски да су недовољни за основне егзистенцијалне потребе),
2. ниско (месечни приходи довољни само за основне егзистенцијалне потребе),
3. средње (осим основних егзистенцијалних потреба могу себи приуштити куповину одеће, обуће, разних других потребштина),
4. високо (живе без већих одрицања)

14. **Тип средине:** рурална или урбана

15. **Област :** Војводина, Београд, централна Србија, Косово и Метохија

4. Основне претпоставке у истраживању:

1. Очекујемо да ће родне улоге у нашем друштву бити у духу традиционалних односа међу половима, пре свега у сфери приватних односа (партнерских и породичних релација), док ће разлике бити мање изражене у сфери јавних односа. Овакву претпоставку изводимо из прегледа постојећих истраживања на нашој популацији, која говоре у прилог поставци да се родне разлике смањују у јавној сфери, док традиционални обрасци понашања још увек опстају у домену породичних и партнерских улога (Blagojević, 2010).
2. Очекујемо да ће социо-демографске варијабле бити значајни модератори процене опажених родних улога, односно да ће испитаници који припадају различитим нивоима категоричких варијабли различито проценити која понашања спадају у мушке/женске родне улоге. Ову претпоставку смо поставили имајући у виду истраживања вредности и социолошке студије родних режима које доследно говоре о томе да се традиционалистичке вредности и патријархална свест о родним улогама и начин размишљања карактеристичан за аграрно друштво одржава првенствено у руралним подручјима, код испитаника нижег образовања и социо-економског статуса.
3. Очекујемо да ће социо-демографске варијабле бити значајни чиниоци усклађености понашања са родним улогама, као и конформирања родним нормама. У својој расправи о односу пола и друштвене структуре Марина Благојевић истиче да је пол „утолико значајнији критеријум друштвене дискриминације уколико је нижи слој коме индивидуа припада. Пол је више „судбина“ појединаца на дну него на врху, односно његов живот, његове опције више су обликоване полном припадношћу“ (Blagojević, 1988). У складу са наведеним очекујемо да

ће испитаници који живе на селу, нижег социо-економског статуса и нижег образовања доживети већи притисак да се понашају у складу са друштвеним нормама везаним за полну припадност и да ће се последично понашати више у складу са родним улогама него испитаници из урбаних средина, вишег социо-економског и образовног статуса.

4. Очекујемо да ће усклађеност понашања и родне улоге бити већа код особа које нагињу ауторитарности, конформизму и религиозности (као неким од темељних поставки традиционалистичке оријентације за коју претпостављамо да је доминантна у нашем друштву) на оба подузорка, као и да ће усклађеност бити већа код жена које одликује нижа амбициозност и субмисивност, односно код мушкараца са вишом амбициозношћу и тежњом за вођством. Претпоставили смо да ће на нашем узорку родне улоге бити у духу традиционалних мушко-женских односа, па је логично претпоставити да ће се особе које нагињу традиционалистичким вредностима више понашати у складу са родним улогама. Такође, традиционалне родне улоге претпостављају „предузетничко“ понашање мушкараца и субмисиван положај жене, те на основу ових запажања сматрамо да ће мушкарци који теже „активистичким“ вредностима, односно жене које им не теже бити више у складу са родним улогама.
5. Особе чије понашање је више усклађено са опаженим родним улогама показаће већи степен самопоштовања и субјективне добробити (задовољства животом и позитивног афекта, а нижи степен негативног афекта). Ова поставка изведена је из теорије социјалних улога, која тврди да родне улоге имају прескриптивни карактер, те да нарушавање очекивања околине о мушком или женском понашању може довести до разних негативних реакција, док понашање у складу са очекивањима може довести до награда социјалног одобравања, задовољства и вишег самопоштовања. У друштвима са јасним и израженим родним нормама, каква су традиционална патријархална друштва (сматрамо да се ова квалификација бар у извесној мери може

применити на савремено српско друштво) степен у којем ће појединац успети да постигне значајне циљеве, унапреди своје самопоштовање и придобије одобравање других зависиће од степена подударња са полним улогама. Очекујемо да ће усклађеност са родним улогама бити већа код мушкараца него код жена, те да ће сходно поставкама Левинсонове теорије, жене у раном одраслом добу показати нижи степен позитивног афекта, самопоштовања и задовољства животом од мушкараца исте старости.

6. У складу са аргументацијом коју смо изнели за трећу претпоставку, претпостављамо и да ће код млађих особа, вишег образовања, вишег материјалног стања, стручњака у урбаним подручјима усклађеност понашања са родним улогама бити слабије повезана са субјективном добробити.

II МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

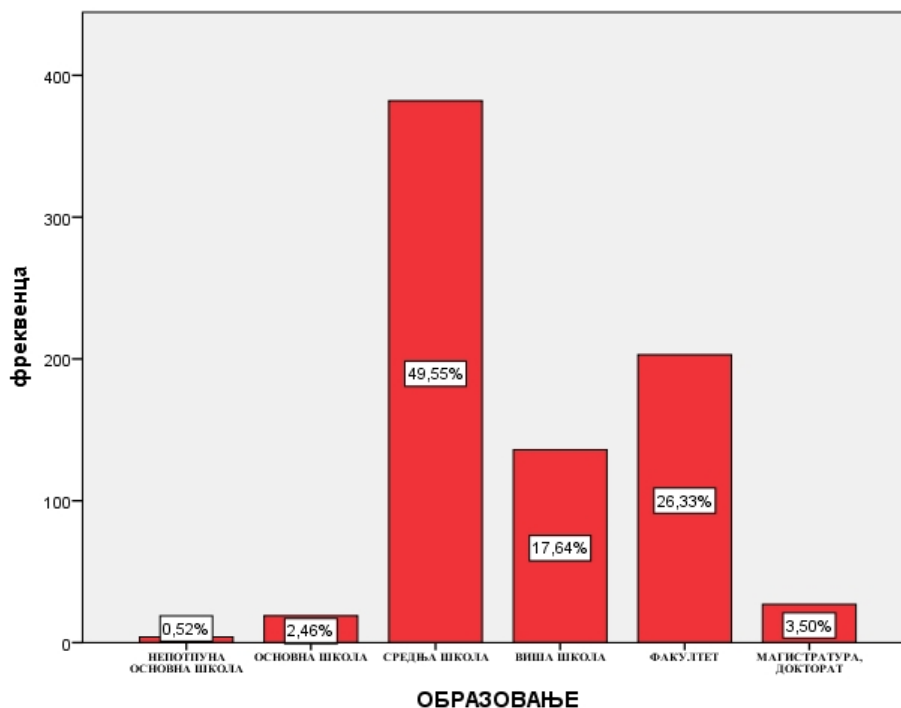
1. Узорак

Узорак истраживања је селекционисан на испитанике старости од 28 до 45 година, који имају своју децу, живе или су икада живели са партнером и јесу или су икада били запослени (тј. да су остварили све испитиване домене родних улога). Коначни узорак чинило је 773 испитаника, 407 жена и 366 мушкараца просечне старости 36,7 година из четири области Републике Србије: Војводине, Београда са околином, централне Србије и Косова и Метохије. Узорак је квотни, стратуми су одређени у односу на област становања, тип средине (рурална или урбана) и пол. У табели 3 можемо видети расподелу испитаника према наведеним стратумима:

Табела 3: Расподела узорка према области, типу насеља и полу

ОБЛАСТ	Ф	ТИП НАСЕЉА	Ф	ПОЛ	Ф	процент
БЕОГРАД СА ОКОЛИНОМ	187	ГРАД	91	МУШКИ	40	44 %
				ЖЕНСКИ	51	56 %
		СЕЛО	96	МУШКИ	43	44,8 %
				ЖЕНСКИ	53	55,2 %
ВОЈВОДИНА	199	ГРАД	96	МУШКИ	44	45,8 %
				ЖЕНСКИ	52	54,2 %
		СЕЛО	103	МУШКИ	51	49,5 %
				ЖЕНСКИ	52	50,5 %
ЦЕНТРАЛНА СРБИЈА	197	ГРАД	101	МУШКИ	45	44,6 %
				ЖЕНСКИ	56	55,4 %
		СЕЛО	96	МУШКИ	47	49 %
				ЖЕНСКИ	49	51 %
КОСОВО И МЕТОХИЈА	190	ГРАД	92	МУШКИ	46	50 %
				ЖЕНСКИ	46	50 %
		СЕЛО	98	МУШКИ	50	51 %
				ЖЕНСКИ	48	49 %
УКУПНО	773					

Када је у питању образовни статус, највећи број испитаника има средње, више или високо образовање, што можемо видети на Слици 1:

Слика 1: Расподела узорка према нивоу образовања

Како у одређеним категоријама (непотпуна основна школа, основна школа, магистратура, докторат) имамо мали број испитаника, у даљим анализама ову варијаблу сажели смо у две категорије: средње образовање и ниже, и више или високо образовање. Такође, показало се да је степен образовања неравноправно расподељен у односу на област становања, као и у односу на тип средине:

Табела 4: Повезаност степена образовања и области

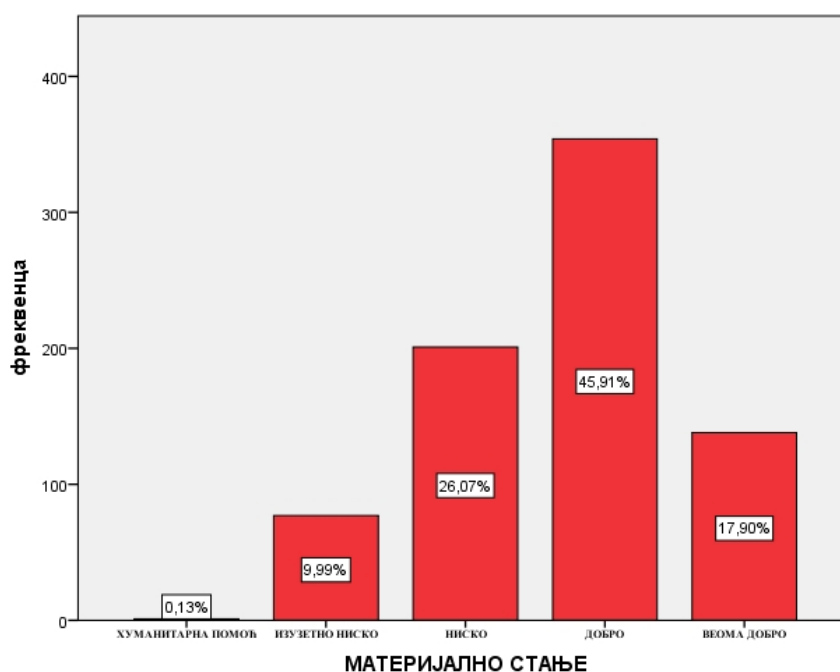
ОБРАЗОВАЊЕ		
ОБЛАСТ	СРЕДЊА ШКОЛА ИЛИ НИЖЕ	ВИША ШКОЛА ИЛИ ВИШЕ
УЖА СРБИЈА	108 (55,1%)	88 (44,9%)
КИМ	83 (43,4%)	107 (56,6%)
БЕОГРАД	72 (38,5%)	115 (61,5%)
ВОЈВОДИНА	143 (71,9%)	56 (28,1%)
		$\chi^2=51,162; P<0,01$

Табела 5: Повезаност степена образовања и типа средине

ТИП СРЕДИНЕ	ОБРАЗОВАЊЕ	
	СРЕДЊА ШКОЛА ИЛИ НИЖЕ	ВИША ШКОЛА ИЛИ ВИШЕ
РУРАЛНА	234 (59,4%)	159 (40,6%)
УРБАНА	173 (45,4%)	207 (54,6%)
		$\chi^2=15,223$; $P<0,01$

Како видимо из претходне две табеле, нешто више високо образованих испитаника имамо у подузorcима са Косова и Метохије и Београда у односу на подузорке из Војводине и уже Србије. Такође, већи број виосокообразованих имамо међу испитаницима из урбаних у односу на испитанике из руралне средине.

Када је у питању материјално стање, процентуалну заступљеност категорија можемо видети на слици 2:

Слика 2: Расподела узорка према материјалном стању

Како је изузетно мали проценат испитаника (0,13%) у категорији оних који живе од хуманитарне помоћи, ове испитанике сврстали смо у категорију

испитаника са изузетно ниским материјалним статусом. Највећи проценат испитаника оценио је своје материјално стање као „добро“ (45,91%), затим следи категорија „ниског“ материјалног стања у коју се сврстало 26,07% испитаника, у категорију „веома доброг“ материјалног стања сврстало се 17,90% испитаника, док је најмање оних који су своје материјално стање оценило као „изузетно ниско“ – 9,99%.

Даља анализа расподеле испитаника у односу на социо- демографске варијабле показала је да највећи проценат испитаника – 75,7% живи у нуклеарној породици, док 19,5% испитаника живи у проширеној породици. Нешто виши проценат проширених породица је на селу и на Косову и Метохији. Велика већина испитаника живи са партнером (95,2%), што је и очекивано са обзиром да је узорак селекционисан на оне који јесу или су икада били у браку. Запослено је 84,7% испитаника, а заступљеност одређених занимања можемо погледати у табели 6:

Табела 6: Расподела узорка према врсти занимања

	ФРЕКВЕНЦА	ПРОЦЕНАТ
ДОМАЋИН(ЦЕ)/ПОЉОПРИВРЕДНИК(ЦЕ)	53	6.9%
НЕКВАЛИФИКОВАН(А)/ПОЛУКВАЛИФИКОВАН(А) РАДНИК(ЦА)	123	16.0%
КВАЛИФИКОВАН(А)/ВИСОКО КВАЛИФИКОВАН(А) РАДНИК(ЦА)	157	20.4%
СЛУЖБЕНИК(ЦА) ИЛИ СТРУЧЊАК СА СРЕДЊОМ ШКОЛОМ	163	21.1%
СЛУЖБЕНИК(ЦА) ИЛИ СТРУЧЊАК СА ВИШОМ ИЛИ ВИСОКОМ ШКОЛОМ	275	35.7%
УКУПНО	771	100.0%

2. Ток испитивања

Истраживање је неекспериментално, сондажно испитивање популације. Подаци су прикупљени током новембра и децембра 2013. године уз помоћ студената психологије Филозофског факултета у Косовској Митровици и студената психологије Филозофског факултета у Новом Саду. Прикупљање података је обављено у местима приказаним у табели 7.

Табела 7: Места у којима је обављено прикупљање података

БЕОГРАД СА ОКОЛИНОМ	ГРАД: БЕОГРАД ПРИГРАДСКА НАСЕЉА У ОПШТИНИ ЛАЗАРЕВАЦ (СТЕПОЈЕВАЦ, ВЕЛИКИ ЦРЉЕНИ, РУДОВЦИ)
ВОЈВОДИНА	ГРАДОВИ: НОВИ САД, СУБОТИЦА, КИКИНДА СЕЛА: КУКУЈЕВЦИ, РУСКИ КРСТУР, ОПШТИНА СРБОБРАН
ЦЕНТРАЛНА СРБИЈА	ГРАДОВИ: КРУШЕВАЦ, УЖИЦЕ, ЈАГОДИНА, КРАГУЈЕВАЦ СЕЛА: У ОПШТИНИ ЛЕСКОВАЦ, ВРАЊЕ, КРАГУЈЕВАЦ
КОСОВО И МЕТОХИЈА	ГРАД: КОСОВСКА МИТРОВИЦА СЕЛА: СРПСКЕ ЕНКЛАВЕ НА КИМ

Испитаници су у просеку попуњавали упитник око 45 минута. Одређени број испитаника тражио је додатна објашњења о делу упитника у коме учесталост неког понашања процењује у односу на супротни пол. Наиме, не мали број испитаника мислио је да је грешка у упитнику што се тражи да се учесталост испољавања неког понашања упореди у односу на супротни пол, што сликовито говори о важности полног идентитета као стандарда за социјално поређење и формирање слике о себи.

3. Статистичка обрада података

Подаци су обрађени у статистичком пакету СПСС. Употребљене су следеће статистичке методе:

Chi квадрат тест за проверу независности категоричких промењивих.

Спирманов (напараметријски) и Пирсонов (линерани) *коэффициенти корелације* коришћени су за утврђивање веза између промењивих.

T-тест за независне узорке је коришћен за утврђивање значајности разлика у процени традиционалности родних улога у односу на пол, затим у односу на тип средине, материјално стање и образовање. T-тестом за независне узорке такође су испитиване разлике између мушкараца и жена у усклађености понашања са традиционалним и опаженим улогама, те разлике у конформирању родним нормама између нашег и америчког узорка.

Анализом варијансе за независне узорке испитивана је значајност разлика у процени родних улога испитаника из различитих области.

Анализа варијансе за поновљена мерења примењена ја за проверу значајности разлика у усклађености са родним улогама у различитим доменима, те процени важности укључених вреносних оријентација.

Факторска анализа коришћена је за утврђивање латнетне структуре скале родних улога и скале конформирања маскулиним/фемининим нормама. За издвајање (екстракцију) фактора коришћена је метода главних компоненти, која је директно примењена на корелациону матрицу, ради истовременог оцењивања комуналитета и матрице факторских оптерећења. Број значајних фактора одређен је применом Гутман-Кајзеровог критеријума (вредност карактеристичног корена ≥ 1). Добијени фактори су ротирани у смеру једноставне структуре помоћу "варимах" критеријума (Kaiser, 1958), као најчешће коришћене аналитичке методе ортогоналне ротације.

Каноничком дискриминационом анализом испитано је да ли постоје значајне разлике у усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама између група испитаника разврстаних према социо-демографским обележјима. Раздвајање група је извршено помоћу Фишеровог (Fisher, 1936) дискриминационог критеријума.

Каноничка корелациона анализа употребљена је за утврђивање повезаности између конформирања родним нормама и усклађености понашања са родним улогама.

Логистичка регресиона анализа примењена ја ради одређивања значајности и величине утицаја испитиваних варијабли на дихотомну варијаблу субјективне добробити.

Стандардна линеарна регресиона анализа је примењена ради одређивања значајности и величине утицаја испитиваних варијабли на самопоштовање и компоненте субјективне добробити.

IV РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Перцепција родних улога мушкараца и жена у Србији

Перцепција родних улога у нашем окружењу испитивана је путем упитника који је наменски конструисан за потребе овог истраживања. Узорак ставки прикупљан је из различитих извора: стране и домаће литературе, постојећих скала за испитивање родних стереотипа, кроз дискусију и разговор са људима из окружења. Све ставке односе се на родне улоге у ужем смислу, тј. *понашања* која околина очекује превасходно од мушкараца или жена. Прикупљен узорак ставки процењивало је 100 испитаника у прелиминарном испитивању са циљем да се провери разумљивост ставки, као и да ли испитаници сматрају да су укључена понашања индикатор родних улога или су ирелевантна у том контексту. Тако, нпр, ношење панталона јесте чинило родну улогу пре неколико деценија у нашем окружењу, тј. жене које су облачиле панталоне кршиле су полну социјалну норму. Данас, овакво понашање – ношење панталона- за људе у раном одраслом добу (које и испитујемо у овом истраживању) сасвим сигурно не представља родну улогу – жена која данас носи панталоне не крши никакав прећутни кодекс облачења и у томе нити она сама, а нити околина виде ништа необично. Тако, понашање у складу или не са овом „нормом“ не би требало да има икакве последице на психолошко функционисање. Из тог разлога, ставке на којима је испод 50% испитаника одговорило да спадају у родну улогу избачене су из завршне верзије упитника (прву верзију са процентима одговора испитаника можете погледати у прилогу 9). Коначну листу чинило је 23 понашања, 11 из сфере приватних и 12 из сфере јавних односа.

Расподела одговора на упитнику показује да испитаници, када су у питању понашања која традиционално спадају у родне улоге мушкараца и жена, у већини случајева опажају да се очекивања околине још увек крећу у

сфери традиционалне поделе улога између мушкараца и жена – доминација мушкараца у јавној сфери и брига о домаћинству и деци као примарни задаци жена.

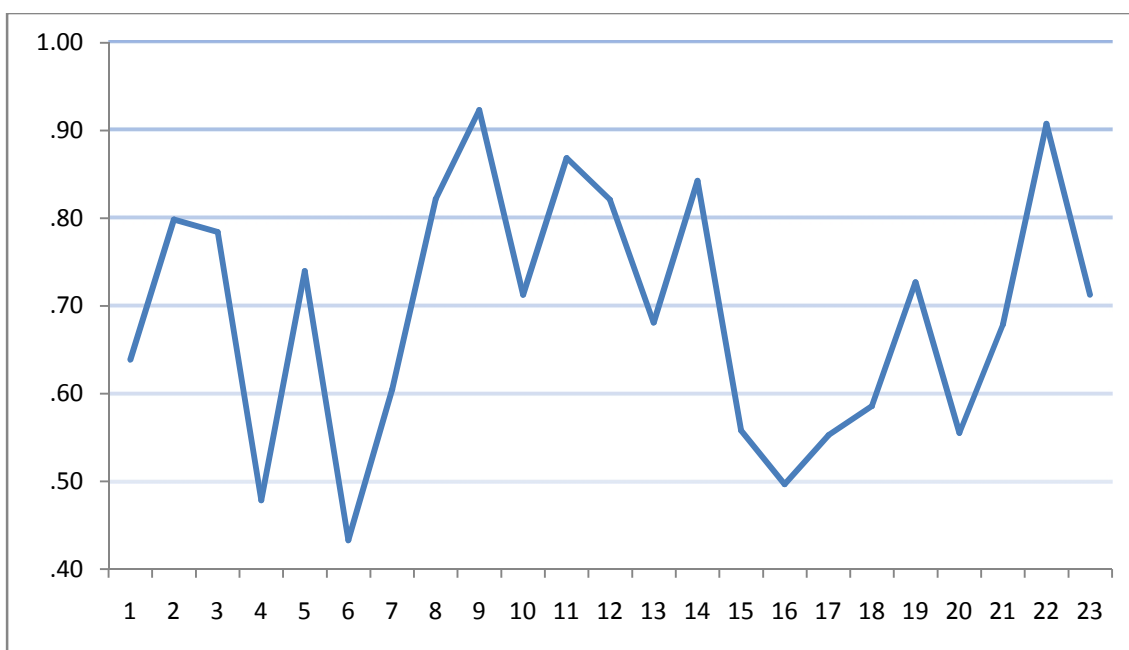
Табела 8: Расподела одговора испитаника на инвентару родних улога

ПРОЦЕНАТ ИСПИТАНИКА			
СТАВКА	УГЛАВНОМ МУШКАРАЦ	ПОДЈЕДНАКО МУШКАРАЦ И ЖЕНА	УГЛАВНОМ ЖЕНА
1. БРИГУ О ХИГИЈЕНИ ДЕЦЕ (КУПАЊЕ, ПРАЊЕ ЗУБА, ПРЕСВЛАЧЕЊЕ ПЕЛЕНА, БИРАЊЕ ОДЕЋЕ И СЛ) У ПОРОДИЦИ ТРЕБА ДА ОБАВЉА	0,8	34,7	64,6
2. КУПОВИНА РАЗНИХ СИТНИЈИХ СТВАРИ ЗА КУЋУ (ПОСУЂА, ЗАВЕСА, ПОСТЕЉИНЕ И СЛ) ЈЕ ПОСАО КОЈИ ЈЕ ПРИРОДНО ДА ОБАВЉА	2,1	16	81,9
3. УКОЛИКО СУ ДЕЦА БОЛЕСНА, ПРИРОДНО ЈЕ ДА УЗМЕ БОЛОВАЊЕ И НЕГУЈЕ ИХ	0,3	21,2	78,5
4. ГЛАВНИ АУТОРИТЕТ ЗА ДЕЦУ У КУЋИ ТРЕБА ДА ПРЕДСТАВЉА	51,7	44,4	3,9
5. ИНИЦИЈАТИВУ У ВЕЗИ (ДА ПРИЂЕ ОСОБИ КОЈА МУ/ЈОЈ СЕ ДОПАДА, ПОЗОВЕ НА САСТАНАК, ИНИЦИРА СЕКС И СЛ) ТРЕБА ДА ИМА	75,4	1,6	23
6. У БРАКУ/ВЕЗИ „ГЛАВНУ РЕЧ“ ПРИ ДОНОШЕЊУ ВАЖНИХ ОДЛУКА (МЕСТО ЖИВЉЕЊА, КУПОВИНА СТАНА, АУТА, УЛАГАЊА У НЕКРЕТНИНЕ И СЛ) ТРЕБА ДА ИМА	45,3	52,8	1,9
7. О ОДНОСИМА СА ПРИЈАТЕЉИМА И РОЂАЦИМА (ДА СЕ СЕТИ РОЂЕНДАНА, „ВАЖНИХ“ ДАТУМА, КУПУЈЕ ПОКЛОНЕ) ПРЕ СВЕГА ТРЕБА ДА ВОДИ РАЧУНА	1,6	36,7	61,7
8. ОДРЖАВАЊЕ КУЋЕ ЧИСТОМ (УСИСАВАЊЕ, БРИСАЊЕ ПРАШИНЕ, ПЕГЛАЊЕ И СЛ.) У ПОРОДИЦИ ТРЕБА ДА ОБАВЉА	0,8	16,4	82,8
9. МАЊЕ ПОПРАВКЕ У КУЋИ (НПР. МЕЊАЊЕ ГУМИЦЕ НА СЛАВИНИ, ЗАМЕНА ОСИГУРАЧА, КАЧЕЊЕ СЛИКЕ И СЛ.) ТРЕБА ДА ОБАВЉА	93,9	5,7	1
10. НАБАВКУ И ПРИПРЕМАЊЕ ХРАНЕ (ОДЛАЗАК НА ПИЈАЦУ И СЛ) ТРЕБА ДА ОБАВЉА	1,6	25,4	73
11. УКОЛИКО НЕКО ПРЕТИ ЧЛАНУ ПОРОДИЦЕ И СЛ. У РЕШАВАЊУ ПРОБЛЕМА ТРЕБА ПРЕ СВЕГА ДА СЕ АНГАЖУЈЕ	87,6	11,6	0,8
12. ПРИМЕРЕНО ЈЕ ДА ИЗАЂЕ И „ПОПИЈЕ“ МАЛО ВИШЕ СА СВОЈИМ ДРУШТВОМ	82,8	16,4	0,8
13. ТРЕБА ДА НЕГУЈЕ СВОЈ ИЗГЛЕД И ЛЕПОТУ (КОРИСТИ КРЕМЕ ЗА НЕГУ ЛИЦА И ТЕЛА, БРИНЕ О ФРИЗУРИ, ЛИНИЈИ И СЛ)	0,9	30,2	68,9

14.	ПРИМЕРЕНО ЈЕ ДА РАЧУН ЗА ПИЋЕ/ РУЧАК У КАФАНИ ИЛИ РЕСТОРАНУ ПЛАТИ	84,6	15	0,4
15.	ОДЛАСЦИ НА ПОСЛОВНЕ РУЧКОВЕ ИЛИ ВЕЧЕРЕ, ПРЕ СВЕГА СУ ПРИМЕРЕНИ	56,7	42,5	0,8
16.	ВАЖНО ЈЕ ДА ДОБРО ЗАРАЂУЈЕ	49,8	49,9	0,3
17.	ПРИРОДНО ЈЕ ДА НА РУКОВОДЕЋИМ МЕСТИМА, НА КОЈИМА СЕ ДОНОСЕ ВАЖНЕ ОДЛУКЕ О ОРГАНИЗАЦИЈИ ПОСЛА, БУДУ:	56,7	42	1,3
18.	РАСПРАВЕ О ПОЛИТИЦИ И ПОЛИТИЧКИМ ДЕШАВАЊИМА СУ ЗА	59,8	1,2	39
19.	САСВИМ ЈЕ У РЕДУ ДА ИСПОЉИ СВОЈЕ ЕМОЦИЈЕ, ДА ЗАПЛАЧЕ ПРЕД ДРУГИМА АКО МУ/ЈОЈ ЈЕ ТЕШКО И СЛ.	1,8	23,7	74,5
20.	„ЈАВНИМ“ ПОСЛОВИМА, ВЕЗАНИМ ЗА ФУНКЦИОНИСАЊЕ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ТРЕБА ДА СЕ БАВЕ ПРЕ СВЕГА	56,8	41,9	1,3
21.	ПРИРОДНО ЈЕ ДА СЕ ИНТЕРЕСУЈЕ ЗА СПОРТ И ПРАТЕ СПОРТСКА ДЕШАВАЊА	68,3	31,2	0,5
22.	ПОСЛОВЕ КОЈИ ЗАХТЕВАЈУ НЕКИ ФИЗИЧКИ НАПОР (НОШЕЊЕ ТЕРЕТА, ПОМЕРАЊЕ НАМЕШТАЈА И СЛ) ТРЕБА ДА ОБАВЉА	91,3	8,0	0,6
23.	ПОСЛОВИ КОЈИ ЗАХТЕВАЈУ ОДСУСТВОВАЊЕ ОД КУЋЕ НА НЕКОЛИКО ДАНА ИЛИ ЧЕСТА СЛУЖБЕНА ПУТОВАЊА СУ ПРЕ СВЕГА ЗА	73,2	24,8	1,9

Из табеле 8 видимо да на скоро свим ставкама постоји изнад 50% сагласности да је одређено понашање пре свега примерено особама мушког или женског пола, осим на ставкама „У браку/вези „главну реч“ при доношењу важних одлука (место живљења, куповина стана, ауто, улагања у некретнине и сл) треба да има“ и „Важно је да добро зарађује“ које већина испитаника оцењује као понашање очекивано подједнако и од мушкараца и од жена. Такође, ставка која се односи на питање ауторитета за децу је скоро подједнако оцењена као део мушке родне улоге и као подједнако очекивана од оба пола.

Процену родних улога у смислу традиционалне-егалитарне можемо погледати и на слици 3. Индекс¹ изнад 0,50 означава да је понашање описано ставком процењено као део традиционалне поделе улога, док ставке које описују понашања која испитаници виде као егалитарне имају индекс нижи од 0,50 - у овом случају ту спадају две наведене ставке и једна која је на самој граници.

Слика 3: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама

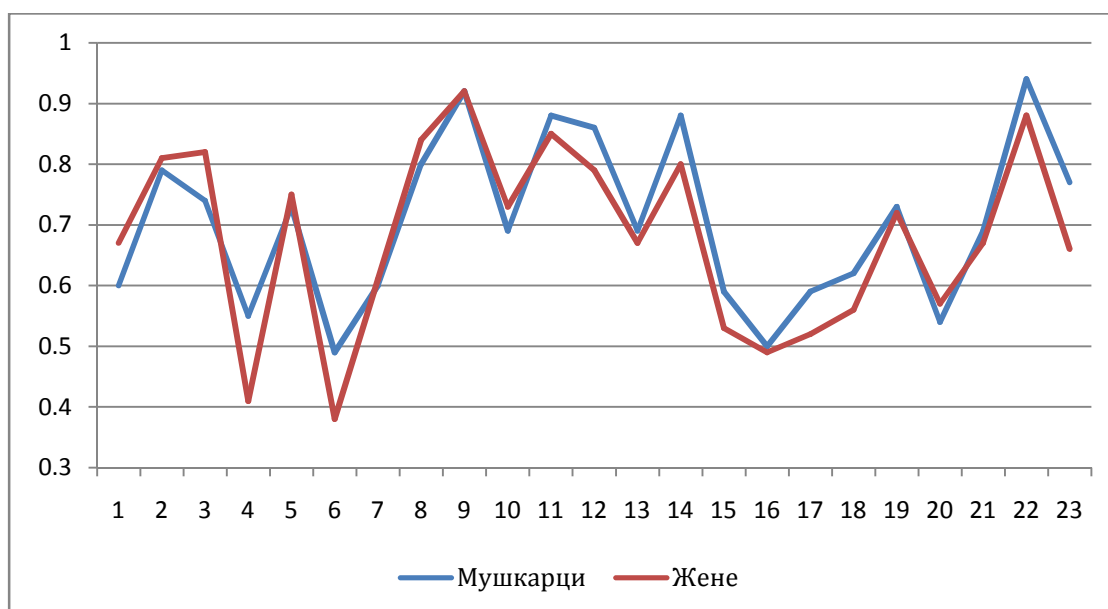
Из табеле 8 и слике 3 такође можемо видети која се понашања у највећој мери оцењују као део родних улога: за мушкарце то су ставке које се односе на заштиту и иницијативу, физичку снагу као и изласке у ресторан и плаћање цеха. Највећа сагласност у процени родних улога жена јесте око понашања која се тичу кућних послова и бриге око болесне деце.

¹ Индекс ставки израчунат је као аритметичка средина одговора испитаника, где -1 означава нетрадиционалну поделу одговорности између мушкараца и жена, 0 да се понашање подједнако очекује од мушкараца и жена, а 1 поен да се очекује традиционална подела улога мушкараца и жена.

2. Социо-демографке варијабле као чиниоци различитог опажања родних улога

2.1. Разлике између мушкараца и жена у перцепцији родних улога

Као што можемо видети на графикану 2, мушкарци и жене перципирају родне улоге на сличан начин за највећи број испитиваних понашања. Ипак, на одређеним ставкама појавиле су се статистички значајне разлике (прилог 10).

Слика 4: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама за подзорке мушкараца и жена

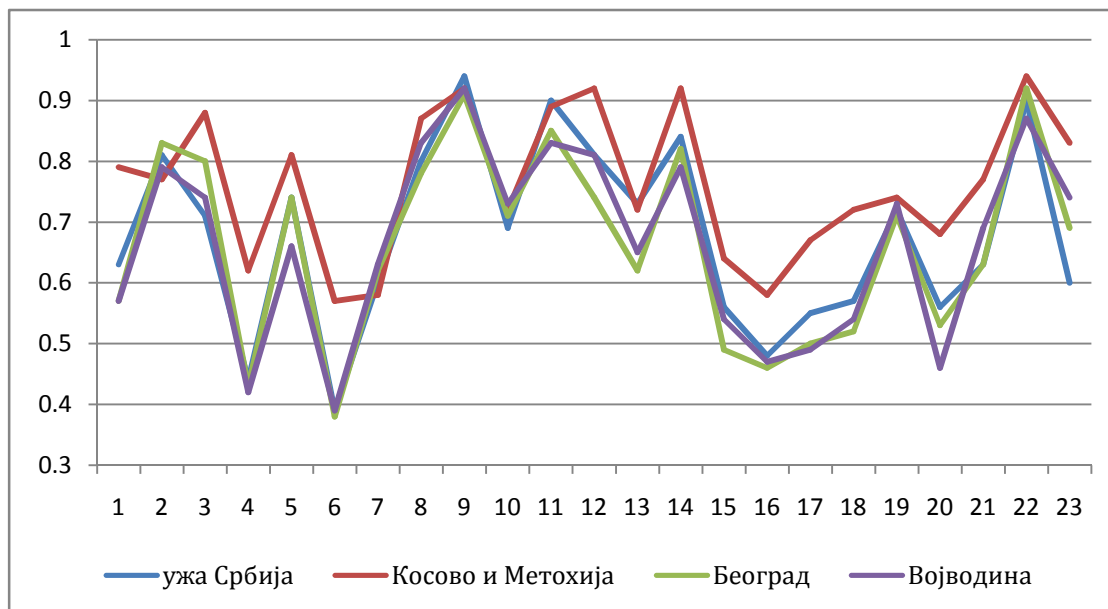
Као што можемо уочити на графикану на две ставке (4 и 6) које се односе на „моћ“ (ауторитет за децу и доношење одлука) у породичним релацијама, постоји и квалитативна разлика, у смислу да мушкарци ове захтеве перципирају као део мушке родне улоге, док већи проценат жена сматра да се очекује да моћ и ауторитет буду равномерно расподељени између мушкараца и жена у домаћинству. Разлике постоје и када је у питању перцепција улога које се односе на изласке у ресторан и плаћање рачуна

(ставке 12 и 14), затим на послове који захтевају неки физички напор или одсуствовање од куће (ставке 22 и 23) које и мушкарци и жене опажају као део мушке родне улоге, с тим да жене благо егалитарније процењују ове родне улоге. Дакле, општи утисак јесте да мушкарци нешто традиционалније виде родне улоге, мада и жене доживљавају родне улоге у духу традиционалне поделе одговорности мушкараца и жена.

2.2. Разлике у перцепцији родних улога испитаника из Војводине, централне Србије, Београда и Косова и Метохије

Анализа перцепције родних улога испитаника који живе у различитим областима Републике Србије показала је да испитаници из свих области углавном перципирају родне улоге у традиционалном духу. Детаљније испитивање указује да је опстанак традиционалних улога израженији на подручју Косова и Метохије.

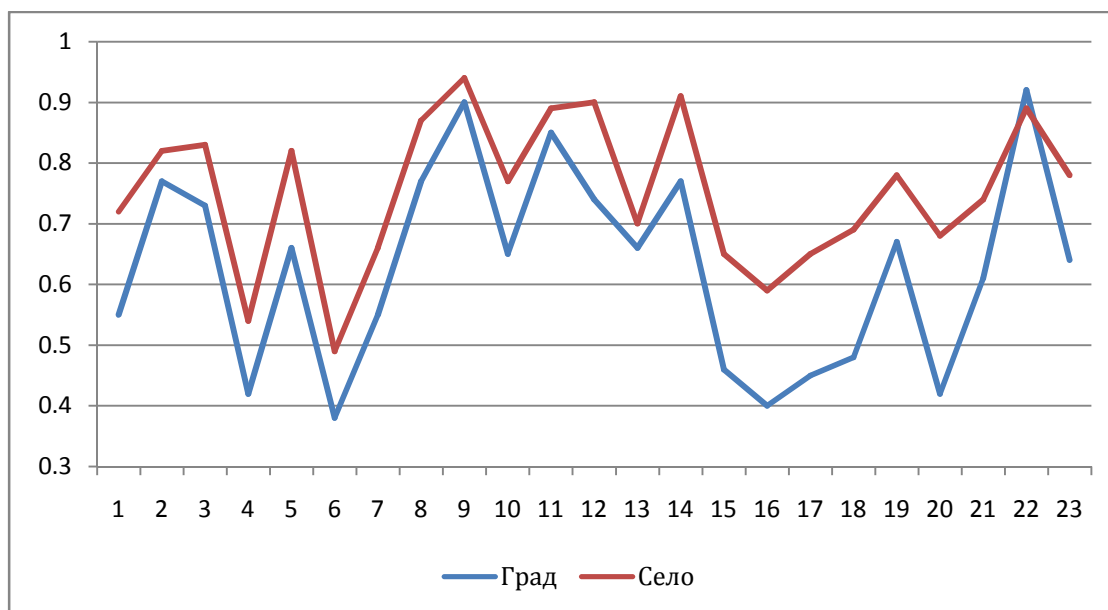
Слика 5: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама за подзорке испитаника из различитих области

Анализом варијансе (прилог 11) утврдили смо да постоји значајна (квалитативна) разлика када су у питању норме које се односе на моћ и

ауторитет (ставке 4 и 6) , као и ставке које се односе на руковођење и јавне послове, у смислу да испитаници са Косова и Метохије перципирају ове улоге као део мушке родне улоге, док их испитаници из осталих области виде као део егалитарних родних улога. Осим ових ставки значајна (квантитативна) разлика постоји и на ставкама које се односе на бригу о деци, иницијативу у вези, заштиту породице, плаћање рачуна у ресторану, одласцима на пословне ручкове и руковођењу. Све ставке одражавају традиционалнију процену улога код испитаника са Косова и Метохије, на неким и из Србије (5, 12), док најмање традиционално перципирају те улоге углавном испитаници из Београда са околином.

2.3. Разлике у процени родних улога испитаника на селу и у граду

Резултати тестирања значајности разлика (прилог 12) показали су да испитаници из руралних и урбаних средина различито перципирају родне улоге у скоро свим испитиваним доменима понашања. Само на три ставке нису забележене значајне разлике и то су ставке 11, 13 и 22 које се односе на заштиту породице, бригу о изгледу и физички напор, а које обе групе процењују у складу са традиционалним улогама.

Слика 6: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама за подзорке испитаника из града и са села

Осим две ставке које се односе на расподелу моћи у партнерским релацијама, у домену приватних улога разлике су квантитативне – испитаници перципирају исте норме, али постоји разлика у степену интерсубјективне сагласности у смислу да се сваки аспект процењује традиционалније на селу него у граду. Када је у питању јавна сфера постоји изразитије неслагање, поготову на ставкама које се односе на пословне улоге- одласке на пословне ручкове, зараду, руковођење, бављење полтиком, јавним пословима у локалној заједници– испитаници са села сматрају да ова понашања спадају у родну улогу мушкараца, док испитаници из града егалитарније процењују очекивања у односу на поменуте активности, тј. иако и у граду знатан број испитаника перцепира пословну улогу важну пре свега за мушкарце, већи број испитаника сматра да у пословној сфери постоје слична (иста) очекивања од мушкараца и жена. Ово је у складу са постојећим подацима – еманципација је јача у граду, док на селу још увек опстаје претежно патријархални образац родних улога.

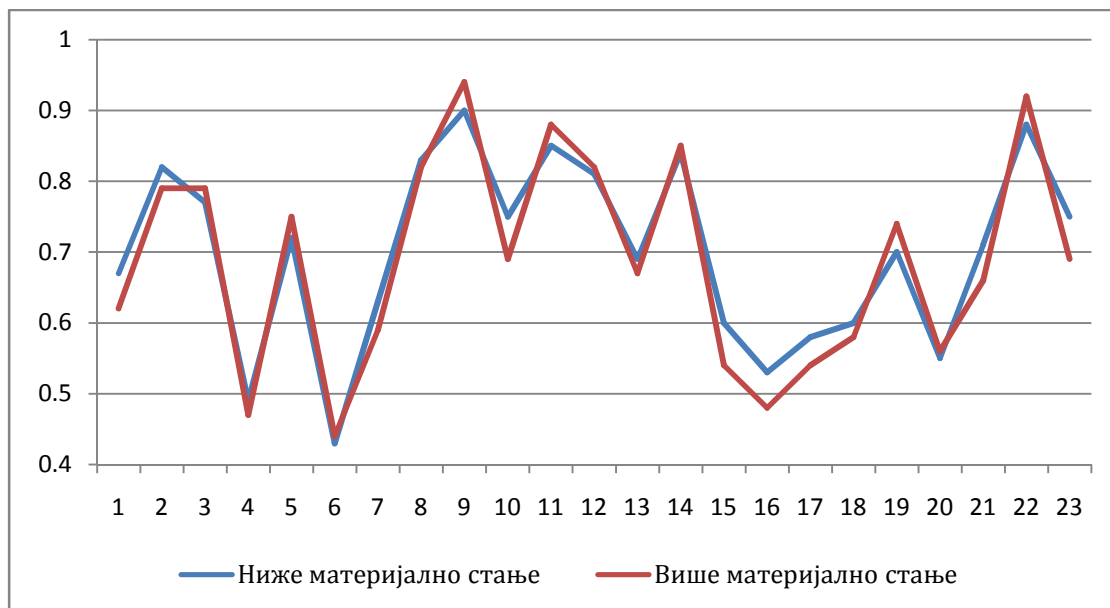
2.4. Разлике у процени родних улога у односу на образовање и материјално стање

Испитаници различитог материјалног стања не перципирају различито родне улоге, а ни образовање испитаника није се, уопштено посматрано, показало битним чиниоцем у перцепцији родних улога. Значајне разлике између високо и средње образованих у перцепцији родних улога постоји само на ставки 10 - која се односи на припрему хране и ставкама 14, 15 (изласци и плаћање цеха у ресторану) и 23 (пословна путовања). На овим ставкама нешто традиционалније перципирају родне улоге испитаници са средњом школом у односу на испитанике вишег и високог образовања.

Слика 7: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама за подузорке различитог образовања

Када је у питању материјално стање, значајна разлика се појављује једино на ставкама које се односе на набавку и припремање хране и пословна путовања, у смислу да испитаници нижег материјалног стања традиционалније виде расподелу улога у односу на ове две димензије родних односа.

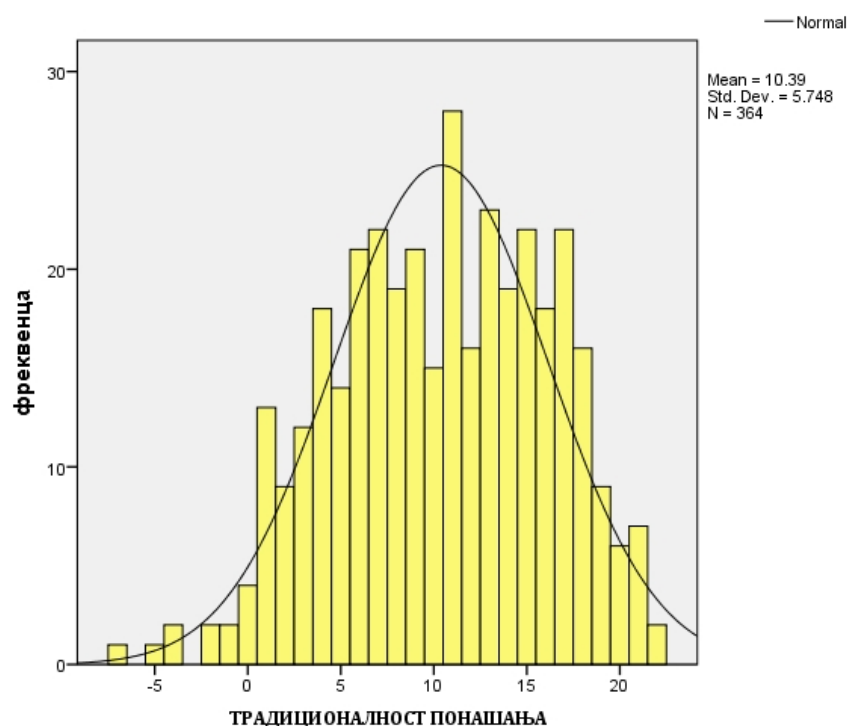

Слика 8: Оцена традиционалности родних улога на појединачним ставкама за подузорке испитаника различитог материјалног стања

3. Усклађеност понашања са родним улогама код мушкараца и жена у Србији

3.1. Усклађеност понашања са традиционалним родним улогама

Овде ћемо кратко дати и општу оцену уклопљености понашања у традиционалне родне улоге. Да се подсетимо: свако понашање које је у складу са традиционалним родним улогама доносило је 1 поен, уколико одступа од традиционалне улоге у смислу подједнаке заступљености код мушкараца и жена бодовано је са 0 поена, а уколико одступа потпуно у од традиционалне поделе улога -1 поен. Максимални број поена на скали је 23 и имала би га особа која се у сваком испитаном домену понаша у складу са традиционалном поделом одговорности између мушкараца и жена. Уколико неко у потпуности одступа од традиционалних улога, тј. понаша се супротно њима, имао би минимални скор на овој скали, који износи -23.

Слика 9: Дистрибуција скорова на скали традиционалности понашања

Табела 9: Дескриптивне статистичке мере за традиционалност понашања

	МИН	МАХ	АС	СД	СКЈУНИС	КУРТОЗИС
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	-8	23	10,80	4,809	-,542	,101

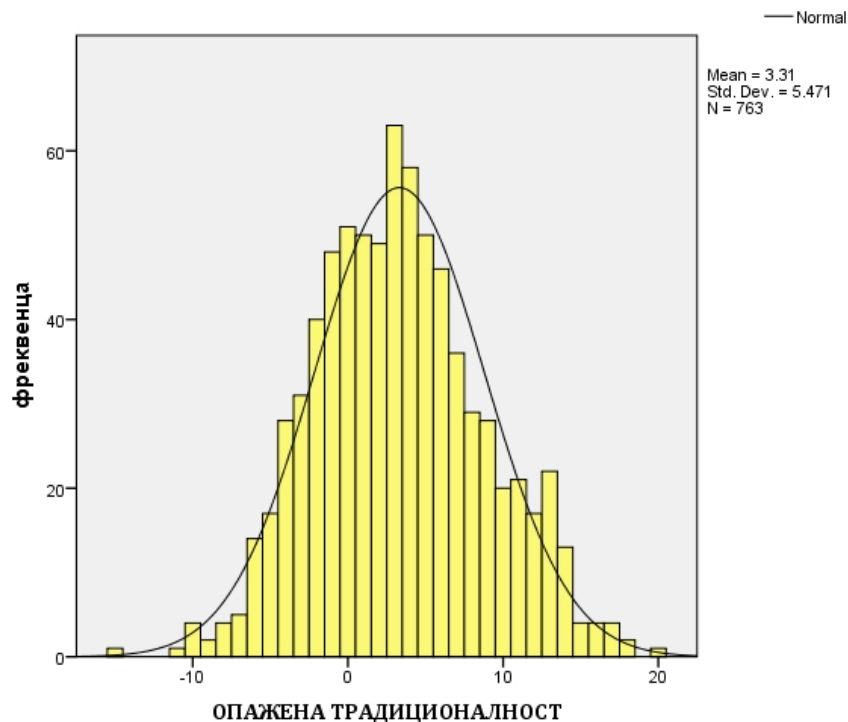
Као што из графичког приказа на слици 9 јасно видимо, испитаници се у огромној већини понашају у складу са традиционалним родним улогама. Скоро цела дистрибуција је померена десно од 0 која представља границу нетрадиционалног и традиционалног понашања.

Детаљнијом анализом традиционалистичког понашања у домену родних улога дошли до закључака да се и мушкарци и жене из Србије и КиМ нешто традиционалније понашају од испитаника из Војводине. Факторском анализом (прилог 13), закључили смо да можемо посматрати различите аспекте понашања: понашање у партнерским односима, породичним, социјално-интерперсоналним и пословно-јавним улогама. Код жена, ова разлика пре свега је присутна у сфери партнерских односа, у којима се најтрадиционалније понашају жене са Косова и Метохије. Вођство је код мушкараца позитивно повезано са традиционалистичким понашањем у сфери социјалних, породичних и партнерских односа, док је код жена ова веза обрнутог смера: жене које теже вођству понашају се мање традиционалистички, пре свега у домену социјалних и партнерских улога. Религиозност је код оба пола повезана са традиционалнијим понашањем, пре свега у сфери партнерских релација. Код мушкараца, они који више цене религиозност такође традиционалније се понашају и у домену породичних и непосредних социјалних односа, док је код жена религиозност повезана и са традиционалнијем понашањем у сфери јавних односа (мањим ангажовањем).

3.2. Усклађеност понашања са опаженим родним улогама

Као што смо нагласили при операционалном дефинисању варијабле усклађености понашања са опаженим улогама, овде говоримо о два скорa: један узима у обзир предзнак и прво ћемо приказати ову расподелу скорова.

У даљем тексту и анализама користићемо меру неусклађености понашања са родним улогама која представља апсолутно одступање, односно не узима у обзир смер одступања.

Слика 10: Дистрибуција скорова на скали опажене традиционалности понашања

Табела 10: Дескриптивна статистика за опажену традиционалност

	МИН	МАХ	АС	СД	СКЈУНИС	КУРТОЗИС
ОПАЖЕНА ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	-15	20	3,31	5,41	,189	-,155

Као што видимо, расподела скорова на мерама усклађености понашања са опаженом традиционалношћу скоро у потпуности одговара нормалној расподели, као што можемо видети на слици 10. Цела дистрибуција благо је померена надесно, односно већина испитаника одступа од перципираних родних улога у смислу да је њихово понашање

мање традиционално од опажених улога. У табели 11 можемо видети да 74,7% мушкараца и 61,5% жена одступа од родних улога у овом смислу².

Табела 11: Фреквенце мушкараца и жена у односу на категорије опажене традиционалности

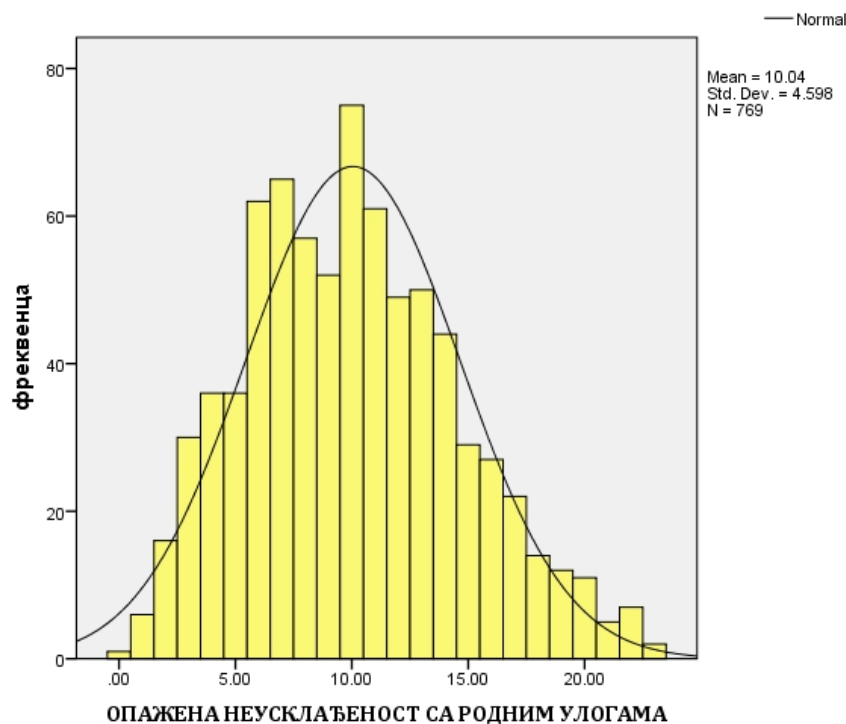
ПОЛ		ФРЕКВЕНЦЕ	ПРОЦЕНТИ
МУШКИ	УСКЛАЂЕНИ	21	5.8%
	ТРАДИЦИОНАЛНИЈИ ОД ПЕРЦИПИРАНИХ НОРМИ	70	19.4%
	МАЊЕ ТРАДИЦИОНАЛНИ ОД ПЕРЦИПИРАНИХ НОРМИ	269	74.7%
	ТОТАЛ	360	100%
ЖЕНСКИ	УСКЛАЂЕНИ	30	7.4%
	ТРАДИЦИОНАЛНИЈЕ ОД ПЕРЦИПИРАНИХ НОРМИ	125	31.0%
	МАЊЕ ТРАДИЦИОНАЛНЕ ОД ПЕРЦИПИРАНИХ НОРМИ	248	61.5%
	ТОТАЛ	403	100.0%

Сада ћемо погледати дескриптивне статистичке мере и расподелу скорова за неусклађеност са опаженим родним улогама када скор представља апсолутну меру одступања:

Табела 12: Дескриптивна статистика за варијаблу опажене неусклађености са родним улогама

	МИН	МАХ	АС	СД	СКЈУНИС	КУРТОЗИС	КРОНБАХ α
ОПАЖЕНА	0	23	10,04	4,60	,360	-,320	0.74
НЕУСКЛАЂЕНОСТ							

² Испитаници који имају скор 0 сврстани су у категорију „усклађени“. Они који имају скор мањи од 0 су у категорији традиционалнијих од опажених улога, док су у категорији мање традиционалних од опажених улога испитаници чији је скор већи од 0

Слика 11: Дистрибуција скорова на скали опажене неусклађености са родним улогама

Из табеле 12 видимо да је просечно одступање од перципираних улога 10,04 јединице. Као што видимо на слици 11, дистрибуција ове варијабле такође је веома приближна нормалној дистрибуцији. Највећи број испитаника окупља се око просечне вредности одступања, док је најмањи број оних који су веома усклађени са опаженим улогама и оних који драстично одступају од перципираних родних улога.

Прелиминарне анализе потврдиле су подесност података за факторску анализу - вредност Кајзер-Мејер-Оклиновог показатеља је 0,71, што премашује препоручену вредност 0,6 (Каисер, 1970, 1974); Бартлетов тест сферичности (Бартлет, 1954) достиже статистичку значајност. Иницијална факторска анализа открила је постојање 8 фактора са карактеристичним вредностима преко 1, који објашњавају укупно 51,7% варијансе. Прегледом дијаграма превоја (скри-дијаграм, прилог 14) утврђено је постојање тачака превоја иза четврте, пете и шесте компоненте. Коначна одлука је да се усвоји решење које са најмањим бројем компоненти – 4 фактора - окупља 22 од 23 анализиране ставке, а фактори су

интерпретабилни и у складу са теоријским одређењем домена родних улога. Поново је спроведена факторска анализа и четири фактора су ротирана обликом ротацијом. Резултати ове анализе су представљени су у табели 13.

Табела 13: Матрица компоненти за скалу опажене неусклађености

АЈТЕМИ	КОМПОНЕНТЕ			
	1	2	3	4
ПОСЛОВНА ПУТОВАЊА	.675			
ПОСЛОВНИ ИЗЛАСЦИ	.628			
ЈАВНИ ПОСЛОВИ	.623			
ИЗЛАСЦИ СА ДРУШТВОМ	.613			
РУКОВОЂЕЊЕ	.548			
БАВЉЕЊЕ ПОЛИТИКОМ	.501			
ЧИШЋЕЊЕ КУЋЕ		.576		
БРИГА О ХИГИЈЕНИ ДЕЦЕ		.550		
КУПОВИНА ЗА КУЋУ		.534		
ПРИПРЕМАЊЕ ХРАНЕ		.520		
ОДНОСИ СА ПРИЈАТЕЉИМА И РОЂАЦИМА		.487		
НЕГА БОЛЕСНЕ ДЕЦЕ		.467		
СПОРТ			.342	
ФИЗИЧКИ ПОСЛОВИ			.667	
НЕГА ТЕЛА			.609	
ИСПОЉАВАЊЕ ЕМОЦИЈА			.452	
ПЛАЋАЊЕ ЦЕХА			.446	
ДОБРА ЗАРАДА				.563
ЗАШТИТА ПОРОДИЦЕ				.561
АУТОРИТЕТ ЗА ДЕЦУ				.538
ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА				.482
ПОПРАВКЕ У КУЋИ				.330
ИНИЦИЈАТИВА У ВЕЗИ				
КАРАКТЕРИСТИЧНИ КОРЕН	2,763	1,945	1,547	1,380
% ВАРИЈАНСЕ	12,01%	8,454%	6,728%	6,001%

Издвојена 4 фактора имају јасну структуру и одговарају начелној подели домена родних улога које смо навели у теоријском одређењу ове варијабле.

Први фактор назвали смо „*пословно-јавне улоге*“ јер окупља ставке које се односе на ангажовање у ширем социјалном контексту – бављење политиком, јавним пословима у локалној заједници, изласцима (интересантно је да су овде и одласци на пословне ручкове и изласци са друштвом у кафану), пословна путовања.

Други фактор окупља ставке које се односе на обављање кућних послова и бригу о деци и назвали смо га „*породичне улоге*“

Трећи фактор представља „*социјално-интерперсоналне улоге*“ и окупља ставке које се односе пре свега на сопствени имиџ у непосредном социјалном окружењу

Четврти фактор односи се на „*партнерске улоге*“ и представљао би заштиту, ауторитет, иницијативу у личним односима.

У наредним анализама усклађености са родним улогама паралелно ћемо посматрати две мере: традиционалност понашања (усклађеност понашања са традиционалним родним улогама) и опажену неусклађеност (неусклађеност понашања са опаженим родним улогама). Линеарни коефицијент корелације између ове две мере износи $-0,682$, што говори да особе које се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и мању неусклађеност у односу на опажене улоге.

Дакле: улоге се у великом степену перципирају као традиционалне - понашање је углавном у складу са традиционалним улогама – што доводи до мање неусклађености са опаженим улогама- при томе се већина испитаника понаша мање традиционално од норми које перципира.

У табели 14 можемо видети корелације мера традиционалности понашања и неусклађености са опаженим улогама на нивоу засебних домена:

Табела 14: Корелације између субскала опажене неусклађености и традиционалног понашања

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂ- ПОСАО	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂ - ПОРОДИЦА	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂ - СОЦИЈАЛНА	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂ - ПАРТНЕРСКА
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	-.714**	-.079*	-.109**	.034
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.025	-.567**	-.159**	-.075*
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	-.105**	-.101**	-.782**	-.137**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.064	-.130**	-.213**	-.434**

Прегледом коефицијената корелације уочавамо да постоји веће слагање у јавној сфери – они који се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и већи склад у односу на опажене улоге, док је ова веза нижа у приватној сфери – особе које се понашају традиционалистички показују тенденцију и више усклађености са опаженим родним улогама, али ова веза није тако висока као када су у питању улоге у јавној сфери.

Анализа варијансе за поновљена мерења показала је да је постоје разлике у опаженој неусклађености са родним улогама у различитим доменима.

Табела 15: Опажена неусклађеност понашања са родним улогама у различитим доменима³

РАНГ		АС	СД
1	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.59	.42
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.42	.35
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.39	.30
3	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	.33	.27

³ Скорови на субскалама су добијени као просечно одступање, тј. укупан скор на свакој субскали подељен је бројем ставки.

Испитаници показују највећи степен одступања од опажених улога када је у питању понашање које се односи на шири социјални контекст – бављење пословима везаним за функционисање локалне заједнице, пословна путовања, бављење политиком, изласци. На другом месту налази се неусклађеност у сфери социјално-интерперсоналних и партнерских релација, док најмање одступање од перципираних улога испитаници пријављују у сфери породичних улога – бризи о деци и кући.

Слика је унеколико различита када погледамо усклађеност понашања са традиционалним улогама: испитаници се најтрадиционалније понашају у сфери социјално-интерперсоналних улога, затим у сфери породичних односа, док се најмање традиционално понашају у односу на партнерске и пословно-јавне улоге (табела 16).

Табела 16: Традиционалност понашања у различитим доменима

РАНГ		АС	СД
1	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.63	.37
2	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.49	.30
3	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	.43	.32
3	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСаО	.40	.52

3.3. Разлике између мушкараца и жена у усклађености понашања са традиционалним и опаженим улогама

Прво ћемо размотрити усклађеност са опаженим и традиционалним родним улогама у различитим доменима посебно за жене и мушкарце:

Табела 17: Мушкарци – опажена неусклађеност са РУ⁴ у четири домена

РАНГ		АС	СД
1	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСаО	.77	.45
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.35	.33
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	.34	.30
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.32	.25

⁴ РУ – родне улоге

Видимо да код мушкараца постоји највеће одступање од перципираних родних улога у јавној сфери, док постоји знатно већа усклађеност понашања са улогама када су у питању обавезе у породици, ближем социјалном окружењу и партнерским односима.

Табела 18: Мушкарци – традиционалност понашања у четири домена

РАНГ		АС	СД
1	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.70	.35
2	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.58	.33
3	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	.49	.26
4	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	.09	.52

Када су у питању традиционалне родне улоге, мушкарци се најтрадиционалније понашају када је у питању имиџ и у односима са пријатељима, затим у породичним односима, па партнерским и најмање у складу са традиционалном улогом када је у питању посао и ангажовање у заједници.

Жене у нешто нижем степену одступају од опажених улога у породичним односима у односу на социјалне, партнерске и пословне релације.

Табела 19: Жене – опажена неусклађеност са РУ у четири домена

РАНГ		АС	СД
1	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.47	.35
1	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.44	.33
1	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.44	.31
2	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	.32	.25

Што се тиче усклађености са традиционалним улогама, жене се најтрадиционалније понашају у сфери посла и јавних делатности. Напоменућемо да традиционалне улоге подразумевају доминантнији положај мушкараца у овом домену, тј. слабије ангажовање жена у локалној заједници, на управљачким пословима и пословима који захтевају одсуствовање од куће. У том смислу, усклађеност са традиционалном улогом

за мушкарце значи ангажман и доминантну позицију у друштву, док код жена означава неангажовање у овим пословима.

Табела 20: Жене – традиционалност понашања у четири домена

РАНГ		АС	СД
1	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	.67	.34
2	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.56	.38
3	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.40	.25
3	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	.37	.35

Значајност разлика између мушкараца и жена у усклађености са родним улогама проверавали смо путем т-теста. Резултати анализе приказани су у табели 21.

Табела 21: Т-тест значајности разлика између мушкараца и жена у опаженој неусклађености са РУ

	ПОЛ	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	МУШКИ	.77	.45	11.593	.000
	ЖЕНСКИ	.44	.31		
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	МУШКИ	.34	.30	.939	.348
	ЖЕНСКИ	.32	.25		
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	МУШКИ	.35	.33	-4.645	.000
	ЖЕНСКИ	.47	.35		
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	МУШКИ	.33	.26	5.294	.000
	ЖЕНСКИ	.44	.33		
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ-УКУПНА	МУШКИ	.46	.21	3,06	.002
	ЖЕНСКИ	.41	.18		

Из табеле 21 видимо да мушкарци доживљавају већи степен неусклађености понашања са опаженим улогама када је у питању ангажовање у ширем социјалном контексту, док жене више одступају од опажених улога у социјалним и партнерским релацијама.

Када је у питању уклопљеност у традиционалне улоге, постоје разлике у свим доменима: жене се понашају значајно више у складу са традиционалном поделом улога у пословно-јавној сфери (а видели смо да ту

доживљавају и мањи дисбаланс) док се мушкарци понашају више у складу са традиционалном поделом улога у преостала три домена.

Табела 22: Т-тест значајности разлика између мушкараца и жена у традиционалности понашања

	ПОЛ	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	МУШКИ	.09	.525	-17.95	.000
	ЖЕНСКИ	.67	.345		
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	МУШКИ	.58	.335	7.958	.000
	ЖЕНСКИ	.40	.256		
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	МУШКИ	.70	.355	5.335	.000
	ЖЕНСКИ	.56	.383		
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	МУШКИ	.49	.266	5.187	.000
	ЖЕНСКИ	.37	.355		
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -УКУПНА	МУШКИ	.45	.248	-3,368	.001
	ЖЕНСКИ	.50	.193		

4. Конформирање родним нормама

Када је у питању конформирање родним нормама, прво ћемо приказати резултате тестирања значајности разлика између српског и америчког узорка на скалама конформирања маскулиним и фемининим нормама. Наглашавамо да се узорци разликују по структури и да добијене разлике не бисмо приписивали културолошким разликама, већ смо желели да пружимо летимичан увид у ниво конформирања родним нормама у нашој култури.

Када су у питању мушкарци, постоје значајне разлике на свим субскалама у односу на амерички узорак. Мушкарци из Србије значајно се више конформирају нормама које се односе на *Контролу емоција*, *Моћ над женама*, *Доминацију*, *Плејбој*, *Самопоуздање*, *Приоритет посла* и *Презир хомосексуалаца*, док значајно ниже резултате постижу на субскалама *Побеђивање*, *Преузимање ризика* и *Насиље*.

Табела 23: Т-тест значајности разлика српског и америчког узорка на Скали конформирања маскулиним нормама

	АМЕРИЧКИ УЗОРАК АС (СД)	СРПСКИ УЗОРАК АС (СД)	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ПОБЕЂИВАЊЕ	16,91 (5,10)	16,06 (3,63)	-4,45	0,00
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	14,89 (5,66)	17,26 (4,42)	10,252	0,00
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	16,58 (3,61)	13,68 (3,71)	-14,89	0,00
НАСИЉЕ	12,38 (3,96)	8,85 (3,81)	-17,59	0,00
МОЋ НАД ЖЕНАМА	10,59 (4,46)	11,92 (3,85)	6,55	0,00
ДОМИНАЦИЈА	5,84 (1,88)	6,77 (1,69)	10,52	0,00
ПЛЕЈБОЈ	12,06 (6,05)	13,38 (5,52)	4,54	0,00
САМОПОУЗДАЊЕ	6,63 (2,81)	7,60 (2,32)	8,015	0,00
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	8,97 (3,28)	10,38 (2,67)	10,357	0,00
ОДБАЦИВАЊЕ	17,74 (6,65)	20,84 (5,51)	10,755	0,00
ХОМОСЕКСУАЛАЦА				
СТАТУС	11,85 (2,43)	9,98 (2,36)	-15,12	0,00
УКУПАН СКОР	134,45 (24,64)	136,90 (21,07)	2,195	0,029

Кронбах α за скалу у целини износи 0,89. Иницијална факторска анализа ове скале издваја 4 фактора који објашњавају 62,9% варијансе. Како у овом решењу неки фактори окупљају мали број субскала, спровели смо факторску анализу са задатим (мањим) бројем фактора. Резултати ове анализе – решења са три фактора приказани су у табели 24.

Табела 24: Матрица компоненти за скалу конформирања маскулиним нормама

	КОМПОНЕНТЕ		
	1	2	3
ПОБЕЂИВАЊЕ	.815		
СТАТУС	.782		
ДОМИНАЦИЈА	.561		
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	.456		
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА		.700	
САМОСТАЛНОСТ		.693	
МОЋ НАД ЖЕНАМА		.602	
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКСУАЛАЦА		.484	
НАСИЉЕ			.698
РИЗИК			.693
ПЛЕЈБОЈ			.596
КАРАКТЕРИСТИЧНИ КОРЕН	3,306	1,352	1,230
% ВАРИЈАНСЕ	30,05%	12,28%	11,17%

Први фактор окупља скале које се односе на остваривање социјалног статуса, други фактор окупља скале које се односе на „мужевност“ – рестриктивну емоционалност, ослањање на самог себе и доминацију над женама. Трећи фактор окупља конформирање „мангупским“ нормама.

Кронбах α коефицијент за Скалу конформирања фемининим нормама на нашем узорку износи 0,84. Као што видимо у табели 25 на свим субскалама, осим субскале *Брига о изгледу*, постоје значајне разлике у конформирању испитиваним нормама између нашег и америчког узорка, у смислу да се жене из Србије значајно више конформирају нормама које се односе на *Скромност*, *Домаћица*, *Брига о деци*, *Смерност у сексуалном животу*, док значајно ниже резултате постижу на субскалама *Фина у односима*, *Мршавост*, *Романтична веза* и *Брига о изгледу*.

Табела 25: Т-тест значајности разлика српског и америчког узорка на Скали конформирања фемининим нормама

	АМЕРИЧКИ УЗОРАК АС (СД)	СРПСКИ УЗОРАК АС (СД)	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ФИНА У ОДНОСИМА	39,48 (5,97)	31,53 (4,35)	-36,73	0,00
МРШАВОСТ	20,87 (2,68)	15,64 (4,94)	-21,28	0,00
СКРОМНОСТ	13,02 (3,67)	13,50 (2,79)	3,441	0,00
ДОМАЋИЦА	14,10 (3,10)	18,28 (3,29)	25,58	0,00
БРИГА О ДЕЦИ	26,51 (6,24)	27,52 (4,53)	4,492	0,00
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	15,64 (3,73)	15,11 (3,35)	-3,154	0,00
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	20,22 (5,55)	21,63 (4,46)	6,365	0,00
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	12,01 (3,75)	11,94 (2,75)	-0,524	0,60
УКУПАН СКОР	162,73 (18,26)	155,33 (15,8)	-9,457	0,00

Оригинална факторска анализа субскала издвојила је три фактора која објашњавају 60% варијансе. Како је један фактор био сачињен од само једне скале, одлучили смо да спроведемо факторску анализу са задата 2 фактора. Садржај фактора можемо видети у табели 26.

Табела 26 : Матрица компоненти за скалу конформирања фемининим нормама

	КОМПОНЕНТЕ	
	1	2
ДОМАЋИЦА	.765	
БРИГА О ДЕЦИ	.762	
ФИНА У ОДНОСИМА	.684	
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	.551	
СКРОМНОСТ		.709
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.649	.483
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	.415	-.574
МРШАВОСТ		-.231
КАРАКТЕРИСТИЧНИ КОРЕН	2,533	1,194
% ВАРИЈАНСЕ	31,66%	14,92%

Као што из табеле видимо, први фактор чине скале које се односе на традиционалну улогу жена у нашем друштву: домаћица, брига о деци, фина у

односима, тежња ка остварењу интимне везе, смерност у сексуалном животу. Други фактор окупља с једне стране скромност и смерност у сексуалном животу, а с друге стране бригу о изгледу. Уместо о више фактора, овде нам је смисленије да говоримо о једном – који окупља традиционалне вредности. У том смислу други наведени фактор и није фактор у правом смислу те речи.

4.1. Повезаност конформирања родним нормама и усклађености понашања са опаженим и традиционалним улогама

Проверавали смо у каквој су вези мере – опажена неусклађеност са родним улогама, традиционалност понашања и конформирање маскуленим/фемининим нормама. На подузорку мушкараца, добијене су следеће корелације:

Табела 27: Корелација опажене неусклађености, традиционалности понашања и конформирања маскуленим нормама

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	-.755**	
СКМН ⁵	-.122*	.148**

Што се мушкарци понашају традиционалније, то је и мања неусклађеност са опаженим улогама, а више конформирање маскуленим нормама. Каноничком корелационом анализом односа опажене неусклађености са родним улогама и конформирања маскуленим нормама издвојила се једна каноничка корелација, значајна на нивоу 0,05.

⁵ укупан скор на скали конформирања маскуленим нормама

Табела 28: Коефицијенти каноничких корелација субскала опажене неусклађености са родним улогама и конформирања маскулиним нормама и њихова значајност

	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.275	832	63.249	44.000	.030
2	.239	.900	36.307	30.000	.198
3	.167	.954	16.128	18.000	.584
4	.136	.981	6.432	8.000	.599

Табела 29: Структура каноничких фактора

ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	-.840
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	-.094
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.237
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.407
ПОБЕЂИВАЊЕ	.772
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	-.167
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	.361
НАСИЉЕ	.131
МОЋ НАД ЖЕНАМА	.233
ДОМИНАЦИЈА	.430
ПЛЕЈБОЈ	.437
САМОПОУЗДАЊЕ	-.078
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	.082
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКСУАЛАЦА	-.005
СТАТУС	.668

Из приказаних резултата можемо уочити да постоји блага веза између конформирања неким маскулиним нормама и опажене неусклађености у пословно-јавној сфери. Они мушкарци који се конформирају нормама које се односе пре свега на конкуренцију и остваривање статуса, а затим и на преузимање ризика, доминацију и плејбој понашање доживљавају и мањи несклад у односу на опажене улоге пре свега у пословно-социјалном контексту, а донекле и у односу на перцепцију доминације и заштите у партнерским релацијама.

Уколико на нивоу понашања упоредимо две крајње групе- мушкарце који највише одступају од традиционалних улога и оне који се највише

понашају у складу са традиционалном поделом улога, видећемо да се разликују у мери у којој се конформирају следећим нормама:

Табела 30: Т-тест значајности разлика у конформирању маскулиним нормама код мушкараца нетрадиционалног и традиционалног понашања⁶

	ГРУПА	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ПОБЕЂИВАЊЕ	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	15.73	3.49	-2.623	.009
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	17.05	3.58		
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	16.95	4.09	-1.115	.266
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	17.67	4.95		
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	13.32	3.74	-1.364	.174
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	14.06	3.88		
НАСИЉЕ	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	9.02	3.59	.658	.511
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	8.67	3.98		
МОЋ НАД ЖЕНАМА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	11.54	3.22	-2.913	.004
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	13.06	4.03		
ДОМИНАЦИЈА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	6.55	1.68	-2.641	.009
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	7.20	1.76		
ПЛЕЈБОЈ	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	13.39	5.10	.096	.924
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	13.31	5.77		
САМОПОУЗДАЊЕ	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	7.59	2.07	-1.074	.284
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	7.95	2.60		
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	10.85	2.45	1.110	.268
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	10.41	3.04		
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКУАЛАЦА	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	19.97	5.73	-2.876	.004
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	22.15	4.96		
СТАТУС	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	9.68	2.38	-3.275	.001
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	10.76	2.28		
ТОТАЛ	НЕТРАДИЦИОНАЛНИ	134.71	17.45	-2.587	.010
	ТРАДИЦИОНАЛНИ	142.45	23.87		

Као што видимо, мушкарци који се генерално понашају у складу са традиционалном поделом родних улога значајно се више конформирају

⁶ Групе су одређене као горњи и доњи квантил на мери традиционалности понашања. Статистички низ мера на скали традиционалности понашања подељен је на четири једнака дела: доњи квантил чини 25% испитаника са најнижим мерама на скали традиционалности понашања (група „нетрадиционални“), док горњи квантил чини 25% испитаника са највишим мерама на скали традиционалног понашања (група „традиционални“)

нормама које се односе управо на општу доминацију: побеђивање, моћ над женама, доминација, статус и презир хомосексуалаца.

Када су жене у питању, постоји неколико значајних корелација између неусклађености са родним улогама у одређеним доменима, усклађености са традиционалним улогама и конформирања родним нормама.

Табела 31: Корелација опажене неусклађености, традиционалности понашања и конформирања фемининим нормама

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	-.549**	
СКФН ⁷	-.143**	.186**

Слично као и код мушкараца, жене које се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и мањи дисбаланс између актуелног понашања и опажених улога, те се више конформирају фемининим нормама.

Резултати каноничке корелацијске анализе између неусклађености са опаженим улогама и конформирања фемининим нормама приказани су у наредним табелама:

Табела 32: Коефицијенти каноничких корелација субскала опажене неусклађености са родним улогама и конформирања фемининим нормама и њихова значајност

ФУНКЦИЈА	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.289	.835	69.721	32.000	.000
2	.252	.911	36.101	21.000	021
3	.145	.972	10.824	12.000	.544
4	.083	.993	2.641	5.000	.755

⁷ укупан скор на скали конформирања фемининим нормама

Постоје две значајне каноничке корелације, једна значајна на нивоу 0,01 и друга значајна на нивоу 0,05. Структура каноничких фактора приказана је у табели 33.

Табела 33: Структура каноничких фактора

	1	2
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	-.437	-.140
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	.607	.294
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.413	-.002
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.456	-.876
ФИНА У ОДНОСИМА	-.607	.345
БРИГА О ДЕЦИ	-.566	.644
МРШАВОСТ	.105	.420
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	-.131	.538
СКРОМНОСТ	.200	.269
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	-.257	-.003
ДОМАЋИЦА	-.811	.121
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	-.666	-.109

Прва каноничка корелација указује на везу између конформирања нормама: домаћица, брига о деци, фина у односима и брига о изгледу са мањом опаженом неусклађеношћу у сфери бриге о породици и кућним пословима, у нешто нижем степену и нижој неусклађености са опаженим улогама у социјалним и партнерским релацијама, а вишем доживљају неусаглашености понашања са опаженим улогама у сфери посла и јавних делатности. Друга каноничка корелација односи се на вишу усклађеност са опаженим улогама у партнерским релацијама код жена које се више конформирају нормама брига о деци, смерност у сексуалном животу, мршавост, фина у односима и донекле скромност.

Занимало нас је, такође, да испитамо у ком домену се разликују жене које у понашању одбацују традиционалну поделу родних улога од жена које се највише понашају у складу са традиционалним улогама. Према резултатима тестирања значајности разлика у конформирању испитиваним нормама између ове две групе, жене које се понашају у складу са традиционално женском родном улогом значајно више се труде да буду добре домаћице, да буду смерне у сексуалном животу, више су

заинтересоване за бригу о изгледу и значајно више цене преданост и инвестирање у романтичну партнерску везу.

Табела 34: Т-тест значајности разлика у конформирању фемининим нормама код жена нетрадиционалног и традиционалног понашања⁸

		ГРУПА	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
ФИНА ОДНОСИМА	У	НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	31.12	4.47	-1.808	.072
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	32.16	4.29		
МРШАВОСТ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	27.28	4.97	-.075	.940
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	27.54	4.21		
СКРОМНОСТ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	15.94	5.10	1.217	.225
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	15.99	4.86		
ДОМАЋИЦА		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	20.64	4.20	-2.856	.005
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	22.88	4.26		
БРИГА О ДЕЦИ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	13.61	2.85	-.427	.670
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	13.14	2.99		
РОМАНТИЧНА ВЕЗА		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	14.62	3.35	-3.220	.001
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	15.97	3.02		
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	17.79	3.60	-4.024	.000
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	19.02	2.87		
БРИГА О ИЗГЛЕДУ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	11.45	2.61	-2.498	.013
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	12.33	2.79		
ТОТАЛ		НЕТРАДИЦИОНАЛНЕ	152.74	15.46	-3.027	.003
		ТРАДИЦИОНАЛНЕ	159.05	16.06		

⁸ Као и у претходном случају, групе су одређене као горњи и доњи квартил на мери традиционалности понашања.

5. Чиниоци усклађености са родним улогама и конформирања родним нормама код мушкараца и жена у Србији

5.1. Социо-демографске варијабле као чиниоци усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама

5.1.1. Област становања као чинилац усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама

Анализа усклађености понашања са родним улогама *мушкараца* указује на постојање значајних разлика између испитаника из четири области. Резултати дискриминационе анализе приказани су у наредним табелама.

Табела 35: Издвојене дискриминационе функције

ФУНКЦИЈА	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.387	.743	101.572	45	.000
2	.308	.874	46.173	28	.017
3	.186	.965	12.058	13	.523

Табела 36: Матрица структуре дискриминационе функције

	ФУНКЦИЈЕ	
	1	2
МОЋ НАД ЖЕНАМА	.561*	-.107
ДОМИНАЦИЈА	.549*	-.287
ПОБЕЂИВАЊЕ	.465*	-.157
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСаО	.433*	.381
ПЛЕЈБОЈ	.375*	-.095
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСаО	-.373*	-.194
СТАТУС	.305*	.012
САМОПОУЗДАЊЕ	.205	.402*
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	.163	.233*
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	-.091	.342*

Табела 37: Групни центроиди на дискриминационим функцијама

ОБЛАСТ	ФУНКЦИЈА	
	1	2
СРБИЈА	.333	.549
КиМ	.512	-.401
БЕОГРАД	-.508	.183
ВОЈВОДИНА	-.402	-.268

Како показују резултати, постоје две значајне дискриминационе функције. Прва функција дефинисана је конформирањем нормама моћ над женама, доминација, побеђивање, плејбој и тежњом ка статусу, као и традиционалнијим понашањем у јавној сфери које је праћено и већом усклађеношћу са опаженим улогама у овој сфери. Према групним центроидима видимо да се на овој функцији издвајају две групе – испитанике са Косова и Метохије и у нешто нижем степену испитанике из уже Србије одликују наведене карактеристике. С друге стране налазе се испитаници из Београда и Војводине, који се у знатно нижем степену конформирају наведеним нормама и мање традиционално понашају у јавној сфери.

Друга функција одваја испитанике из уже Србије у односу на испитанике са Косова и Метохије, у смислу да први знатно више теже ослањању на себе самог, преузимању ризика и традиционалнијем понашању у сфери непосредних социјалних односа и имиџа.

Када је у питању **женски** подузорак, такође се издвајају две значајне дискриминационе функције:

Табела 38: Издвојене дискриминационе функције

ФУНКЦИЈА	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.408	.721	125.462	48	.000
2	.292	.864	55.813	30	.003
3	.235	.945	21.756	14	.084

Табела 39: Матрица структуре дискриминационих функција

	ФУНКЦИЈЕ	
	1	2
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.401*	-.007
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.344*	-.026
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.343*	.310
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	.260*	.243
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОРОДИЦА	.258*	.252
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -СОЦИЈАЛНА	-.240*	-.162
ДОМАЋИЦА	-.022	.531*
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОСАО	.110	.401*
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -СОЦИЈАЛНА	.181	.260*
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	.243*	-.141

Табела 40: Групни центроиди на дискриминационим функцијама

ОБЛАСТ	ФУНКЦИЈА	
	1	2
СРБИЈА	.178	.048
КиМ	.630	-.210
БЕОГРАД	-.598	-.329
ВОЈВОДИНА	-.171	.457

Када су жене у питању, прва функција разликује испитанице са Косова и Метохије у односу на жене са подручја Београда и то у смислу да се жене са Косова и Метохије значајно више понашају у складу са традиционалном поделом родних улога када је у питању ужи социјални круг – обавезе у породици и партнерске релације. Ова група такође показује нижу усклађеност понашања са опаженим улогама у партнерским релацијама (могуће да иако се понашају традиционалније, норме перципирају као још традиционалније) као и вишу усклађеност са опаженим нормама у односу на имиџ у непосредним социјалним интеракцијама. Осим овог, такође је код ове групе израженије конформирање нормама које се односе на партнерске релације – инвестирање у изглед, романтичну везу и смерност у сексуалном животу.

Друга дискриминациона функција разликује испитанице из Војводине и испитанице из Београда, где се прве значајно више понашају у складу са традиционалном поделом улога када је у питању јавна сфера, и више се конформирају норми да буду добре домаћице. Детаљнијим разматрањем могућих узрока добијене разлике, закључили смо да је она највероватније последица разлика у структури узорка у овим подгрупама. Наиме, када је у питању узорак жена, подузорак из Војводине у односу на подузорак из Београда значајно се разликује према заступљености високообразованих жена у корист Београда, те су у подзоруку из Војводине значајно више заступљене жене из пољопривредних домаћинстава и неквалификоване раднице.

5.1.2. Тип насеља као чинилац усклађености са родном улогом и конформирања родним нормама

Тип средине показао се као битан чинилац конформирања родним нормама и усклађености са родним улогама и када су у питању мушкарци и када су у питању жене. Када је у питању конформирање маскулиним нормама мушкараца из града и са села постоје значајне разлике у конформирању нормама које се односе на мангупско понашање и приоритет посла, као и када је у питању усклађеност понашања са родним улогама у сфери пословних, породичних и партнерских релација. Резултати дискриминационе анализе приказани су у наредним табелама:

Табела 41: Издвојене дискриминационе функције

ФУНКЦИЈА	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.848	56.083	19	.000	.000

Табела 42: Матрица структуре дискриминационе функције

	ФУНКЦИЈА
	1
ПЛЕЈБОЈ	-.458
НАСИЉЕ	-.349
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	.322
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	-.311
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.243
ПРЕЗИР ХОМОСЕКСУАЛАЦА	.241
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.231

Табела 43: Групни центроиди на дискриминационој функцији

НАСЕЉЕ	ФУНКЦИЈА
	1
ГРАД	-.449
СЕЛО	.396

Из приказаних резултата видимо да је дискриминациона функција одређена с једне стране конформирањем нормама плејбој, насиље и преузимање ризика, док је на другом крају одређује приоритет посла, одбацавање хомосексуалаца и неусклађеност са опаженим улогама у сфери партнерских релација и јавној сфери. Када је у питању презир хомосексуалаца, истраживања генерално показују да жене показују више разумевања за хомосексуалце него мушкарци, млађе генерације у односу на старије, образованији људи у односу на мање образоване, мање религиозни у односу на религиозне, као и становници великих градова у односу на становнике мањих насеља и села (Smith, 2011). На основу групних центроида на приказаној функцији закључујемо да се „мангупским“ нормама више конформирају испитаници из града, док испитаници са села придају већи значај послу, имају израженији отпор према хомосексуалцима, те доживљавају већи несклад са родним улогама у наведеним доменима.

Тип насеља је такође чинилац усклађености са родним улогама и конформирања фемининим нормама када су у питању *жене*. Дискриминациона анализа издваја једну дискриминациону функцију значајну на нивоу 0,01.

Табела 44: Издвојене дискриминационе функције

ФУНКЦИЈА	КАНОНИЧКА КОРЕЛАЦИЈА	λ	χ^2	СТЕПЕНИ СЛОБОДЕ	ЗНАЧАЈНОСТ
1	.326	.894	43.191	16	.000

Табела 45: Матрица структуре дискриминационе функције

	ФУНКЦИЈА
	1
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.362
ДОМАЋИЦА	.361
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	-.353
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	.324
ФИНА У ОДНОСИМА	-.291
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.252

Табела 46: Групни центроиди на дискриминационој функцији

НАСЕЉЕ	ФУНКЦИЈА
	1
ГРАД	-.348
СЕЛО	.341

Дискриминациону функцију чине с једне стране смерност у сексуалном животу, посвећеност и придавање важности домаћинским обавезама, инвестирање у романтичну везу и донекле неусклађеност са опаженим улогама у партнерским релацијама које су карактеристичније за испитанице са села, у односу на које жене које живе у граду и више цене манире у односу са другима и доживљавају виши степен неусклађености са опаженим улогама када је у питању ангажовање у јавној сфери.

5.1.3. Старост, образовање, материјално стање и усклађеност са родним улогама

Када су у питању мушкарци, старост није чинилац усклађености са опаженим нити традиционалним родним улогама, како у целини, тако и у појединим доменима. Мушкарци вишег материјалног и образовног статуса показују тенденцију да се понашају више у складу са опаженим улогама у јавној сфери, односно да се у овом домену понашају на традиционалнији начин који подразумева виши ангажман од жена у обављању послова у локалној заједници, бављење политичким темама, те чешће изласке, било у пословном, било у приватном аранжману. У исто време код мушкараца вишег образовања постоји нижа усклађеност са опаженим улогама када су у питању обавезе у породици, с тим да они показују тенденцију одступања од традиционалне поделе улога у овом домену.

Табела 47: Коефицијенти корелације субскала традиционалности понашања и опажене неусклађености са РУ са старошћу, материјалним стањем и нивоом образовања код мушкараца⁹

	СТАРОСТ	М. СТ.	ОБРАЗОВАЊЕ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	-.039	.126*	.151**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	-.003	-.123*	-.235**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	-.051	.075	.011
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.063	.038	-.031
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.048	-.101	.040
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.058	-.130*	-.153**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	.004	.090	.230**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.098	-.018	.006

Мушкарци вишег образовног и материјалног статуса више теже и остварењу социјалног статуса, а виши материјални статус повезан је и са мањом тежњом ка моћи над женама и тежњом да се буде плејбој. Старији испитници мање се конформирају већини испитиваних норми:

⁹ У случају повезаности варијабле „старост“ са мерама усклађености са родним улогама и конформирања родним нормама израчунати су Пирсонови коефицијенти линеарне корелације, док су за варијабле образовног и материјалног статуса израчунати непараметријски, Спирманови коефицијенти корелације

Табела 48: Коефицијенти корелације субскала конформирања маскулиним нормама са старошћу, материјалним стањем и нивоом образовања код мушкараца

	СТАРОСТ	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	ОБРАЗОВАЊЕ
ПОБЕДА	-.155**	-.015	.021
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	-.067	-.073	-.015
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	-.238**	-.054	.077
НАСИЉЕ	-.116*	-.020	-.025
МОЋ НАД ЖЕНАМА	-.176**	-.126*	-.077
ДОМИНАЦИЈА	-.119*	-.018	.005
ПЛЕЈБОЈ	-.084	-.145**	.032
САМОПОУЗДАЊЕ	-.032	-.046	-.028
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	-.015	-.031	.045
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКСУАЛАЦА	-.045	-.106*	-.183**
ТЕЖЊА ЗА СТАТУСОМ	-.179**	.046	.157**

Анализа резултата је показала да код **жена** старост у некој мери јесте чинилац усклађености са родним улогама. Што су жене старије, мање се традиционално понашају у партнерским релацијама, као и у ужем социјалном окружењу, у ком такође доживљавају већи раскорак између опажених улога и сопственог понашања. Образованије жене више одступају од традиционалне поделе улога у јавној сфери и у партнерским релацијама,, а традиционалније се понашају у ужем социјалном окружњу. Жене вишег материјалног статуса такође се мање традиционално понашају у јавној сфери.

Табела 49: Коефицијенти корелације субскала традиционалности понашања и опажене неусклађености са ру са старошћу, материјалним стањем и нивоом образовања код жена

	СТАРОСТ	М. С.	ОБРАЗОВАЊЕ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	-.085	-.169**	-.220**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.058	-.090	-.081
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	-.116*	.062	.114*
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.183**	.002	-.132**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПАРТНЕРСКА	.061	-.045	-.009
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.017	.088	.066
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	-.013	.069	.077
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.128**	-.059	-.086

Жене вишег образовања нешто више цене fine односе, а мање скромност, којој мање теже и жене вишег материјалног статуса. Материјални статус такође је позитивно повезан и са инвестирањем у изглед. Старије жене више се конформирају скромности а мање бризи о изгледу и мање теже остварењу романтичне везе.

Табела 50: Коефицијенти корелације субскала конформирања фемининим нормама са старошћу, материјалним стањем и нивоом образовања код жена

	СТАРОСТ	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	ОБРАЗОВАЊЕ
ФИНА У ОДНОСИМА	-.078	.061	.109*
БРИГА О ДЕЦИ	-.024	.077	.088
МРШАВОСТ	.036	.002	-.069
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.051	.041	.002
СКРОМНОСТ	.117*	-.114*	-.109*
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	-.100*	.041	.047
ДОМАЋИЦА	-.007	.045	.019
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	-.162**	.110*	.048

5.2. Вредносне оријентације као чиниоци усклађености понашања са родним улогама

Иако постоје разлике између мушкараца и жена у степену прихватања одређених вредносних оријентација, анализе су указале да је ранг и смер прихватања вредности подједнак код мушкараца и жена. У приказу ранга прихватања вредности приказана је просечна оцена важности подељена бројем ставки на свакој скали, јер неке скале имају 5, а неке 6 ставки. Кронбах α коефицијенти за све скале су виши од 0,80, осим за скалу амбициозности, где је нешто нижи – 0,66. Анализом варијансе за поновљена мерења утврдили смо да испитаници прихватају вредносне оријентације следећим редоследом:

Табела 51: Ранг прихватања вредности на подзорку мушкараца

РАНГ		АС	СД
1	АМБИЦИОЗНОСТ	3,51	,77
1	ВОЂСТВО	3,50	,79
1	РЕЛИГИОЗНОСТ	3,50	,96
2	АУТОРИТАРНОСТ	3,33	,88
3	КОНФОРМИЗАМ	2,69	,89

Табела 52: Ранг прихватања вредности на подзорку жена

РАНГ		АС	СД
1	РЕЛИГИОЗНОСТ	3,66	,87
1	АМБИЦИОЗНОСТ	3,54	,73
2	АУТОРИТАРНОСТ	3,31	,94
2	ВОЂСТВО	3,22	,87
3	КОНФОРМИЗАМ	2,57	,90

Факторском анализом вредносних оријентација издвојена су два фактора која објашњавају 65,9% варијансе. Структура фактора је следећа:

Табела 53: Матрица компоненти издојених фактора за вредносне оријентације

	КОМПОНЕНТЕ	
	1	2
АМБИЦИОЗНОСТ	,824	
ВОЂСТВО	,814	
КОНФОРМИЗАМ	-,571	,544
АУТОРИТАРНОСТ		,826
РЕЛИГИОЗНОСТ		,752

Јасно је да први фактор изражава активитет, док други окупља традиционалистичку оријентацију.

Детаљнија анализа прихваћености наведених вредносних оријентација показала је да се мушкарци и жене значајно разликују у погледу прихватања вредности вођства и религиозности, у смислу да мушкарци више вреднују вођство, док религиозност важнијом оцењују жене (прилог 15). Област је значајан чинилац прихватања вредности амбициозности, религиозности, ауторитарности и конформизма и код мушкараца и код жена. Према прихватању амбициозности као вредности разликују се испитаници из Београда у односу на испитанике са Косова и Метохије и то у смислу знатно вишег вредновања ове вредности код Београђана. Религиозност је, у

складу са свим налазима истраживања вредности на овим просторима, највише вреднована на Косову и Метохији, са којима би у истој групи били и испитаници са подручја уже Србије. Испитаници из Београда и Војводине ову вредност оцењују мање важном, иако и на овим подузorcима постоји тенденција ка вишем вредновању религиозности него нерелигиозности. Када су у питању ауторитарност и конформизам, слика је слична: обе вредности су најцењеније код испитаника са Косова и Метохије, затим код испитаника из Србије и Војводине, док се најмање важним оцењују код испитаника из Београда. У случају ауторитарне вредносне оријентације постоји и квалитативна разлика: испитаници из Београда једини теже неауторитарности, на остала три подузорка, испитаници више вреднују ауторитарност (прилог 16). Такође, тип насеља се показао значајним чиниоцем прихватања свих испитивних вредности осим вођства. Као што се могло очекивати, у складу са налазима многобројних истраживања, амбициозност је прихваћенија у градској средини, док испитаници са села снажније прихватају ауторитарност, конформизам и религиозност (прилог 17). Старији испитаници мање важним оцењују све вредности осим конформизма, испитаници вишег материјалног и образовног статуса више цене амбициозност и вођство, а снажније одбацују конформизам. Испитаници вишег образовања показују и тенденцију слабијег вредновања религиозности и ауторитарности (прилог 18).

Из свега приказаног могли бисмо донети општи закључак да је неговање традиционалистичких вредности пре свега карактеристично за испитанике са КиМ и донекле за Србију, док се отклон може видети код испитаника из Београда.

Да ли су вредносне оријентације чиниоци усклађености понашања са родним улогама?

Табела 54: Повезаност појединих домена традиционалности, опажене неусклађености са РУ и прихватања вредности код мушкараца¹⁰

	АМБИЦ	ВОЂСТ	РЕЛИГ	КОНФ	АУТОРИТ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	.116*	.278**	.071	-.071	.028
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	.123*	.112*	.147**	-.039	.041
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -СОЦИЈАЛНА	.088	.037	.119*	-.090	.044
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	.067	.136**	.069	.005	.181**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.023	-.043	.075	.019	-.030
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПОСАО	-.048	-.218**	-.025	.026	-.018
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	-.046	-.070	-.129*	.026	.011
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -СОЦИЈАЛНА	-.076	-.018	-.119*	.136**	-.025

Као што видимо, код мушкараца, амбициозност је повезана са традиционалнијим понашањем у сфери пословно-јавних улога и породичних улога, вођство са израженијом традиционалношћу у сфери јавних, породичних и партнерских улога, мушкарци који више цене религиозност традиционалније се понашају у породичним и ужим социјалним односима, а они који нагињу ауторитарности традиционалнији су у партнерским релацијама.

Неусклађеност са опаженим улогама у послу мања је код мушкараца који више нагињу вођству, а у сфери породичних и ужих социјалних односа код оних који више вреднују религиозност. Конформирање је као вредност благо повезана са већом неусклађеношћу са опаженим улогама.

На нивоу издвојених фактора описане везе изгледају овако:

Табела 55: Повезаност традиционалности, опажене неусклађености са ру и прихватања вредносних оријентација на нивоу фактора код мушкараца

	ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	ВРЕДНОСТИ АКТИВИЗМА
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	.070	.229**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.014	-.135*

¹⁰ АМБИЦ – амбициозност; ВОЂСТ- вођство; РЕЛИГ- религиозност; КОНФ - конформизам; АУТОРИТ - ауторитарност

Дакле, генерално можемо тврдити да су вредности које се односе на лични активизам – амбициозност и вођство чиниоци усклађености понашања са традиционалном улогом, тј. да су повезане са нижом неусклађеношћу понашања и опажених родних улога. Супротно нашој полазној претпоставци, прихватање традиционалистичких вредности уопштено (ауторитарности, религиозности и конформизма) није се издвојило као битан чинилац усклађености понашања са традиционалним родним улогама код мушкараца, мада смо видели да постоји повезаност између прихватања поједних традиционалистичких вредности и традиционалнијег понашања у специфичним доменима.

Што се тиче конформирања маскулиним нормама, значајна повезаност постоји између прихватања традиционалистичких вредности и конформирања маскулиним нормама: моћ над женама, доминација и одбацивања хомосексуалаца, а у нешто нижој мери са конформирањем нормама победа и приоритет посла. С друге стране, активистичка оријентација повезана је са израженом тежњом ка статусу, побеђивањем, доминацијом и преузимањем ризика.

Табела 56: Повезаност конформирања маскулиним нормама и прихватања вредносних оријентација код мушкараца

	ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	ВРЕДНОСТИ АКТИВИЗМА
ПОБЕДА	.212**	.317**
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	.017	-.008
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	.001	.207**
НАСИЉЕ	-.067	.078
МОЋ НАД ЖЕНАМА	.429**	.002
ДОМИНАЦИЈА	.322**	.211**
ПЛЕЈБОЈ	.002	-.022
САМОПОУЗДАЊЕ	.074	.016
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	.140**	.058
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКСУАЛАЦА	.296**	.083
ТЕЖЊА КА СТАТУСУ	.039	.459**
СКМН – УКУПАН СКОР	.243**	.205**

Табела 57: Повезаност традиционалности, опажене неусклађености са РУ и прихватања вредности код жена

	АМБИЦ	ВОЂСТ	РЕЛИГ	КОНФ	АУТОРИТ
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОСАО	-.102*	-.184**	.131**	.121*	.191**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПОРОДИЦА	-.013	.063	.058	-.020	.076
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - СОЦИЈАЛНА	.046	-.045	.042	-.047	.017
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.060	-.137**	.149**	.070	.163**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПАРТНЕРСКА	-.155**	.007	-.030	.104*	.077
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОСАО	.129**	.079	-.047	-.105*	-.128*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - ПОРОДИЦА	-.028	.003	-.041	.032	-.030
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ - СОЦИЈАЛНА	-.051	-.008	.029	.064	.025

Када су у питању пословно-јавна сфера и партнерске релације, вредносне оријентације у некој мери јесу чинилац усклађености са традиционалном улогом, као и неусклађености понашања са опаженим улогама. Више прихватање религиозности и ауторитарности а ниже вредновање вођства повезани су са традиционалнијим понашањем у ова два домена. Нижа амбициозност и виши конформизам су повезани са већом неусклађеношћу понашања са опаженим улогама у партнерским релацијама. Виша амбициозност, а нижи конформизам и ауторитарност су чиниоци доживљаја веће неусаглашености понашања са опаженим улогама у јавној сфери.

Табела 58: Повезаност традиционалности, опажене неусклађености са РУ и прихватања вредносних оријентација на нивоу фактора код жена

	ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	ВРЕДНОСТИ АКТИВИЗМА
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	.173**	-.102*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.037	.005

Вредности активизма су код мушкараца позитивно повезане са усклађеношћу са традиционалним улогама док су код жена негативно повезане са овом варијаблом. Овакав налаз јесте очекиван, с обзиром да традиционалне улоге мушкараца и подразумевају вишу амбициозност и

вођство, док код жена управо подразумевају обрнуто. Традиционалистичке вредности на општем нивоу нису битан чинилац усклађености понашања са традиционалним улогама мушкраца, али јесу битан чинилац прихватања традиционалне женске улоге.

Вредности су се такође у одређеној мери показале као чинилац конформирања фемининим нормама. Из табеле 59 можемо видети да је више прихватање традиционалистичких вредности пре свега повезано са израженијим конформирањем смерности у сексуалном животу и посвећености романтичној вези. У нижем степену, прихватање традиционалистичких вредности, али и вредности активизма повезано је и са вишом тежњом да се буде добра домаћица и фина у односима са другима. Активизам је нешто израженије повезан са бригом о изгледу и нижим скоровима на скали скромности.

Табела 59: Повезаност конформирања фемининим нормама и прихватања вредносних оријентација код жена

	ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	ВРЕДНОСТИ АКТИВИЗМА
ФИНА У ОДНОСИМА	.103*	.172**
БРИГА О ДЕЦИ	-.010	.172**
МРШАВОСТ	.002	-.051
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.309**	-.099*
СКРОМНОСТ	.003	-.244**
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	.301**	-.049
ДОМАЋИЦА	.120*	.125*
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	.020	.284**
СКФН – УКУПАН СКОР	.200**	.076

6. Субјективна добробит и самопоштовање мушкараца и жена у Србији

Прво ћемо погледати дескриптивну статистику за мере субјективне добробити - скалу задовољства животом, позитиван и негативан афекат и за скалу самопоштовања на нивоу целог узорка:

Табела 60: Дескриптивне статистичке мере за мере субјективне добробити и самопоштовања

	МИН	МАКС	АС	СД	СКЈУНИС	КУРТОСИС	КРОНБАХ α
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	0	35	22.21	6.133	-.347	-.397	0,84
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	0	62	34.95	6.460	-.518	1.427	0,78
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	0	39	20.31	6.591	.472	-.277	0,86
САМОПОШТОВАЊЕ	10	73	36.13	7.191	-.329.	1.307	0,78

Дистрибуција резултата на мерама самопоштовања, задовољства животом и позитивног афекта померена је удесно, што значи да већи број испитаника постиже више скорове на овим скалама. На скали негативног афекта дистрибуција је померена улево. Ово значи да већина испитаника има позитивно самопоштовање, у мањој или већој мери су задовољни својим животом, доживљавају више позитивних но негативних емоција. Мере између себе значајно корелирају:

Табела 61: Матрица интеркорелација мера субјективне добробити и самопоштовања¹¹

	САМОПОШТОВАЊЕ	ЗАДОВОЉСТВО	ПА
ЗАДОВОЉСТВО	.428**		
ПА	.373**	.399**	
НА	-.530**	-.360**	-.283**

Субјективна добробит је одређена према критеријуму који је операционализовао Киз (2009), један од водећих стручњака у области позитивног менталног здравља. По Кизу, ментално здравље подразумева

¹¹ ПА – позитиван афекат; НА – негативан афекат

задовољство животом, присуство позитивног и одсуство негативног афекта, психолошко и социјално благостање. Иако је најчешће говорио о континууму менталног здравља, на чијим се крајевима налазе непотпуно, односно потпуно ментално здравље, Киз (Keyes, 2005) је предложио и одређене критеријуме за постављање „дијагнозе“ позитивног менталног здравља у оквиру којих говори и о субјективној добробити. Да бисмо неког класификовали у групу особа са високим нивоом субјективног благостања, појединац мора испуњавати два од три критеријума: да поседује висок ниво задовољства животом, висок ниво позитивног афекта, и низак ниво негативног афекта. Дијагноза високе субјективне добробити се поставља уколико испитаник има скорове у горњем терцилу на најмање две мере субјективног благостања (позитиван афекат или задовољство животом) или у доњем терцилу за негативан афекат. Ово утврђујемо тако што прво израчунамо укупан распон скорова на субскалама, а потом се одређују терцили за сваку субскалу. Принцип за постављање дијагнозе ниске субјективне добробити је исти, само се у обзир узимају скорови у доњем терцилу за задовољство животом и позитиван афекат, а у горњем терцилу за негативан афекат. Сви испитаници који не задовољавају критеријуме за неку од наведених категорија, сврставају се у категорију умереног субјективног благостања.

Као што видимо у табели 62, највећи број испитаника спада у групу са „умереним“ нивоом субјективне добробити, мада је велики проценат испитаника према овим критеријумима у групи која има изражен осећај субјективне добробити-42%. Очекивано, најмање испитаника спада у групу која има изузетно низак доживљај субјективне добробити.

Табела 62: Фреквенце и проценти испитаника у категоријама ниске, умерене и високе субјективне добробити одређене према Кизовом критеријуму

	ФРЕКВЕНЦА	ПРОЦЕНАТ
НИСКА	13	1.7 %
УМЕРЕНА	434	56.3 %
ВИСОКА	324	42.0 %

6.1. Социо-демографски чиниоци субјективне добробити

Пол испитаника није се показао значајним чиниоцем субјективног благостања, тј. подједнак проценат испитаника међу мушкарцима и женама задовољава два од три критеријума субјективног благостања:

Табела 63: Значајност разлика у заступљености категорија средње и високе субјективне добробити према полу испитаника

		СУБЈЕКТИВНА ДОБРОБИТ	
		СРЕДЊА	ВИСОКА
П О	МУШКИ	215 (58,9%)	150 (41,1%)
	ЖЕНСКИ	232 (57,1%)	174 (42,9%)
		$\chi^2=0,178$; $p=0,673$	

Не постоје статистички значајне разлике између мушкараца и жена на мерама самопоштовања, задовољства животом и позитивног афекта. Статистички значајна разлика постоји једино када је у питању израженост негативног афекта, у смислу да жене доживљавају више негативних емоција од мушкараца.

Табела 64: Т-тест значајности разлика између мушкараца и жена у изражености мера субјективне добробити и самопоштовања

	ПОЛ	АС	СД	Т	ЗНАЧАЈНОСТ СТАТИСТИК
САМОПОШТОВАЊЕ	МУШКАРЦИ	36.38	7.253	.898	.369
	ЖЕНЕ	35.90	7.137		
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	МУШКАРЦИ	21.92	6.023	-1.247	.213
	ЖЕНЕ	22.47	6.226		
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	МУШКАРЦИ	35.06	6.324	.430	.667
	ЖЕНЕ	34.86	6.586		
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	МУШКАРЦИ	19.70	6.406	-2.471	.014
	ЖЕНЕ	20.87	6.713		

Код мушкараца, образовање и материјално стање повезани су са сваким аспектом субјективне добробити: мушкарци вишег образовног и материјалног статуса су задовољнији својим животом, доживљавају више позитивних а мање негативних емоција, а такође имају и више самопоштовање. Старост показује слабу негативну повезаност са доживљавањем позитивних емоција.

Табела 65: Повезаност мера субјективне добробити и самопоштовања са образовањем, материјалним стањем и старошћу код мушкараца

	ОБРАЗОВАЊЕ	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	СТАРОСТ
САМОПОШТОВАЊЕ	.174**	.341**	-.040
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	.203**	.344**	-.091
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	.114*	.298**	-.108*
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	-.133*	-.206**	.081

Код жена, материјално стање је такође битан чинилац субјективног благостања; повезано је са вишим самопоштовањем, задовољством животом, доживљавањем више позитивних, а мање негативних емоција. Образовање је такође позитивно повезано са позитивнијом когнитивном самоевалуацијом, али не и са афективитетом. За разлику од мушкараца, старост је значајан чинилац субјективног задовољства, у смислу да млађе испитанице имају израженије све аспекте субјективне добробити.

Табела 66: Повезаност мера субјективне добробити и самопоштовања са образовањем, материјалним стањем и старошћу код жена

	ОБРАЗОВАЊЕ	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	СТАРОСТ
САМОПОШТОВАЊЕ	.145**	.257**	-.151**
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	.204**	.382**	-.204**
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	.079	.186**	-.166**
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	-.051	-.173**	.220**

6.2. Вредности као чиниоци субјективне добробити код мушкараца и жена

Повезаност прихватања одређених вредносних оријентација и мера субјективне добробити слична је на оба подузорка: издавају се амбициозност и вођство као значајни чиниоци субјективне добробити и мушкараца и жена. Особе које више цене активизам имају и више самопоштовање, задовољније су сопственим животом, доживљавају више позитивних а мање негативних емоција. Конформизам је такође на оба подузорка негативно повезан са самопоштовањем, тј. особе нижег самопоштовања више цене ову вредносну оријентацију. Резултати су представљени у табелама 67, 68, 69 и 70.

Табела 67: Повезаност прихватања вредности са субјективном добробити¹² мушкараца

	АМБИЦ	ВОЂС	РЕЛИГ	КОНФОРМ	АУТОРИТ
СУБЈЕКТИВНА ДОБРОБИТ	.196**	.216**	.174**	-.055	.101

Табела 68: Повезаност прихватања вредности са мерама субјективне добробити и самопоштовања код мушкараца

	АМБИЦ	ВОЂС	РЕЛИГ	КОНФОРМ	АУТОРИТ
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	.125*	.204**	.098	-.070	.058
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	.233**	.239**	.092	-.082	.130*
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	-.202**	-.144**	-.089	.116*	-.031
САМОПОШТОВАЊЕ	.241**	.206**	.026	-.192**	.000

¹² Субјективна добробит одређена је као дихотомна категоричка варијабла са две категорије где 0 означава категорију средње, а 1 високе субјективне добробити

Табела 69: Повезаност прихватања вредности са субјективном добробити жена

	АМБИЦ	ВОЂС	РЕЛИГ	КОНФОРМ	АУТОРИТ
СУБЈЕКТИВНА ДОБРОБИТ	.166**	.233**	.059	-.094	-.023

Табела 70: Повезаност прихватања вредности са мерама субјективне добробити и самопоштовања код жена

	АМБИЦ	ВОЂС	РЕЛИГ	КОНФОРМ	АУТОРИТ
ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ	.157**	.227**	.080	-.079	-.002
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	.299**	.371**	.042	-.059	.080
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	-.090	-.121*	-.070	.063	.036
САМОПОШТОВАЊЕ	.303**	.333**	-.005	-.195**	-.096

7. Усклађеност са родном улогом и субјективна добробит

Главно питање које је покренуло овај рад јесте да ли особе које се понашају у складу са очекивањима околине о родним улогама имају и израженије субјективно благостање, тј. да ли је склад са родном улогом чинилац субјективне добробити у раном одраслом добу? Наша полазна претпоставка била је да ће особе чије је понашање више усклађено са опаженим родним улогама показати већи степен самопоштовања и субјективне добробити (задовољства животом и позитивног афекта, а нижи степен негативног афекта). При томе, сматрали смо да је опажена усклађеност та која ће доприносити нивоу субјективне добробити пре него традиционалност понашања као мера „објективне“ усклађености. Наиме, видели смо да за највећи број понашања (21 од 23) више од 50% испитаника опажало родне улоге у духу традиционалне поделе мушко-женских одговорности. Ово би говорило о „објективној“ норми, а усклађеност понашања са овако дефинисаним родним улогама које смо у раду означили као „традиционалност“ представља меру „објективне усклађености“. Нагласили смо раније да је фокус нашег истраживања на „субјективном“ доживљају усклађености са родним улогама јер сматрамо да је управо лични доживљај усклађености пресудан за субјективну добробит. Како истиче Курт Левин, један од осивача модерне социјалне психологије: „да би се разумело како социјални свет утиче на људе, социјални психолози верују да је много важније разумети како људи перципирају, схватају и тумаче социјални свет, него разумети објективна својства самог социјалног света“ (Aronson, 2013).

7.1. Усклађеност са родним улогама и субјективна добробит мушкараца

На нивоу укупних скорова постоји повезаност субјективне добробити и конформирања маскулиним нормама. С друге стране, самопоштовање је повезано са израженијим традиционалнијим понашањем, тј. одступањем од

перципираних родних улога, и то у социјалној сфери – пословном ангажману и понашању које се односи на уже социјално окружење.

Табела 71: Повезаност опажене неусклађености са РУ, традиционалности и конформирања маскулиним нормама са субјективном добробити и самопоштовањем мушкараца

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	КОНФОРМИРАЊЕ МАСКУЛИНИМ НОРМАМА
СУБЈЕКТИВНА ДОБРОБИТ	-.131*	.099	.141**
САМОПОШТОВАЊЕ	-.123*	.123*	-.084

Табела 72: Повезаност опажене неусклађености са РУ, традиционалности и конформирања маскулиним нормама са мерама субјективне добробити мушкараца

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	КОНФОРМИРАЊЕ МАСКУЛИНИМ НОРМАМА
ЗАДОВОЉСТВО	-.123*	.131*	.096
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	-.054	.076	.151**
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	.191**	-.177**	.032

Детаљнија анализа указује да постоји повезаност субјективне добробити и традиционалнијег понашања у сфери пословних улога, што је повезано и са мањим одступањем од опажених улога у овом домену.

Табела 73: Повезаност домена опажене неусклађености са РУ и традиционалности са мерама субјективне добробити и самопоштовањем код мушкараца

	САМОПОШТ	ЗАД	ПА	НА
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОСаО	.128*	.176**	.154**	-.184**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОРОДИЦА	-.071	.002	-.076	.021
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -СОЦИЈАЛНА	.181**	.017	-.001	-.189**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПАРТНЕРСКА	.040	.071	.078	-.117*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	-.121*	-.024	-.045	.130*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПОСаО	-.128*	-.154**	-.117*	.164**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПОРОДИЦА	.048	-.014	.037	.042
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -СОЦИЈАЛНА	-.131*	-.014	-.024	.155**

Детаљнија анализа везе између конформирања маскулиним нормама и субјективне добробити и самопоштовања показује да су тежња ка постизивању статуса и конкуренција најизраженије повезани са субјективним благостањем мушкараца, и у мањој мери, моћ над женама, доминација и приоритет посла. Конформирање нормама које се махом односе на класичну мушку емоционалност (контрола емоција, моћ над женама, тежња ка „заводничком“ понашању, доминација) повезана је са нижим скором на скали самопоштовања.

Табела 74: Повезаност конформирања појединачним маскулиним нормама са мерама субјективне добробити и самопоштовања

	САМОПОШТОВАЊЕ	ЗАДОВОЉСТВО	ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	НЕГАТИВАН АФЕКАТ
ПОБЕДА	.068	.162**	.316**	-.039
КОНТРОЛА ЕМОЦИЈА	-.113*	.035	-.106*	-.042
ПРЕУЗИМАЊЕ РИЗИКА	-.007	.083	.173**	.055
НАСИЉЕ	-.064	-.021	.057	.096
МОЋ НАД ЖЕНАМА	-.116*	.096	.065	-.025
ДОМИНАЦИЈА	-.110*	.110*	.082	.040
ПЛЕЈБОЈ	-.204**	-.080	-.044	.173**
САМОПОУЗДАЊЕ	-.084	-.003	-.006	.082
ПРИОРИТЕТ ПОСЛА	.072	.112*	.182**	.002
ОДБАЦИВАЊЕ ХОМОСЕКСУАЛАЦА	.015	.044	.102	-.072
ТЕЖЊА КА СТАТУСУ	.137*	.147**	.201**	-.156**

7.2. Усклађеност са родним улогама и субјективна добробит жена

Код жена, не постоји статистички значајна повезаност усклађености понашања са опаженим улогама, нити усклађености понашања са традиционалним родним улогама са субјективном добробити, нити са самопоштовањем. На нивоу појединачних скала ипак се уочава блага веза између усклађености понашања са традиционалним улогама и нижим доживљајем задовољства животом, као и мањим доживљајем и позитивних и негативних емоција. Такође, постоји ниска, али значајна повезаност између неусклађености са родним улогама и доживљавања негативних емоција.

Табела 75: Повезаност опажене неусклађености са РУ, традиционалности и конформирања фемининим нормама са субјективном добробити и самопоштовањем жена

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	КОНФОРМИРАЊЕ ФЕМИНИНИМ НОРМАМА
СУБЈЕКТИВНА ДОБРОБИТ	-.060	-.027	.159**
САМОПОШТОВАЊЕ	-.074	-.090	.134**

Табела 76: Повезаност опажене неусклађености са ру, традиционалности и конформирања фемининим нормама са мерама субјективне добробити жена

	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	КОНФОРМИРАЊЕ ФЕМИНИНИМ НОРМАМА
ЗАДОВОЉСТВО	-.061	-.117*	.216**
ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	.048	-.133**	.151**
НЕГАТИВАН АФЕКАТ	.104*	-.128*	-.089

На нивоу посебних домена, видимо да је у ствари за ниже задовољство и самопоштовање одговорна усклађеност понашања са традиционалним улогама у јавној сфери, као и да више самопоштовање и задовољство животом доживљавају жене које се понашају више у складу са опаженим улогама у партнерским релацијама.

Табела 77: Повезаност домена опажене неусклађености са ру и традиционалности са мерама субјективне добробити и самопоштовањем код жена

	САМОПОШТ	ЗД	ПА	НА
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОСаО	-.115*	-.138**	-.087	-.037
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПОРДИЦА	.017	-.081	-.004	-.064
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -СОЦИЈАЛНА	.025	.048	-.086	-.080
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ -ПАРТНЕРСКА	-.035	-.055	-.097	-.163**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПАРТНЕРСКА	-.152**	-.124*	-.062	.020
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПОСаО	.039	.037	.090	.044
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -ПОРДИЦА	-.047	.006	.024	.120*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -СОЦИЈАЛНА	-.046	-.095	.047	.089

Конформирање фемининим нормама јесте чинилац и субјективне добробити и самопоштовања код жена. Виши скорови на субскалама *Фина у односима*, *Брига о деци*, *Домаћица* и *Брига о изгледу* значајни су чиниоци самопоштовања и задовољства животом, доживљавања позитивних емоција и нижег доживљавања негативног афекта. Мршавост и скромност негативно су повезане са самопоштовањем, а позитивно са вишим нивоом негативног афекта. Смерност у сексуалном животу и тежња ка романтичној вези позитивно су повезани са задовољством животом.

Табела 78: Повезаност конформирања појединачним фемининим нормама са мерама субјективне добробити и самопоштовања

	САМОПОШТОВАЊЕ	ЗАДОВОЉСТВО	ПОЗИТИВАН АФЕКАТ	НЕГАТИВАН АФЕКАТ
ФИНА У ОДНОСИМА	.196**	.219**	.118*	-.121*
БРИГА О ДЕЦИ	.281**	.275**	.255**	-.132**
МРШАВОСТ	-.211**	-.096	-.075	.155**
СМЕРНОСТ У СЕКСУАЛНОМ ЖИВОТУ	.069	.125*	.019	-.074
СКРОМНОСТ	-.179**	-.076	-.180**	.125*
РОМАНТИЧНА ВЕЗА	.035	.147**	.068	-.132**
ДОМАЋИЦА	.162**	.119*	.154**	-.066
БРИГА О ИЗГЛЕДУ	.179**	.147**	.240**	-.141**

8. Могућност предикције субјективне добробити и самопоштовања мушкараца и жена на основу разматраних варијабли

8.1. Могућност предикције субјективне добробити

Резултати логистичке регресије показују да и када су у питању мушкараци и када су у питању жене имамо значајне регресионе моделе. На подзорку мушкараца модел у целини објашњава између 19,1% и 25,7% варијансе субјективне добробити и тачно класификује 71,9% случајева. На подзорку жена, модел у целини објашњава између 16,5% и 22,2% варијансе субјективне добробити и тачно класификује 69,6% случајева.

Табела 79: Резултати логистичке регресионе анализе за зависну варијаблу субјективна добробит за мушкараце и за жене

МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
	R ² Cox&Snell- Nagelkerke	Exp(B)	R ² Cox&Snell- Nagelkerke
ПРЕДИКТОРИ	,191-,257		,165-,222
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ		.336	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ .459
ОПАЖЕНА		.927*	ОПАЖЕНА .967
НЕУСКЛАЂЕНОСТ			НЕУСКЛАЂЕНОСТ
ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ		1.021	ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ .997
КАО ВРЕДНОСТ			КАО ВРЕДНОСТ
АКТИВИЗАМ		1.057**	АКТИВИЗАМ 1.050**
ОСТВАРИВАЊЕ		1.063**	ЖЕНА И МАЈКА 1.033**
СОЦИЈАЛНОГ СТАТУСА			
МУЖЕВНОСТ		.999	МРШАВОСТ .963
МАНГУП		.981	СКРОМНОСТ .919*
СТАРОСТ		.967	СТАРОСТ .938**
МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ		2.134**	МАТЕРИЈАЛНО 1.441**
			СТАЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ		1.019	ОБРАЗОВАЊЕ 1.044

** p < .01; * p < .05

И код мушкараца и код жена, материјално стање и активистичка вредносне оријентација су најзначајнији чиниоци субјективне добробити. Код мушкараца се као значајни предиктори субјективне добробити издвајају

и усклађеност са опаженим родним улогама, као и конформирање нормама које се односе на постизање статуса у друштву. Код жена, конформирање традиционалним фемининим нормама појављује се као значајан предиктор субјективне добробити, док скромност и старост негативно доприносе субјективној добробити жена. Ниједна од разматраних модераторских варијабли - тип насеља, материјални и образовни статус и старост - није модератор ове везе ни код мушкараца нити код жена.

Резултати три линеарне регресије, за задовољство животом, позитиван афекат и негативан афекат (прилози 19, 20 и 21) показали су да код мушкараца, материјално стање и тежња ка социјалном статусу (на граници статистичке значајности) доприносе задовољству животом, материјално стање, тежња ка статусу и активизам су значани предиктори позитивног афекта, а неусклађеност са опаженим улогама и конформирање маскулиним нормама које се односе на мангупско понашање, нижи активизам и ниже материјално стање су значајни предиктори негативног афекта.

На нивоу појединачних компоненти, задовољству животом жена значајно доприносе материјално стање, активизам, конформирање традиционалним фемининим нормама и усклађеност понашања са опаженим улогама, док су негативни предиктори старост и традиционалност понашања. Позитивном афекту значајно позитивно доприносе прихватање активистичких вредности и конформирање традиционалним фемининим нормама, док су старост и понашање у складу са традиционалним родним улогама негативно повезани са позитивним афектом. Значајни предиктори негативног афекта су старост и конформирање норми мршавост, а жене које се више понашају у складу са традиционалним фемининим нормама имају нижи степен негативних емоција.

8.2. Могућност предикције самопоштовања

Поступком стандардне мултипле регресионе анализе утврдили смо да укључене варијабле као скуп предиктора дају на оба подузорка (мушкараца и жена) значајне регресионе моделе. На узорку мушкараца, моделом као целином може се објаснити 19% варијансе, док се на узорку жена моделом може објаснити 27,9% варијансе у самопоштовању.

Табела 80: Резултати стандардне регресионе анализе за зависну варијаблу самопоштовање за мушкарце и за жене

МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ		
	R ²	β		
ПРЕДИКТОРИ	0,190**		ПРЕДИКТОРИ	0,279**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ		-0.020	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	-.119*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ		-.084	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.101
ОСТВАРИВАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ СТАТУСА		.063	ЖЕНА И МАЈКА	.214**
МУЖЕВНОСТ		-.065	МРШАВОСТ	-
				.187**
МАНГУП		-.152*	СКРОМНОСТ	-.088
ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ		-.043	ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ	-.119*
АКТИВИЗАМ		.193**	АКТИВИЗАМ	.237**
СТАРОСТ		-.029	СТАРОСТ	-.085
МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ		.267**	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	.174**
ОБРАЗОВАЊЕ		-.072	ОБРАЗОВАЊЕ	-.028

** p < .01; * p < .05

Када је у питању самопоштовање, и код мушкараца и код жена су се као значајни предиктори издвојили, као и код субјективне добробити, материјално стање и активистичка вредносна оријентација.

Конформирање маскулиним нормама које се односе на ризик, плејбој и насиље генерално је негативан предиктор самопоштовања мушкараца.

Код жена, конформирање фемининим нормама које се односе на бригу о деци и женственост јесте позитиван предиктор самопоштовања, док је тежња ка мршавости негативно повезана са самопоштовањем. Усклађеност

понашања са традиционалним родним улогама, као и прихватање традиционалистичких вредности такође представља негативан предиктор самопоштовања жена.

Када су у питању мушкарци, постоји модераторски ефекат материјалног и образовног статуса на везу опажене неусклађености и самопоштовања:

Табела 81: Повезаност опажене неусклађености са РУ и самопоштовања код мушкараца нижег и вишег материјалног стања

		САМОПОШТОВАЊЕ
НИСКО МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.187*
ВИСОКО МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.055

Табела 82: Повезаност опажене неусклађености са РУ и самопоштовања код мушкараца нижег и вишег образовања

		САМОПОШТОВАЊЕ
СРЕДЊА ШКОЛА ИЛИ НИЖЕ	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.206**
ВИША ИЛИ ВИСОКА ШКОЛА	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ	-.030

Видимо да је неусклађеност понашања са опаженим родним улогама значајно повезана са самопоштовањем код мушкараца нижег материјалног и образовног статуса, док код оних са вишим образовањем и материјалним стањем ова веза није значајна.

Код жена, не постоји модераторски ефекат социо-демографских варијабли на везу испитиваних предиктора и самопоштовања.

V ДИСКУСИЈА

Имајући у виду основни проблем истраживања, овде ћемо, након претходно датог приказа и статистичке анализе резултата истраживања, покушати да изнесемо завршну дискусију и да одговоримо на постављене хипотезе, задатке и циљеве истраживања. Подсетићемо се основних питања која смо у раду поставили и овде покушати да пружимо одговор на њих тумачећи резултате до којих смо у овом истраживању дошли.

1. Да ли се традиционална очекивања о родним улогама мушкараца и жена на нашем узорку и данас процењују као садржаји родних улога за мушкарце и жене? Да ли и у којој сфери постоји отклон од традиционалних родних улога?

Наша претпоставка је била да ће опажене родне улоге у нашем друштву бити различите за жене и мушкарце, да ће оне бити у духу традиционалних односа, пре свега у сфери приватних односа (партнерских и породичних релација), док ће разлике бити мање изражене у сфери јавних односа. *Расподела одговора на упитнику показује да испитаници у већини случајева опажују да се очекивања околине крећу у сфери традиционалне поделе улога између мушкараца и жена – доминација мушкараца у јавној сфери и брига о домаћинству и деци као примарни задаци жена.* Ставке које се односе на расподелу моћи и ауторитета у доношењу стратешких одлука у погледу организације живота и родитељског ауторитета већина испитаника оцењује као понашање очекивано подједнако и од мушкараца и од жена. Када је у питању мушка родна улога постоји највећа сагласност да су заштита, партнерска иницијатива и плаћање рачуна у ресторану битне одлике мушке улоге, док је у процени родних улога жена најјасније ангажовање у кући – одржавање куће и брига о деци. Овакав резултат потпуно је у складу са налазима истраживања Родни барометар из 2012. године (Blagojević-Hjason,

2012) у коме се истиче управо да жене још увек обављају највећи део неплаћених активности у породици, као и да у економској сфери још увек постоји асиметрија у могућностима достизања економске самосталности мушкараца и жена.

2. Да ли се испитаници који припадају различитим нивоима социо-демографских варијабли разликују у процени да ли одређена понашања спадају у родне улоге у нашем друштву?

Очекивали смо да ће социо-демографске варијабле бити значајни модератори процене опажених родних улога, односно да ће испитаници који припадају различитим нивоима категоричких варијабли различито проценити која понашања спадају у мушке/женске родне улоге. *Пол* се генерално није показао као чинилац различитог опажања родних улога, тј. мушкарци и жене слично перципирају родне улоге за највећи број испитиваних понашања. Разлика постоји у перцепцији норми које се односе на „моћ“ (ауторитет за децу и доношење одлука) у породичним релацијама, у смислу да мушкарци ове захтеве перципирају као део мушке родне улоге, док већи проценат жена сматра да се очекује да моћ и ауторитет буду равномерно расподељене између мушкараца и жена у домаћинству. Разлике постоје и када је у питању перцепција пожељности понашања која се односе на изласке у ресторан и плаћање рачуна, на послове који захтевају неки физички напор или одсуствовање од куће у погледу којих жене егалитарније процењују ове родне улоге. Дакле, општи утисак јесте да мушкарци нешто традиционалније виде родне улоге, мада и жене доживљавају родне улоге у духу традиционалне поделе одговорности мушкараца и жена.

Анализа перцепције родних улога испитаника који живе у **различитим областима** Републике Србије показала је да испитаници из свих области углавном перципирају родне улоге у традиционалном духу. Детаљније испитивање указује да је опстанак традиционалних улога израженији на подручју Косова и Метохије. Утврдили смо да постоји значајна (квалитативна) разлика када су у питању норме које се односе на моћ и

ауторитет, као и ставке које се односе на руковођење и јавне послове, у смислу да испитаници са Косова и Метохије перципирају ове улоге као део мушке родне улоге, док испитаници из осталих области сматрају да њихова околина ова понашања сматра подједнако прикладним за оба пола. Осим ових ставки, разлика постоји и на ставкама које се односе на бригу о деци, иницијативу у вези, заштиту породице, плаћање рачуна у ресторану, одласцима на пословне ручкове и руковођењу и све ставке одражавају традиционалнију процену норми код испитаника са Косова и Метохије, док најмање традиционално перципирају те норме углавном испитаници из Београда са околином. Оваква перцепција родних улога јесте очекивана, с обзиром на бројне студије које указују на опстанак традиционалних вредности и патријархалног обрасца родних односа у овим поднебљима.

Резултати тестирања значајности разлика показали су да испитаници **из руралних и урбаних средина** различито перципирају родне улоге у скоро свим испитиваним доменима понашања. Осим две ставке које се односе на расподелу моћи у партнерским релацијама, у домену приватних улога разлике су квантитативне – испитаници перципирају исте норме, али постоји разлика у степену интерсубјективне сагласности у смислу да се сваки аспект процењује традиционалније на селу него у граду. Када је у питању јавна сфера постоји изразитије неслагање, поготову на ставкама које се односе на пословне улоге- одласке на пословне ручкове, зараду, руковођење, бављење политиком, јавним пословима у локалној заједници– испитаници са села сматрају да ова понашања спадају у родну улогу мушкараца, док испитаници из града егалитарније процењују очекивања у односу на поменуте активности, тј. иако и у граду знатан број испитаника перцепира пословну улогу важну пре свега за мушкарце, већи број испитаника сматра да у пословној сфери постоје слична (иста) очекивања од мушкараца и жена. Ово је у складу са постојећим подацима – еманципација је јача у граду, док на селу још увек опстаје претежно патријархални образац родних улога.

Испитаници различитог **материјалног и образовног статуса** не перципирају различито родне улоге.

На основу приказаних резултата закључујемо да су тип насеља и у некој мери област становања најснажнији чиниоци различитог перципирања родних улога : родне улоге се опажају нешто традиционалнијим на селу и код испитаника са Косова и Метохије.

3. У којој мери се испитаници понашају у складу са традиционалним родним улогама, у којој мери су усклађени са опаженим родним улогама и да ли се мушкарци и жене у Србији конформирају маскулиним/фемининим нормама утврђеним у америчкој култури?

На нивоу родних улога издвојили смо четири фактора: „*пословно-јавне улоге*“ које се односе на ангажовање у ширем социјалном контексту – бављење политиком, јавним пословима у локалној заједници, изласцима, пословна путовања, „*породичне улоге*“ које се односе на обављање кућних послова и бригу о деци, „*социјално-интерперсоналне улоге*“ које се односе на сопствени имиџ у непосредном социјалном окружењу и „*партнерске улоге*“ које се односе на заштиту, ауторитет, иницијативу у личним односима.

Усклађеност понашања са традиционалним родним улогама и неусклађеност понашања са опаженим родним улогама значајно корелирају, тј. особе које се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и мању неусклађеност у односу на опажене улоге.

Дакле, улоге се у великом степену перципирају као традиционалне - понашање већине испитаника је у складу са традиционалним улогама - што води мањој неусклађености са опаженим улогама- али се при томе већина испитаника понаша мање традиционално од опажених норми.

У овире издојених домена (фактора), постоји веће слагање у јавној сфери – они који се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и већи склад у односу на опажене улоге, док је ова веза истог смера али мање изражена у приватној сфери.

Испитаници показују највећи степен одступања од опажених улога када је у питању понашање које се односи на шири социјални контекст – бављење пословима везаним за функционисање локалне заједнице, пословна

путовања, бављење политиком, изласци. На другом месту налази се неусклађеност у сфери социјално-интерперсоналних и партнерских релација, док најмање одступање од перципираних улога испитаници пријављују у сфери породичних улога – бризи о деци и кући.

Слика је унеколико различита када погледамо усклађеност понашања са традиционалним улогама: испитаници се најтрадиционалније понашају у сфери социјално-интерперсоналних улога, затим у сфери породичних односа, док се најмање традиционално понашају у односу на партнерске и пословно-јавне улоге.

Када је у питању конформирање маскулиним нормама постоје значајне разлике на свим субскалама у односу на амерички узорак. Мушкарци из Србије значајно се више конформирају нормама које се односе на *Контролу емоција, Моћ над женама, Доминацију, Плејбој, Самопоуздање, Приоритет посла* и *Презир хомосексуалаца*, док значајно ниже резултате постижу на субскалама *Побеђивање, Преузимање ризика* и *Насиље*.

Факторска анализа скале издваја три фактора: први фактор окупља скале које се односе на остваривање социјалног статуса, други фактор окупља скале које се односе на „мужевност“ – рестриктивну емоционалност, ослањање на самог себе и доминацију над женама. Трећи фактор окупља конформирање „мангупским“ нормама.

На скали конформирања фемининим нормама на свим субскалама, осим субскале *Брига о изгледу* постоје значајне разлике у конформирању испитиваним нормама између нашег и америчког узорка, у смислу да се жене из Србије значајно више конформирају нормама које се односе на *Скромност, Домаћица, Брига о деци, Смерност у сексуалном животу*, док значајно ниже резултате постижу на субскалама *Фина у односима, Мршавост, Романтична веза* и *Брига о изгледу*. Факторском анализом издвојили смо два фактора: први фактор чине скале које се односе на традиционалну улогу жена у нашем друштву: домаћица, брига о деци, фина у односима, тежња ка остварењу интимне везе, смерност у сексуалном животу. Други фактор окупља с једне стране скромност и смерност у сексуалном животу, а с друге стране бригу о изгледу. Уместо о више фактора, овде нам је смисленије да говоримо о једном

–који окупља традиционалне вредности. У том смислу други наведени фактор и није фактор у правом смислу те речи.

Ове разлике у конформирању родним нормама могле би се тумачити као одраз културолошких разлика између наше и америчке културе, али у нашем случају морамо узети у обзир да постоји значајна разлика у односу на социо-демографске карактеристике узорака. Амерички узорак био је сачињен од студенткиња колеџа, док је наш узорак селекционисан у односу на старост (жене од 28 до 45 година) и на жене које имају бар једно дете. Смислено је претпоставити да бисмо на узорку студенткиња вероватно добили другачије резултате, односно да би резултати на субскалама били донекле сличнији добијеним на америчком узорку.

Мушкарци који се конформирају нормама које се односе пре свега на конкуренцију и остваривање статуса, а затим и на преузимање ризика, доминацију и плејбој понашање доживљавају и мањи несклад у односу на опажене улоге пре свега у пословно-социјалном контексту, а донекле и у односу на доминацију и заштиту у партнерским релацијама.

Мушкарци који се генерално понашају у складу са традиционалном поделом родних улога значајно се више конформирају нормама које се односе управо на општу доминацију: побеђивање, моћ над женама, доминација, статус и презир хомосексуалаца.

Жене које се понашају у складу са традиционалном поделом улога доживљавају и мањи дисбаланс између актуелног понашања и опажених улога, те се више конформирају фемининим нормама. Постоји значајна веза између конформирања нормама: домаћица, брига о деци, фина у односима и брига о изгледу са мањом неусклађеношћу понашања са опаженим улогама у сфери бриге о породици и кућним пословима, у социјалним и партнерским релацијама. Виша усклађеност понашања са опаженим улогама у партнерским релацијама повезана је са снажнијим конформирањем нормама брига о деци, смерност у сексуалном животу, мршавост, фина у односима и донекле скромност.

Жене које се понашају у складу са традиционално женском родном улогом значајно више се труде да буду добре домаћица, да буду смерне у

сексуалном животу, више су заинтересоване за бригу о изгледу и значајно више цене преданост и инвестирање у романтичну партнерску везу.

4. Да ли су социо-демографске и психолошке (вредности) варијабле значајни чиниоци усклађености са родним улогама и конформирања родним нормама?

Очекивали смо да ће **социо-демографске** варијабле бити значајни чиниоци усклађености понашања са родним улогама, као и конформирања родним нормама.

Када је у питању **пол**, мушкарци доживљавају већи степен неусклађености понашања са опаженим улогама када је у питању ангажовање у ширем социјалном контексту, док жене више одступају од опажених улога у социјалним и партнерским релацијама.

Када је у питању усклађеност са традиционалним улогама, постоје разлике у свим доменима: жене се понашају значајно више у складу са традиционалном поделом улога у пословно-јавној сфери док се мушкарци понашају више у складу са традиционалном поделом улога у преостала три домена. Мушкарци се најтрадиционалније понашају када је у питању имиџ и у односима са пријатељима, затим у породичним односима, па партнерским и најмање у складу са традиционалном улогом када је у питању посао и ангажовање у заједници. Када су у питању жене, оне се најтрадиционалније понашају у сфери посла и јавних делатности.

Детаљнијом анализом „традиционалистичког“ понашања у домену родних улога дошли смо до закључака да се и мушкарци и жене из Србије и КиМ нешто традиционалније понашају од испитаника из Војводине. Код жена, ова разлика пре свега је присутна у сфери партнерских односа, у којима се најтрадиционалније понашају жене са Косова и Метохије.

Када говоримо о традиционалним улогама у јавној сфери овде се у ствари подразумева већи ангажман мушкараца у политици, пословима који се тичу управљања локалном заједницом, затим изласци са колегама и руковођење. У том смислу, усклађеност са традиционалном улогом за

мушкарце значи ангажман и доминантну позицију у друштву, док код жена означава неангажовање у овим пословима. Бројне анализе ангажовања мушкараца и жена у политици доследно указују да постоје значајне родне разлике у оквиру укључивања у политику. У својој студији Барнс, Шлоцман и Верба (према Žunić, 2012) закључују да су „жене у поређењу са мушкарцима мање заинтересоване и мање обавештене о политици и да себе доживљавају политички мање ефикасним“. Друга истраживања (према Žunić, 2012) говоре о томе, да су мушкарци више од жена заинтересовани за националну политику или политику уопште, односно да жене, без обзира на године, волонтирање у удружењима, приходе и професију, значајно мање од мушкараца испољавају заинтересованост за јавне функције.

Исправно разумевање ове значајно веће неусаглашености понашања са перципираним а и традиционалним родним улогама мушкараца у пословно-јавној сфери захтева брижљивије разматрање актуелне друштвено-политичке климе. У анализи стања нашег друштва, Благојевић (2012) темељно описује одлике савременог српског друштва, а ми ћемо овде скренути пажњу на неке у светлу којих треба разумети и разматрати усаглашеност са родним улогама. Наиме, српско друштво данас, између осталог карактерише: „деиндустријализација и недовољна или успорена постиндустријализација, повећано сиромаштво, повећане социјалне разлике/неједнакости, смањена социјална заштита и повећање социјалне несигурности, институционална деструкција, недостатак „владавине закона“, ендемска корупција, аномија, ниска партиципација грађана, осећање немоћи, повећане стопе криминала и насиља, смањена безбедност, „мафизација“ државе, затварање друштвене структуре, висока класна репродукција, снижавање квалитета живота, односно доминација „економије преживљавања“ (Bлагојевић-Нјuson, 2012). С друге стране, патријархална друштвена организација огледа се у доминацији мушкараца у оним доменима друштвеног система у којима је присутно највише моћи и огледа се у полној подели рада у приватној и јавној сфери. Патријархалне структуре уграђене су у друштвене институције и праксе друштва и у том смислу, доминантна позиција мушкараца у јавној сфери у традиционалним

друштвима гарантује оцу улогу храниоца преко високог степена запослености, сигурности посла, извесне фаворизације на тржишту рада и солидне социјалне заштите, односно преко доминације патријархалних вредности и пракси у јавној сфери, као и преко јасне поделе родитељских улога у приватној сфери. Промене које су се десиле у друштвеној структури (у сфери рада, запошљавања, социјалне заштите и др.) ставиле су и мушкарце у нову друштвену позицију у којој ранији – традиционални - модели односа нису применљиви, или су само делимично применљиви у реалним односима (Gerson, 1997). У том смислу, у садашњем поретку мушкарци су у великој мери ограничени недостижним идеалима и скученим могућностима за друштвену партиципацију, која се огледа првенствено у чињеници да немају сви мушкарци исти приступ друштвеним ресурсима и статусу (Flood, 2010). На индивидуалном плану, мушкарац формулише своје интересе у контексту могућности у одређеној ситуацији у којој се налази и у којој функционише. У овом случају то је у великој мери ситуација колапса, пораста незапослености и затим веома спорог опоравка државних и друштвених институција, која константно доводи до погоршања услова и осећања несигурности за већину људи у Србији. Благојевић-Хјусон у својој анализи из 2012. године наглашава да постоји извесна „трауматизованост“ мушкараца улогом хранилаца породице услед немогућности да у јавној сфери у тренутном друштвено-историјском контексту успешно остваре ову улогу (Blagojević-Hjusun, 2012).

Имајући на уму све наведено, значајно виша неусклађеност са родним улогама (и „реалним“ и „опаженим“) у пословно јавној сфери која се у ствари огледа у ислучености из јавне сфере, непартиципацији јесте очекивана на индивидуалном нивоу.

Више конформирање нормама моћ над женама, доминација, побеђивање, плејбој и тежњом ка статусу, као и традиционалнијим понашањем у јавној сфери које је праћено и већом усклађеношћу са опаженим улогама у овој сфери разликује испитанике са Косова и Метохије и из уже Србије од испитаника из Београда и Војводине, који се у знатно нижем степену конформирају наведеним нормама и мање традиционално понашају у јавној сфери. Испитаници из уже Србије у односу на испитанике са Косова и

Метохије у знатно више теже ослањању на себе самог, преузимању ризика и традиционалнијем понашању у сфери непосредних социјалних односа и имица.

Када су жене у питању, испитанице са Косова и Метохије се, у односу на жене са подручја Београда, значајно више понашају у складу са традиционалном поделом родних улога када је у питању ужи социјални круг – обавезе у породици и партнерске релације. Ова група такође показује нижу усклађеност понашања са опаженим улогама у партнерским релацијама (могуће да иако се понашају традиционалније, нормe перципирају као још традиционалније) као и вишу усклађеност са опаженим нормама у односу на имиц у непосредним социјалним интеракцијама. Осим овог, такође је код ове групе израженије конформирање нормама које се односе на партнерске релације – инвестирање у изглед, романтичну везу и смерност у сексуалном животу.

Испитанице из Војводине се у односу на жене са подручја Београда значајно више понашају у складу са традиционалном поделом улога када је у питању јавна сфера, и више се конформирају норми да буду добре домаћице. Детаљнијим разматрањем могућих узрока добијене разлике, закључили смо да је она највероватније последица разлика у структури узорка у овим подгрупама. Наиме, када је у питању узорак жена, подузорок из Војводине у односу на подузорок из Београда значајно се разликује према заступљености високообразованих жена у корист Београда, те су у подузорку из Војводине значајно више заступљене жене из пољопривредних домаћинстава и неквалификоване раднице.

Тип средине показао се као битан чинилац конформирања родним нормама и усклађености са родним улогама и када су у питању мушкарци и када су у питању жене. Мушкарци из градских средина се више конформирају нормама плејбој, насиље и преузимање ризика, док мушкарци са села више теже остваривању норми које се односе на приоритет посла и одбацивање хомосексуалаца и доживљавају већу неусклађеност са опаженим улогама у сфери партнерских релација и јавној сфери. Када је у питању презир хомосексуалаца, истраживања генерално показују да жене показују

више разумевања за хомосексуалце, него мушкарци, као и млађе генерације у односу на старије, образованији људи у односу на мање образоване и мање религиозни и у односу на религиозне, као и становници великих градова у односу на становнике мањих насеља и села (Smith, 2011).

Тип насеља је такође чинилац усклађености са родним улогама и конформирања фемининим нормама када су у питању жене. Смерност у сексуалном животу, посвећеност и придавање важности домаћинским обавезама, инвестирање у романтичну везу и донекле неусклађеност са опаженим улогама у партнерским релацијама су карактеристичније за испитанице са села, у односу на које жене које живе у граду и више цене манире у односу са другима и доживљавају виши степен неусклађености са опаженим улогама када је у питању ангажовање у јавној сфери. Овакав склоп одражава димензију партијархално-непатријархалних родних улога, где у ствари сфера интимних односа представља окосницу задржавања традиционалног женског идентитета: обављање кућних послова и однос према мушкарцима у смислу посвећености интимној вези и смерности у сексуалном животу. Нормама везаним за сексуално понашање се, у оквиру већине познатих култура, одувек придавала важност, јер су имале за циљ да регулишу веома јак и за друштво битан инстинкт (како за опстанак, тако и за његово функционисање). Када је у питању социјализација сексуалног понашања, важно је нагласити да: 1. свако друштво некако регулише сексуално понашање својих чланова, 2. темељне институције друштва (нпр. религија и породица) одређују правила сексуалног понашања и 3. (не)прикладност одређеног сексуалног понашања зависи од културе у којој се оно појављује. Историјски извори јасно упућују да је у Србији одувек постојао двојни полни морал који се односи на понашање људи у вези са полним инстинктом а који је подразумевао (и још увек у некој мери подразумева) веће сексуалне слободе мушкараца у хетеросексуалним односима. Конформирање норми „смерност у сексуалном животу“ у суштини подразумева став да је полни живот морално дозвољив једино уколико се одвија у оквиру искуства љубави и присности. Ниже конформирање овој норми доследно се појављује као дистинктивно обележје „одступања“ од

традиционалних позиција, за које смо видели да су у некој мери карактеристичније за жене са села, те испитанице са Косова и Метохије. У истраживању које се бавило димензијама сексуалног понашања, Динић и Кнежевић (2008) налазе да величина места становања снажно модерира повезаност између пола и две димензије сексуалног понашања: богатство сексуалног искуства и склоност необавезном сексу. Иако су оба аспекта понашања генерално заступљенија код мушкараца него код жена, уколико је реч о људима који живе у малим местима, та разлика је још израженија. Они овакав налаз виде као последицу израженијег социјалног притиска на конформирање традиционалним полним улогама у мањим местима.

Када су у питању мушкарци, *старост* није чинилац усклађености са опаженим нити традиционалним родним улогама, како у целини, тако и у појединим доменима. Мушкарци вишег *материјалног и образовног статуса* показују тенденцију да се понашају више у складу са опаженим улогама у јавној сфери, односно да се у овом домену понашају на традиционалнији начин који подразумева виши ангажман од жена у обављању послова у локалној заједници, бављење политичким темама, те чешће изласке, било у пословном, било у приватном аранжману. У исто време код мушкараца вишег образовања постоји нижа усклађеност са опаженим улогама када су у питању обавезе у породици, с тим да они показују тенденцију одступања од традиционалне поделе улога у овом домену.

Мушкарци вишег образовног и материјалног статуса више теже и остварењу социјалног статуса, а виши материјални статус повезан је и са мањом тежњом ка моћи над женама и тежњом да се буде плејбој. Старији испитници мање се конформирају већини испитиваних норми.

Анализа резултата је показала да код жена старост јесте чинилац усклађености са родним улогама и то у сфери партнерских и социјалних односа. Што су жене старије, мање се традиционално понашају у партнерским релацијама, као и у ужем социјалном окружењу, у ком такође доживљавају већи раскорак између опажених улога и сопственог понашања. Образованије жене више одступају од традиционалне поделе улога у јавној сфери и у партнерским релацијама, а традиционалније се понашају у ужем

социјалном окружњу. Жене вишег материјалног статуса такође се мање традиционално понашају у јавној сфери.

Жене вишег образовања нешто више цене fine односе, а мање скромност, којој мање теже и жене вишег материјалног статуса. Материјални статус такође је позитивно повезан и са инвестирањем у изглед. Старије жене више се конформирају скромности а мање бризи о изгледу и мање теже остварењу романтичне везе.

Када је у питању усклађеност са традиционалним улогама, резултати су показали да су *амбициозност и вођство* код мушкараца позитивно повезани са традиционалистичким понашањем у сфери социјалних, породичних и партнерских односа, док је код жена ова веза обрнутог смера: жене које теже вођству понашају се мање традиционалистички, пре свега у домену социјалних и партнерских улога. Генерално можемо тврдити да су вредности које се односе на лични *активизам* чиници усклађености понашања са традиционалном улогом. Супротно нашој полазној претпоставци, прихватање традиционалистичких вредности уопштено (ауторитарности, религиозности и конформизма) није се издвојило као битан чинилац усклађености понашања са традиционалним родним улогама код мушкараца, али јесте код жена. На нивоу појединачних вредности религиозност је код оба пола повезана са традиционалнијим понашањем, пре свега у сфери партнерских релација. Код жена постоји повезаност и између прихватања ауторитарности са традиционалнијим понашањем у пословним и партнерским релацијама.

Неусклађеност са опаженим улогама у послу мања је код мушкараца који више нагињу вођству, а у сфери породичних и ужих социјалних односа код оних који више вреднују религиозност. У пословно-јавној сфери већу неусклађеност са опаженим улогама доживљавају жене које теже амбициозности и ниже вреднују конформизам и ауторитарност.

Што се тиче конформирања маскулиним нормама, значајна повезаност постоји између прихватања традиционалистичких вредности и конформирања маскулиним нормама: моћ над женама, доминација и одбацивања хомосексуалаца, а у нешто ниж о мери са конформирањем

нормама победа и приоритет посла. С друге стране, активистичка оријентација повезана је са израженом тежњом ка статусу, побеђивањем, доминацијом и преузимањем ризика.

Вредности су се такође у одређеној мери показале као чинилац конформирања фемининим нормама. Више прихватање традиционалистичких вредности пре свега је повезано са израженијим конформирањем смерности у сексуалном животу и посвећености романтичној вези. У nižем степену, прихватање традиционалистичких вредности, али и вредности активизма повезано је и са вишом тежњом да се буде добра домаћица и фина у односима са другима. Активизам је нешто израженије повезан са бригом о изгледу и нижим скоровима на скали конформирања скромности.

5. Да ли усклађеност са родним улогама и конформирање родним нормама уопштено и за сваки појединачни домен доприноси субјективној добробити и самопоштовању код мушкараца/жена?

Пре него што покушамо да дамо одговор на ово питање размотрићемо опште налазе о нивоу субјективне добробити и самопоштовања мушкараца и жена у Србији.

Већина испитаника има позитивно самопоштовање, у мањој или већој мери су задовољни својим животом, доживљавају више позитивних но негативних емоција. Истраживања козистентно показују да је највећи број људи релативно срећан већину времена, мада постоје индивидуалне разлике у основном нивоу субјективне добробити. Такође, постоје културне разлике према склоности позитивности. У истраживању из 2000, Диенер и сарадници су упоређивали израженост склоности позитивности 7167 студената из 41 државе. Највиши ниво склоности позитивности утврђен је за Порторико, а најнижи за Литванију и Јужну Кореју. Склоност позитивности била је позитивно повезана с проценом идеалног нивоа задовољства као и са општим задовољством животом коју су мерили Скалом општег задовољства животом (Diener et al., 1985), па су аутори закључили да се варијације у

изражености склоности позитивним проценама делом могу објаснити културним утицајима и друштвеним нормама о пожељном нивоу задовољства.

Социо-демографски чиниоци субјективне добробити

Не постоје статистички значајне разлике између мушкараца и жена на мерама самопоштовања, задовољства животом и позитивног афекта. Статистички значајна разлика постоји једино када је у питању израженост негативног афекта, у смислу да жене доживљавају више негативних емоција од мушкараца.

Налази истраживања о повезаности **пола** и задовољства животом показују да су жене на глобалном плану подједнако колико и мушкарци задовољне својим животом, али доживљавају више негативних емоција. Овакви налази су конзистентни са налазима бројних истраживања и махом се објашњавају разликама у интензитету доживљаја позитивних и негативних емоција код испитаника различитог пола. Сматра се да су жене подложније утицајима друштвених догађаја, као и да имају тенденцију да више размишљају о лошим искуствима која су се десила у прошлости (Diener, 2003). Група аутора са Универзитета у Амстердаму- Агнета Х. Фишер, Патриција М. Родригез Москуера и Аналис Е. М. вон Вејн, као и Ентони С. Р. Манстед са Универзитета у Кембриџу (према Fisher, 2000), спровела је 2004. године истраживање са циљем да утврди разлике међу половима у емоцијама, као и разлике у емоцијама међу различитим културама (са различитим полним улогама). Аутори су кренули од идеје која је потврђена у ранијим истраживањима (Brody & Hall, 1993, Grossman & Wood, 1993), а која се односи на то да су емоције делом повезане са полном социјализацијом, тј. улогама које мушкарци и жене заузимају у свом друштву а које сугеришу и разлике у статусу и моћи у смислу да женске улоге пружају мање моћи од мушке улоге. Аутори су у овом раду направили разлику између снажних емоција које показују снагу и упорност, где спадају бес и гађење и немоћних емоција као што су кривица, рањивост, туга, страх и стид. Правећи ову

разлику аутори је комбинују са полним улогама, па наводе да ће висок статус мушке улоге, који подразумева такмичење, аутономију и моћ, ојачати снажне емоције, а обесхрабрити немоћне. Женска улога би, према овом моделу, обесхрабрила снажне, а подстицале немоћне емоције које служе за одржавање хармоније у друштвеним односима са минимумом отвореног непријатељства. Као операционализација полних улога коришћен је индекс ГЕМ - мера полног оснаживања (Програм за развој УН, Извештај о хуманом развоју, 2002), који одражава обим у којем жене активно учествују у економском и политичком животу. ГЕМ је обрачунат на основу следећих мера: проценат места која жене држе у парламенту; проценат администратора и менаџера које чине жене; проценат професионалних и техничких радника који су жене, удео жена у оствареним приходима у одређеној земљи. Што је већи ГЕМ, виши је статус и моћ жена у одређеном друштву. ГЕМ резултати су релативно ниски у великом делу Африке, Азије и Јужне Америке, дакле у земљама које карактерише традиционална подела полних улога. У земљама где жене активно учествују у јавном животу, ГЕМ резултати су високи, а то су западноевропске земље, као и земље у којима се говори енглески. Аутори су прво анализирали да ли су мушкарци и жене известили о различитим нивоима интензитета снажних и немоћних емоција. С обзиром на интензитет снажних емоција, земље се разликују, али та разлика није значајна. И мушкарци и жене пријавили су исти интензитет снажних емоција (бес и гађење), и то није варијало између земаља. Када су у питању немоћне емоције (страх, туга, стид и кривица), жене су оцениле интензитет тих емоција значајно више у односу на мушкарце, без обзира на ГЕМ скор земље. Анкетирани у земљама са високим ГЕМ резултатима оценили су своје емоције као мање интензивне у односу на анкетираних у земљама са ниским ГЕМ резултатима. Жене се нису разликовале у интензитету негативних емоција у односу на ГЕМ резултате земље, док су мушкарци из земаља са високим ГЕМ резултатима, оценили интензитет својих немоћних емоција нижим у односу на мушкарце из земаља са ниским ГЕМ резултатима. Резултати истраживања су показали да у просеку, мушкарци су чешће пријављивали антагонизам него што су то чиниле жене, али се мушкарци не

разликују у земљама са различитим ГЕМ бодовима, док се жене разликују. У земљама са ниским ГЕМ резултатима, жене су ређе пријављивале антагонизам од мушкараца, док у земљама са високим ГЕМ резултатима, жене и мушкарци имали су сличне резултате. Као што је и очекивано, жене су изјавиле да више и чешће плачу у односу на мушкарце, без обзира на ГЕМ резултат њихове земље.

Још једна интересантна студија је спроведена 2000. године од стране групе аутора (McRae, Ochsner, Gross, 2008) са намером да се попуне постојеће празнине у знању о полним разликама у емоционалној активацији и регулацији. Аутори су тестирали хипотезу да полне разлике које се добијају у самоизвештавању о емоцијама не настају због полних разлика у емоционалном одговору већ због полних разлика у регулацији емоција. Да би проверили ову хипотезу, аутори су упоређивали субјективни извештај о негативном афекту и сигнал функционалне магнетне резонанце (ФМРИ) из амигдала да би се мериле полне разлике у емоционалној реактивности поредећи природни одговор на негативне и неутралне слике. Исте мере су коришћене за квантификацију полних разлика у когнитивној регулацији поредећи природни одговор и когнитивну регулацију негативних слика. Такође, коришћен је фмри сигнал из префронталног режња да би се идентификовале полне разлике у активности режњева које су повезане са контролом емоција у односу на природни одговор на негативне стимулусе. Од испитаника је у овом експерименту тражено да користе когнитивну стратегију за регулацију емоција (поновну процену) да би контролисали свој емотивни одговор на негативну слику. На нивоу понашања, и мушкарци и жене извештавају о сличном смањењу негативног емоционалног искуства. Неуролошки су се, међутим, појавиле значајне полне разлике. У поређењу са женама мушкарци су показали: мању повећање активности у префронталном режњу која је повезана са когнитивном регулацијом емоција, веће смањење активности амигдала које је повезано са емоционалним одговором и ниже ангажовање у региону вентралних бразда које су повезани са накнадним процесуирањем. Аутори нуде два могућа објашњења добијених резултата: прво, да мушкарци имају мању потребу да улажу напор у когнитивној

регулацији емоција због снажније аутоматке емоциоанлне регулације. Друго објешњење јесте да можда жене користе позитивне емоције да би реап्राисинг негативне емоције у већем степену. У сваком случају, овакви налази указују на неопходност да се при анализи полних разлика у емоционалности третирају и емоционална реактивност и регулација емоција, тим пре што подаци недвосмислено указују да се афективни пормећаји појављују два пута чешће код жена него код мушкараца (Gater et al., 1998; Kessler et al., 1993); вероватноћа да ће оболети од депресије као одговор на стресни догађај је три пута већа код жена, (Maciejewski, Prigerson, Mazure, 2001) и жене испољавају у великом степену више озбиљних депресивних симптома него мушкарци (Young, Fogg, Scheftner, Keller, & Fawcett, 1990), преваленца за обољевање од социјалне и специфичне фобије и остале анксиозне поремећаје већа је код жена (Wilhelm, Parker & Hadzi-Pavlovic, 1997) као и удружених депресивно-анксиозних поиремећаја (Gorman, 2006).

Код мушкараца, **образовање и материјално стање** су повезани су са сваким аспектом субјективне добробити: мушкарци вишег образовног и материјалног статуса су задовољнији својим животом, доживљавају више позитивних а мање негативних емоција, а такође имају и више самопоштовање. Старост показује слабу негативну повезаност са доживљавањем позитивних емоција.

Код *жена*, материјално стање је такође битан чинилац субјективног благостања; повезано је са вишим самопоштовањем, задовољством животом, доживљавањем више позитивних, а мање негативних емоција. Образовање је такође позитивно повезано са позитивнијом когнитивном самоевалуацијом, али не и са афективитетом. За разлику од мушкараца, старост је значајан чинилац субјективног задовољства, у смислу да млађе испитанице имају израженије све аспекте субјективне добробити.

Резултати бројних истраживања указују на то да демографске варијабле (као што су пол, старост, етничка припадност и образовни статус) не објашњавају велики део варијансе субјективног благостања, узете појединачно око 1-2% укупне варијансе, а заједно највише 15% укупне

варијансе (Andrews i Withey, 1976; Campbell, Converse i Rodgers, 1976; Pastuović i sur., 1995; Lima i Novo, 2006, према Lučev, Tadinac, 2008). Премда би било логично очекивати да су боље објективне околности индикативне за веће задовољство животом, на низу примера показало се да је повезаност објективних и субјективних индикатора комплексна и често тешко предвидива (Diener, Oishi i Lucas, 2003; Lima i Novo, 2006, према Lučev, Tadinac, 2008). Повезаности демографских варијабли као што су старост, пол, социоекономски статус, образовање и брачни статус са срећом и задовољством јесу ниске, но ипак могу одражавати евентуалне разлике у објективним условима живота различитих демографских категорија људи у појединим друштвима, те омогућују додатан увид у сложену структуру чиниоца који утичу на ниво субјективне добробити.

У земљама које су нешто сиромашније економски статус показао се значајним предиктором нивоа задовољства и среће појединаца (Lima and Novo, 2006), а што је друштво богатије, на добробит појединца више утичу социјални контакти, емоције и лично задовољство него приходи (Diener i Seligman, 2004). И за однос старости и субјективног квалитета живота резултати истраживања донекле су неконзистентни, али је, нпр, у истраживањима у суседној Хрватској углавном утврђено постојање негативне повезаности старости и задовољства животом. Степен образовања је, према већини налаза из литературе, позитивно је повезан са задовољством и срећом, што је логично с обзиром на то да виши степен образовања појединцу пружа већи распон могућности и доступних ресурса (према Lučev, Tadinac, 2010).

Вредности као чиниоци субјективне добробити код мушкараца и жена

Повезаност прихватања одређених вредносних оријентација и мера субјективне добробити слична је на оба подузорка: издавају се амбициозност и вођство као значајни чиниоци субјективне добробити и мушкараца и жена. Особе које више цене активизам имају и више самопоштовање,

задовољније су сопственим животом, доживљавају више позитивних а мање негативних емоција. Конформизам је такође на оба подузорка негативно повезан са самопоштовањем, тј. особе нижег самопоштовања више цене ову вредносну оријентацију.

Општи закључак који се намеће на основу налаза нашег истраживања јесте у сагласности са постојећим налазима који говоре о вези прихватања вредносних оријентација и субјективне добробити. Иако нисмо пронашли истраживање које је испитивало исте концепте које смо ми укључили, постоји знатна сагласност у западњачкој психотерапеутској литератури у погледу тога да одређене вредности позитивно доприносе личном менталном здрављу док неке друге вредности имају супротан učinak. Сагив и Шварц наводе налазе Јенсена и Бергина (Jensen and Bergin, 1988, према Sagiv, Schwartz, 2000) који су идентификовали следеће вредности као „здраве“: то су неке вредности које припадају вредносним оријентацијама самоусмерења (аутономија, слобода), човекољубљу (одговорност, интереперсонални и фамилијарни односи) и универзализму (самосвест, лични раст). Такође, неки други истраживачи доносе сличан закључак да су вредности аутономије, одговорности, неконфликтних односа и донекле постигнућа и стимулације, вредности које доприносе субјективној добробити, док би вредности конформизма, традиционализма, сигурности и моћи биле оне које би се сматрале „нездравим“ вредностима. Једно од могућих објашњења великог броја налаза који говоре у прилог овој тези јесте да „здраве“ вредности воде таквим ставовима и понашањима који последично доводе до повећања личне среће и задовољства животом, док „нездраве“ вредности имају супротан ефект. Прихватање наведених вредности може водити до, рецимо, бољих механизма превладавања који последично доприносе позитивном благостању. Овакво тумачење у складу је са хипотезом о односу субјективне добробити и вредности која се може извући из теорије самодетерминације. У складу са поставкама ове теорије, аутономија, повезаност и способност су базичне психолошке потребе чије испуњење води као интринзичкој сатисфакцији, која представља извор праве, неусловљене субјективне добробити.

Консеисао и Бандура (Conceicao and Bandura, 2008) показали су да су људи срећни када осећају да „раде праву ствар“, било да је она детерминисана етиком, принципима, религиозношћу, обичајима или социјалним нормама и вредностима. Истраживања су показала да су животни циљеви важни за субјективну добробит (Muffles and Heady, 2013), у том смислу да циљеви везани за друштво и породицу доприносе срећи појединца, док је ова веза мање изражена када су у питању материјалне вредности.

Усклађеност са родном улогом и субјективна добробит

Главно питање које је покренуло овај рад јесте да ли особе које се понашају у складу са очекивањима околине о родним улогама имају и израженије субјективно благостање, тј. да ли је склад са родном улогом чинилац субјективне добробити у раном одраслом добу? Наша основна претпоставка била је да ће особе чије понашање је више усклађено са перципираном родном улогом показати већи степен самопоштовања и субјективне добробити (задовољства животом и позитивног афекта, а нижи степен негативног афекта).

Код ***мушкараца***, на нивоу укупних скорова постоји повезаност субјективне добробити и конформирања маскулиним нормама. С друге стране, самопоштовање је повезано са израженијим традиционалнијим понашањем, тј. одступањем од перципираних родних улога, и то у социјалној сфери – пословном ангажману и понашању које се односи на уже социјално окружење.

Детаљнија анализа указује да постоји повезаност субјективне добробити и усклађености са традиционалним улогама у сфери пословних улога, што је повезано и са мањим одступањем од опажених улога у овом домену.

Детаљнија анализа везе између конформирања маскулиним нормама и субјективне добробити и самопоштовања показује да су тежња ка постизивању статуса и конкуренција најизраженије повезани са субјективним

благостањем код мушкараца, и у мањој мери, моћ над женама, доминација и приоритет посла. Конформирање нормама које се махом односе на класичну мушку емоционалност (контрола емоција, моћ над женама, тежња ка „заводничком“ понашању, доминација) повезана је са нижим скором на скали самопоштовања.

Код *жена*, не постоји статистички значајна повезаност усклађености понашања са опаженим улогама, нити усклађености понашања са традиционалним родним улогама са субјективном добробити, нити са самопоштовањем. На нивоу појединачних скала ипак се уочава блага веза између усклађености понашања са традиционалним улогама и нижим доживљајем задовољства животом, као и мањим доживљајем и позитивних и негативних емоција. Такође, постоји ниска, али значајна повезаност између неусклађености са родним улогама и доживљавања негативних емоција.

Конформирање фемининим нормама јесте чинилац и субјективне добробити и самопоштовања код жена. Виши скорови на субскалама фина у односима, брига о деци, домаћица и брига о изгледу значајни су чиниоци самопоштовања и задовољства животом, позитивног афекта а нижег доживљавања негативног афекта. Мршавост и скромност негативно су повезане са самопоштовањем, а позитивно са вишим нивоом негативног афекта. Смерност у сексуалном животу и тежња ка романтичној вези позитивно су повезани са задовољством животом.

6. Које од свих испитиваних варијабли значајно доприносе предикцији субјективне добробити и самопоштовања жена, односно мушкараца у раном одраслом добу?

Субјективна добробит

И код мушкараца и код жена, **материјално стање** и **активистичка вредносна оријентација** су најзначајнији чиниоци субјективне добробити.

Код мушкараца се, осим материјалног стања и активистичке вредносне оријентације, као значајни предиктори субјективне добробити издвајају и **усклађеност са опаженим родним улогама, као и конформирање нормама које се односе на постизање статуса у друштву.**

На нивоу појединачних компоненти субјективног благостања, код мушкараца, материјално стање и тежња ка социјалном статусу доприносе **задовољству животом**; материјално стање, тежња ка статусу и активизам су значани предиктори **позитивног афекта**; а неусклађеност са опаженим улогама и конформирање маскулиним нормама које се односе на мангупско понашање, нижи активизам и ниже материјално стање су значајни предиктори **негативног афекта.**

Код жена, се осим материјалног стања и активизма, **конформирање традиционалним фемининим нормама** појављује се као значајан предиктор субјективне добробити, док **скромност** и **старост** негативно доприносе субјективној добробити жена.

На нивоу појединачних компоненти, **задовољству животом** жена значајно доприносе материјално стање, активизам, конформирање традиционалним фемининим нормама и усклађеност понашања са опаженим улогама, док су негативни предиктори старост и традиционалност понашања. **Позитивном афекту** значајно позитивно доприносе прихватање активистичких вредности и конформирање традиционалним фемининим нормама док су старост и понашање у складу са традиционалним родним улогама негативно повезани са позитивним афектом. Значајни предиктори **негативног афекта** су старост и конформирање норми мршавост, а жене које се више понашају у складу са традиционалним фемининим нормама имају нижи степен негативних емоција.

Самопоштовање

Када је у питању самопоштовање, и код мушкараца и код жена су се као значајни предиктори издвојили, као и код субјективне добробити, **материјално стање и активистичка вредносна оријентација.**

Конформирање маскулиним нормама које се односе на ризик, плејбој и насиље генерално је негативан предиктор самопоштовања мушкараца.

Код жена конформирање фемининим које се односе на бригу о деци и фемининост јесте позитиван предиктор самопоштовања док је тежња ка мршавости негативно повезана са самопоштовањем. Усклађеност понашања са традиционалним родним улогама, као и прихватање традиционалистичких вредности такође представља негативан предиктор самопоштовања жена.

Дакле, када су у питању родне улоге:

- усклађеност са опаженим улогама
  - значајан је предиктор субјективне добробити мушкараца, пре свега опажена неусклађеност доприноси негативном афекту мушкараца,
  - доприноси задовољству животом код жена,
- традиционалност понашања (усклађеност са традиционалним родним улогама)
  - није значајан чинилац самопоштовања нити субјективне добробити мушкараца,
  - негативно доприноси самопоштовању, задовољству животом и позитивном афекту жена,
- конформирање родним нормама
  - код мушкараца конформирање маскулиним нормама које се односе на постизање социјалног статуса доприноси субјективној добробити, и то значајно доприноси задовољству животом и позитивном афекту. Конформирање нормама које се односе на „мангупско“ понашање негативно је повезано са самопоштовањем и доприноси доживљавању негативних емоција,
  - код жена, конформирање нормама које се односе на „бити жена и мајка“ – финоћу у односима, бригу о деци и

кући, сексуална смерност и романтичност – доприноси сваком сегменту субјективне добробити – значајан је предиктор и задовољства животом и позитивног афекта и мањег доживљавања негативног афекта, а такође јесте и значајан чинилац самопоштовања жена. Скромност је негативно повезана са субјективном добробити жена, а тежња ка мршавости је везана за ниже самопоштовање и више негативног афекта.

Према неким истраживачима, последице кршења родне улоге за мушкарце могу бити прилично озбиљне (Levant, 1992, Krugman, 1991) и могу да обухвате друштвене и економске негативне последице (Moss-Rascusin et al., 2010). У студији су у којој су испитивали последице кршења родних правила, мушкараци и жене су учествовали у интервјуу за посао са циљем да се провери да ли ће атипични мушкарци бити жртве предрасуда уколико у току интервјуа демонстрирају скрушеност. Скрушеност је дефинисана као мишљење о себи као просечном и ниска претенциозност, што је у супротности са мушким стереотипима који подразумевају самопоуздање (Moss-Rascusin et al., 2010). Аутори налазе да су скрушени мушкарци били жртве некоректности јер је су нарушили друштвену норму о мушкарцима као неком ко треба да тежи остваривању високог статуса (Moss-Rascusin et al., 2010). Ова тежња као остваривању статуса се и у нашем истраживању показала као важна норма када су мушкарци у питању: дефинитивно бисмо могли закључити да је понашање у складу са њом важан фактор субјективне добробити и самопоштовања мушкараца и на нашој популацији.

Према Махалику (2003), веће конформирање маскулиним нормама које се односе на антифемининост (рестриктивна емоционалност, недостатак повезаности са другима, нетражење помоћи) је повезана са емоционалним и међуљудским отуђењем. У нашем истраживању се конформирање норми „контрола емоција“ такође показало као негативно повезано са нивоом самопоштовања мушкараца. Неколико студија које су се бавиле ефектом ригидног придржавања улога мушкараца и психолошке

добробити мушкараца који се конформирају маскулиним нормама извештавају о значајној повезаности ових феномена са психолошким дистресом и лошим исходима. Налази говоре да су мушкарци који се конформирају нормама рестриктивне емоционалности и ослањања на самог себе социјализовани да крију своја емоционална искуства и да се сами носе са тешкоћама. Такви људи пре ће прикривати болна искуства са фасадом нормалности да би одржали илузију контроле (Rochlen et al., 2010). Истраживања упућују да мушкарци који се понашају у складу са традиционалним мушким улогама имају израженију склоност да прикрију своје емоционалне тешкоће да би одржали слику о себи као самосталним и јаким из страха од стигме и срама који могу бити резултат кршења маскулиних норми. Овакав приступ резултита маскираном депресијом и психолошким дистресом који остаје прикривен (Connel & Meerschmidt, 2005). Емоционална рестиктивност има штодљив ефект на здравље и представља најзначајнији предиктор психолошког дистреса и на клиничком и некличком узорку (Cournoyer & Mahalik, 1995) и такође је снажно повезана са депресивним сипмтоматологијом (Good & Mintz, 1990).

Конформирање фемининим нормама према налазима неких истраживања (Mahalik, 2005) има последице на добробит жена. Норме које се односе на изглед као што су мршавост и брига о изгледу и оне које се не односе на изглед као што су скромност и романтична веза показали су се као предиктори слике о телу и поремећаја исхране. Фина у односима и Брига о деци показали су се као добри предиктори ниже стопе поремећаја у исхрани. Харт и сарадници (Hurt et all, 2007) су нашли да је инвестирање у излед, мршавост и тежња ка остварењу романтичне везе могу водити ка лошијем психолошком функционисању жена. И наши подаци упућују на закључак да је тежња ка мршавости повезана са нижим самопоштовањем и негативним емоционалним доживљајима код жена.

7. Да ли су одређене социо-демографске варијабле (старост, место становања, материјални статус, занимање, област) модератори односа усклађености са родним улогама и субјективне добробити?

Када су у питању мушкарци, постоји модераторски ефекат материјалног и образовног статуса на везу неусклађености понашања са опаженим улогама и самопоштовања: усклађеност понашања са опаженим родним улогама значајно је повезана са самопоштовањем код мушкараца нижег материјалног и образовног статуса, док код оних са вишим образовањем и материјалним стањем ова веза није значајна.

Код жена, не постоји модераторски ефекат социо-демографских варијабли на везу испитиваних предиктора и самопоштовања

VI ЗАКЉУЧАК

Налази многобројних истраживања указују да је субјективна добробит детерминисана мноштвом фактора – како оним везаним за личност, тако и ситуационих, и у том смислу не изненађује релативно низак проценат варијансе који се у нашем истраживању може објаснити укљученим варијаблама. Ипак, при разматрању и дискусији приказаних налаза потребна је обазривост при тумачењу доприноса разних варијабли субјективној добробити. Како наводи Динер (1999), ефекти који се на први поглед чине веома мали могу имати важне импликације за индивидуално искуство. На пример, висина прихода објашњава само око 5% варијансе среће, и овај релативно низак ефекат може прикрити чињеницу да су богати у значајној мери срећнији од људи који живе на, или испод границе сиромаштва.

Иако је утврђена импресивна стабилност субјективне добробити током времена, највише око 35% варијансе одражава стабилну црту-предиспозицију која се не мења током времена. Многи фактори су се показали значајним чиниоцем субјективне добробити у различитим културама, као што су циљеви и вредности (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999, Diener i Suh, 2000, Diener & Lucas, 2000), фактори личности, као што су самопоштовање (Diener & Diener, 1995), хармонични односи (Kvan, Bond & Singelis, 1997), осећај контроле (Vajs, Rothbaum & Blekburn, 1984), приходи (Cummins, 2000, Diener, Diener & Diener, 1995, Veenhoven, 1993), демократија (Ingelhart & Klingemann, 2000, Veenhoven, 1993) и индивидуализам насупрот колективизму (Cummins, 1998, Diener, Diener & Diener, 1995).

Упркос неким назнакама могућих полних разлика у оценама афективних компоненти субјективног благостања, бројне друге студије су довеле до закључка да је субјективна добробит више или мање иста за мушкарце и жене (Diener, 1984, Diener & Diener, 1995, Fujita, Diener & Sandvik, 1991, Ventegodt, 1995), што је у складу и са налазима нашег истраживања.

Иако род/пол делимично губи на важности током живота, константно је присутан у свести појединаца/ки. Брадли наводи како све

жене, а и сви мушкарци, не доживљавају род као главни извор идентитета. „Као и други извори идентитета, он је у константној интеракцији с низом других извора“ (Haralambos i Holborn, 2002). Ми смо покушали да дамо допринос разумевању важности рода као једног од извора идентитета у детерминацији субјективне добробити појединца, уз напомену да се овакав утицај може тумачити само у светлу његове повезаности с осталим чиниоцима који дају допринос оптималном психолошком функционисању.

Видели смо да постоји неколико различитих модела у оквиру којих су се у психологији разматрају родне улоге, родни идентитет и њихова повезаност са различитим психолошким исходима. У том смислу, постоји знатан број истраживања са фокусом на однос рода и менталног здравља, мада је велика већина ових истраживања разматрала род у светлу теорије полних схема Сандре Бем, док је ментално здравље у највећем броју истраживања конципирано као одсуство психопатолошких симптома – пре свега депресивности и анксиозности. Ми смо се у нашем истраживању фокусирали на савремени модел „позитивног менталног здравља“ уобличен у појмовима „субјективне добробити“ и „самопоштовања“ као најизразитијег корелата личног благостања (мада се у неким другим савременим концепцијама појављује и као конституент позитивног менталног здравља), док смо род и родне улоге посматрали у светлу теорије социјалних улога коју је предложила Елис Игли (Eagly, 1987). Ова теорија наглашава да у већини друштава постоји подела послова по полу, што доводи до различитих очекивања повезаних са родним улогама и последично, различитог понашања мушкараца и жена (Aronson, 2013). Како наводи Аронсон, „један начин за посматрање снаге нормативних социјалних притисака је да се уочи шта се дешава када људи успеју да им се одупру“. Нагласили смо да је, с обзиром на важност и израженост родног идентитета, пол одлично поље за разматрање ефеката нормативног конформизма на психолошко функционисање појединца. Такође, претпоставили смо да ће полна припадност имати снажнији ефекат на усклађеност понашања са опаженим улогама и конформирање родним нормама код појединаца који се налазе

„ниже“ на социјалној лествици, те да ће код ове групе усклађеност са родним улогама имати снажнији ефекат на субјективну добробит и самопоштовање.

Имајући у виду наведене резултате истраживања, можемо извести општи закључак да (иако проценат варијансе субјективне добробити који објашњава није велики) конформирање традиционално прихваћеним родним нормама (социјални статус за мушкарце и усмереност на приватну сферу код жена) има позитиван (мада скроман) ефекат на ментално здравље и код мушкараца и код жена. Опажена усклађеност са родним улогама чинилац је субјективне добробити мушкараца, али не и жена, иако и код жена доприноси нивоу задовољства животом. Како прецизира теорија неусаглашености појмова о себи, емоционалне последице које се јављају зависе од јачине и врсте неусаглашености које је активирано ситуацијом (према Југовић, 2004). Чињеница да је опажена неусклађеност већа код мушкараца него код жена у нашем истраживању може објаснити ову разлику у доприносу опажене неусклађености са родном улогом субјективној добробити жена и мушкараца.

„Објективна“ усклађеност са родним улогама, сходно нашој полазној претпоставци није значајан чинилац менталног здравља мушкараца, али значајно негативно доприноси менталном здрављу жена. Како су традиционалне родне улоге „репресивне“ према женама у традиционалној, патријархалној култури која је још увек доминантан образац родних односа у нашем друштву, овај налаз видимо као одраз управо ове несиметричности родних улога. Дакле, жене које се понашају традиционално у ствари се понашају субмисивно, што доводи до нижег нивоа субјективне добробити. Ово је разумљивије у светлу следећег налаза који говори да су, уколико посматрамо све укључене потенцијалне детерминанте субјективне добробити (социо-демографске карактеристике, персоналне карактеристике и усклађеност са родним улогама) и за жене и за мушкарце најрелевантнији предиктори менталног здравља материјално стање (за које смо видели да јесте важан чинилац благостања у економски неразвијенијим земљама) и активистичка вредносна оријентација (амбициозност и тежња ка вођству). Тако, иако наши резултати делимично пружају подршку теорији социјалних

улога, посматрајући све укључене чиниоце и теоријске моделе у оквиру којих се може разматрати проблематика родних улога у психологији, приметимо да наши налази говоре и у прилог „модела маскулиности“, који наглашава да се маскулине карактеристике (у овом случају активизам и тежња ка вођству) друштву више цене, изазивају више социјалних награда, те доприносе вишем самопоштовању и бољем менталном здрављу.

* * *

На крају, желимо да укажемо на нека ограничења овог истраживања и да дамо препоруке за неке друге студије из ове области у нашој средини.

Важно је напоменути да ово истраживање има неколико ограничења методолошке природе. Прво ограничење се тиче репрезентативности узорка. Иако се приликом одабира учесника истраживања водило рачуна да буду укључени испитаници сличних социо-економских карактеристика из различитих области, видели смо да се у неким карактеристикама подзорци значајно разликују, што отежава поређење испитаника из различитих области. Такође, пошто је узорак пригодан, генерализације се морају вршити опрезно, мада нам величина узорка дозвољава да изводимо неке претпоставке и закључке са одређеним степеном сигурности.

Када су у питању инструменти коришћени за утврђивање усклађености са родним улогама, суочавамо се са две врсте тешкоћа. Прво, начелно постоји несклад у дефинисању и операционализовању родних улога, тј. у већини досадашњих истраживања родне улоге се операционализују путем испитивања родних стереотипа. Уколико се родне улоге дефинишу као „скуп очекивања заједнице везаних за *понашање* појединаца/појединки у односу на њихову полну припадност“ и обухватају важан сегмент *односа* мушкараца и жена, онда у великом броју испитивања родних улога постоји раскорак између теоријске дефиниције појма и начина његовог мерења. На пример, најчешће коришћен инструмент - Бемин инвентар полне улоге састоји се од списка особина које су карактеристичне за мушки и женски род и операционализују маскулност и фемининост. Те особине су у случају

фемининости: осећајност, радост, детињастост, саучествовање, неупотреба јаких израза, уживање у ласкању, нежност, лаковерност, љубав према деци и сл, док се под маскулиноћу подразумева склоност ка вођству, агресивност, амбициозност, аналитичност, наметљивост, спортски карактер и сл. Јасно је да ова операционализација не кореспондира појму родних улога у ужем значењу. Како постоји ограничен број инструмената којим се испитују полне улоге, а ниједан не представља операционализацију наведене, уже дефиниције појма родних улога, у нашем раду морали смо сами креирати инструмент којим бисмо мерили раскорак између опажених улога и актуелног понашања и који као такав носи ризик јер су му непознате метријске карактеристике и ограничене могућности упоређивања података са другим истраживањима. Друга тешкоћа у погледу инструмената за мерење родних улога огледа се у малом броју инструмената који су примењивани и проверавани на српском узорку. Тако, и Махаликови инструменти конформирања родним нормама нису раније примењивани на српском узорку, нити на неком сличном узорку у окружењу, те ни метријске карактеристике ове скале на нашем узорку нису биле познате пре испитивања, нити постоје истраживања овим инструментом у окружењу која би омогућила поређење података и пружање јасније слике о степену конформирања испитиваним нормама на нашем узорку.

На крају, сматрамо да је истраживање отворило многа важна питања из области проучавања родних улога, од ближег и јаснијег одређења појма и поготову његове операционализације до импликација које родни идентитет, као врста колективног идентитета има на слику о себи и социјално функционисање појединца. Пре свега, чини нам се да би у наредним истраживањима требало поћи од шире концепције менталног здравља. Можда би модел који је предложио Киз (Keyes, 2005), а који обухвата више димензија – емоционално, психичко и социјално благостање, или евентуално укључивање скала које обухватније мере симптома менталних поремећаја пружили потпуније податке и јаснију слику када је у питању однос овог важног домена социјалног идентитета са психолошким функционисањем, тј. менталним здрављем у нашој култури.

ЛИТЕРАТУРА:

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. and Nevitt Sanford, R. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper & Brothers
- Allen, J.G., & Haccoun, D.M. (1976). Sex differences in emotionality: A multidimensional approach. *Human Relations*, 29, 711-722.
- Alfred, G. C., Hammer, J. H., Good, G. E. (2014). Male student veterans: Hardiness, psychological well-being, and masculine norms. *Psychology of Men & Masculinity*, Vol 15(1), 95-99.
- Alpert-Gillis, L.J., J.P. Connell. (1989). Gender and Sex-Role Influences on Children's Self-Esteem. *Journal of Personality* 57 (1): 97-114
- Ann Oakley (1974). *The Sociology of Housework*. New York: Pantheon Books
- Antill, J.K., Cunningham, J. D. (1979). Self-esteem as a function of masculinity in both sexes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol 47(4), 783-785
- Archer, J., Lloyd, B. (2002). *Sex and Gender*. Cambridge University Press
- Aronson, E., Vilson, T.D., Akert, R.M. (2013). *Socijalna psihologija* (V izdanje). Beograd: Mate
- Ashmore, R. D. (1991). Sex, gender and the individual. In: Pervin, L. (Ed.), *Handbook of personality*. New York: Guilford Press
- Azar, I.A.S., Vasudeva, P. (2006). Self-Efficacy and Self-esteem: A Comparative Study of Employed and Unemployed Married Women in Iran, *German Journal of Psychiatry*, The University of Göttingen
- Babović, M., (2009). Post-socijalistička transformacija i socio-ekonomske strategije domaćinstava i pojedinaca u Srbiji, Beograd, ISI FF
- Baker, R. (1984). 'Pricks' and 'Chicks': a Plea for 'Persons'." In Baker, R. and Elliston, F. (1984). (eds). *Philosophy and Sex*. 2nd ed. Buffalo, NY: Prometheus.
- Bartlett, M.S. (1954). A note on multiplying factors for various chi-squared approximations. *Journal of the Royal Statistical Society, Series B* 16: 296–298

- Batler, Dž. (2010). *Nevoľbe s rodom: feminizam i subverzija identiteta*. Loznica: Karpos
- Baumeister, R. (1993). *Self-esteem: The puzzle of low self-regard*. New York: Plenum
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2): 155-162
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Counseling & Clinical Psychology*, 42, 155-162
- Bem, S.L. (1983). Gender Schema Theory and Self-Schema Theory Compared: A Comment on Markus, Crane, Bernstein and Siladi's "Self-Schemas and Gender". *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 43, No. 6, 1192-1194.
- Bem, S.L. (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven: Yale University Press. Ch. 1 and 5
- Biswas-Diener, R., & Diener, E. (2001). Making the best of a bad situation: Satisfaction in the slums of Calcutta. *Social Indicators Research*, 55, 329–352
- Blackmore, S. (2003). *Consciousness: An Introduction*. London, Hodder & Stoughton
- Blagojević, M. (1991). *Žene izvan kruga: profesija i porodica*. Beograd: SIFF
- Blagojević, M. (2003). *Položaj žena u zemljama Balkana: komparativni pregled*. Beograd
- Blagojević, M. (2006). *Rodni barometar – društveni položaj i kvaliteta života žena i muškaraca – Srbija: sažetak istraživanja*. Beograd: Altera MB
- Blagojević-Hjusek, M. (2012). *Rodni barometar u Srbiji - razvoj i svakodnevni život*. Beograd: UN Women
- Brosnan, J. (2003). *Tehnofobija i rod. Da li su kompjuteri „zvečke za dečke“*. Beograd: Kultura, 107-108, str. 99-118
- Brehm, S.S., Kassir, S.M. & Fein, S. (1999). *Social psychology* (4th ed.). Boston: Houghton Mifflin
- Brnić, P. (2002). *Odnos maskuliniteta, femininosti te nekih sociodemografskih varijabli sa lokusom kontrole*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet
- Brody, L. R., & Hall, J. (1993). Gender and emotion. In M.Lewis & J. Haviland (Eds.), *Handbook of emotions* (pp.447–461). New York: Guilford Press

- Broverman, I. K., Broverman, D. M., Clarkson, F. E., Rosenkrantz, P. S. & Vogel, S. R. (1970). Sex-role stereotypes and clinical judgments of mental health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 34*(1), 1-7.
- Burr, V. (2002). *Gender and Social Psychology*, This, Taylor& Francis e-Library
- Cantor, N., & Sanderson, C.A. (1999). Life task participation and well-being: The importance of taking part in daily life. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.). *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* (pp. 230-243). New York: Russell Sage Foundation.
- Chrisler, J.C., McCreary, D.R. (editors) (2010). *Handbook of Gender Research in Psychology*. Volume 1: Gender Research in General and Experimental Psychology. New York: Springer Science + Business Media.
- Conceicao, P., & Bandura, R. (2008). *Measuring Subjective Wellbeing: A Summary Review of the Literature*. Working Papers. New York: United Nations Development Program.
- Connell, R. and Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender and Society*, vol. 19 no. 6, 829-859.
- Cook, E.P. (1985). *Psychological androgyny*. Elmsford, NY: Pergamon
- Cooley, C.H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's, Confer pp. 183-184
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: W. H. Freeman & Co
- Correll, S. (2007). *Social Psychology of Gender - Advances in Group Processes*, Volume 24, 1-18, Elsevier Ltd.
- Costa P. T. and McCrae R. R. (1980). Influence of Extraversion and Neuroticism on subjective well-being: happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology, 38*, 668-678.
- Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R., & Zonderman, A. B. (1987). Environmental and dispositional influences on well-being: Longitudinal follow-up of an American national sample. *British Journal of Psychology, 78*, 299-306.
- Cournoyer, R. J., & Mahalik, J. R. (1995). Cross-sectional study of gender role conflict examining college-aged and middle-aged men. *Journal of Counseling Psychology, 42*, 11-19

- Cummins, R. A. (1998). The second approximation to an international standard of life satisfaction. *Social Indicators Research*, 43, 307-334.
- Cummins, R. A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies*, 1, 133-158
- Cummins, R. A., & Nistico, H. (2002). Maintaining life satisfaction: The role of positive cognitive bias. *Journal of Happiness Studies*, 3, 37-69.
- Čekrljija, Đ., Turjčanin, V., Puhalo, S. (2004). *Društvene orijentacije mladih*. Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije. BaĦba Luka
- Deaux, K. & Major, B. (1987). Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. *Psychological review*, Vol. 94, No. 3: 369-389
- Deaux, K., Lewis, L.L. (1984). Structure of Gender Stereotypes: Interrelationships Among Components and Gender Label. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 46, No. 5, 991-1004.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M (2002). Self-determination research: Reflections and future directions. In E.L. Deci & R.M. Ryan (Eds.), *Handbook of Self-Determination Research* (pp. 431-441). Rochester, NY: University of Rochester Press
- DeNeve K.M. (1999). *Happy as an extraverted clam? The role of personality for subjective well-being*. *Curr. Dir. Psychol. Sci.*8:141-44
- DeNeve, K.M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124, 197-229
- Deutsh, F.M., Lussier, J. B. & Servis, L. J. (1993). „Husbands at home: Predictors of paternal participation in childcare and housework“. U: *Journal of personality and social psychology* 65: 1154-1166
- Diekman, A., B., & Eagly, A. H. (2000). Stereotypes as dynamic constructs: Women and men of the past, present, and future. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 26, 1171-1188
- Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, 57, 119-169
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663

- Diener, E., & Lucas, R. E. (2000). Explaining differences in societal levels of happiness: Relative standards, need fulfillment, culture, and evaluation theory. *Journal of Happiness Studies*, 1, 41-78.
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2004). Beyond money: Toward an economy of wellbeing. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1–31
- Diener, E., & Suh, E. M. (2000). *Culture and subjective well-being*. Cambridge, MA: MIT
- Diener, E., Diener, M., & Diener, C. (1995). Factors predicting the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 851-864
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life
- Diener, E., Larsen, R. J., Levine, S., & Emmons, R. A. (1985). Frequency and intensity:
- Diener, E., Ng, W., Harter, J. and Arora, R. (2010). Wealth and Happiness Across the World: Material Prosperity Predicts Life Evaluation, Whereas Psychosocial Prosperity Predicts Positive Feeling. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 52-61
- Diener, E., R.E. Lucas, S. Oishi and E.M. Suh. (2002). Looking up and looking down: Weighting good and bad information in life satisfaction judgement. *Personality and Social Psychology Bulletin* 28, pp. 437–445
- Diener, E., Sandvik, E., Seidlitz, L., & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute? *Social Indicators Research*, 28, 195-223.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E., & Smith, H.L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276–302
- Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being (invited article). *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24, 25-41.
- Dinić. B., i Knežević. G. (2008). Dimenzije seksualnog ponašanja. *Primenjena psihologija*, 3-4, 161-186.

- Dolan, P., Peasgood, T., and White, M. P. (2008). Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Wellbeing. *Journal of Economic Psychology*, 29, 94-122.
- Džamonja-Ignjatović, T., Žegarac, N., Popović, D., Duhaček, D.(2010). Istraživanje stavova prema rodnoj ravnopravnosti u sistemu visoko-školskog obrazovanja. *Godišnjak FPN*, 455-477
- Eagly, A.H., Steffen, V.J. (1984). Gender Stereotypes Stem From the Distribution of Women and Men Into Social Roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 46, No. 4, 735-754.
- Eagly, A.H., Beall, A.E., Sternberg, R.J. (2004). *Psychology of gender*. The Guilford Press.
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In P.A. David and M.W. Reder (eds.) *Nations and Households in Economic Growth*. Academic Press:New York
- Eckes, T. (2000). *The Developmental Social Psychology of Gender*. Lawrence Erlbaum Associates
- Ellis, L. et al. (2008). *Sex differences: summarizing more than a century of scientific research*. Taylor & Francis Group, LLC
- Enns, C.Z. (2008). Toward a complexity paradigm for understanding gender role conflict. *The Counseling Psychologist*, 36, 446-454.
- Feather, N. T. (1984). Masculinity, Femininity, Psychological Androgyny and the Structure of Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 47. No. 3.
- Fisher, A. H. (2000). Gender and emotion – Social psychological perspectives. *Studies in emotion and social interaction*. Cambridge University Press, Paris, 2000
- Flood, M. (2010). Where Men Stand: Men's roles in ending violence against women. Sydney: White Ribbon Prevention Research Series, No. 2, 2010.
- Fujita, F., Diener, E., & Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 427-434.

- Gater, R., Tnasella M., Korten A., Tiemens B.G., Mavreas V.G. and Olatawura M.O. (1998). Sex differences in the prevalence and detection of depressive and anxiety disorders in general health care settings. *Archives of General Psychiatry*. 55: 405-413.
- Gerson, K. (1997). The social construction of fatherhood. In T. Arendell (Ed.). *Contemporary parenting: Challenges and issues*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Glick, P. et Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 3, pp. 491-512;
- Good, G. E., & Mintz, L. B. (1990). Gender role conflict and depression in college men: Evidence for compounded risk. *Journal of Counseling and Development*, 69, 17-21
- Gorman, J. M. (2006). Gender differences in depression and response to psychotropic medication. *Gender Medicine*, 3, 93–109
- Grossman, M., & Wood, W. (1993). Sex differences in the intensity of emotional experience: A social role interpretation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1010–1022
- Guzina, M. (1972). *Faktori zadovoljstva poslom*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet
- Hall, J.A., Carter, J. D. (1999). Gender-stereotype accuracy as an individual difference. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 77(2), 350-359.
- Haralambos, M. i Holborn, M. (2002). *Sociologija - teme i perspektive*. Zagreb: Golden Marketing
- Havelka, N. (1995). Vrednosne orijentacije učenika i njihova očekivanja od budućih zanimanja. *Psihološka istraživanja* 7. Beograd: Institut za psihologiju
- Headey, B.; Wearing, A.J. (1992). *Understanding Happiness: A Theory of Subjective Well-Being*. Melbourne: Longman Cheshire
- Helgeson, V. S. (2009). *The psychology of gender* — 4th ed. Pearson Education
- Helliwell, J.F. (2003). How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-being. *Economic Modelling*, Vol. 20, pp. 331-360
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319-340.

- Higgins, E.T. (2000). Making a good decision: Value from fit. *American Psychologist*, 55, 1217–1230.
- Hurt, M.M, Nelson, J.A., Turner, D.L., Haines, M.E., Ramsey, L.R., Erchull, M.J., Liss, M. (2007). Feminism: What is it Good For? Feminine Norms and Objectification as the Link between Feminist Identity and Clinically Relevant Outcomes. *Sex Roles*, Volume 57, Issue 5-6, pp 355-36
- Ignjatović, S., Pantić, D., Bošković, A., Pavlović, Z. (2010). *Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti*. Beograd: Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje
- Inglehart, R. and Baker, W.E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65:19-51
- Inglehart, R., & Klingemann, H. D. (2000). Genes, culture, democracy, and happiness. In E. Diener & E. M. Suh (Eds.). *Culture and subjective well-being* (pp. 165–183). Cambridge, MA: MIT Press.
- Jarić, V., Radović, N. (2010). *Rečnik rodne ravnopravnosti*. Beograd
- Jugović, I. (2004). *Zadovoljsvo rodnim ulogama*. Diplomski rad. Zagreb:Filozofski fakultet
- Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (Eds.) (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Kaiser, H. (1970). A second generation Little Jiffy. *Psychometrika*, 35: 401–415
- Kaiser, H. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39: 31–36
- Kandido-Jakšić, M. (1995). Polne uloge i mentalno zdravlje. *Psihologija*, 3-4, str 315-318
- Kaprara, Đ.V., Červone, D. (2003). *Ličnost: determinante, dinamika, potencijali*. Beograd: Dereta
- Kelly, J.A., & Worrell, J. (1977). New formulations of sex-roles and androgyny: A critical review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45, 1101-1115
- Kessler, R. C., McGonagle, K. A., Swartz, M., et al (1993). Sex and depression in the National Comorbidity Survey I: Lifetime prevalence, chronicity and recurrence. *Journal of Affective Disorders*, 29, 85 -96.

- Keyes, C.L.M. (2005). Mental Illness and/or Mental Health? Investigating Axioms of the Complete State Model of Health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 539-548
- Keyes C.L.M. (2009). Toward a science of mental health. In S.J.Lopez & C.R. Snyder (Eds.). *Oxford handbook of positive psychology* (pp. 89-95). New York: Oxford University Press
- King, L. et al. (1981). A new measure of Sex-role Attitudes. *Annual meeting of the Midwestern Psychological Association*. Detroit
- Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex- role concepts and attitudes. In: Maccoby, E.E. (Ed.). *The development of sex differences*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Kreč, D., Kračfeld, R. S. i Balaki, I. L. (1972). *Pojedinac u društvu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva,
- Kristof-Brown, A.L., Zimmerman, R.D., & Johnson, E.C. (2005). Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person-job, person-organization, persongroup, and person-supervisor fit. *Personnel Psychology*, 58, 281-342
- Krugman, P. (1991). Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy* 99, 483-499
- Kubovy, M. (1999). Pleasures of the mind. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.). *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* (pp. 134-154). New York, NY: Russell Sage Foundation.
- Kuzmanović, B. (1995a). Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika. *Psihološka istraživanja* 7. Beograd: Institut za psihologiju
- Kuzmanović, B. (1995b). Uvodna razmatranja za istraživanje promena vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji. *Psihološka istraživanja* 7. Beograd: Institut za psihologiju
- Kwan, S. Y., Bond, M. H., & Singelis, T. M. (1997). Pancultural explanations for life satisfaction: Adding relationship harmony to self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1038- 1051.
- LaFrance, M. & Banaji, M.R. (1992). Toward a reconsideration of the gender-emotion relationship. In M. S. Clark (Ed.), *Emotion and social behavior*.

- Review of Personality and Social Psychology* (vol. 14, pp. 178-201). Newbury Park, CA: Sage Publications
- Layard, R. (2005). *Happiness: lessons from a new science*. Penguin, London
- Lerner, R.M., Steinberg, L. (2009). *Handbook of adolescent psychology*, 3rd edition. Jon Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey
- Levant, R. (1992). Toward the reconstruction of masculinity. *Journal of Family Psychology*, 5, 379–402.
- Levinson, D. J., with Levinson, J. D. (1996). *Seasons of a Woman's Life*. New York, NY: Alfred A. Knopf.
- Lewis, J. (2001). The decline of the male breadwinner model: Implications for work and care. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 8(2):152-69.
- Lima, M. L. and Novo, R. (2006). So far so good? Subjective and social well-being in Portugal and Europe. *Portuguese Journal of Social Science*, 5 (1), 5–33.
- Lucas, R. E., Diener, E., Suh, E. M. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71:616-628
- Lučev, I. i Tadinac, M. (2008). Kvaliteta života u Hrvatskoj – povezanost subjektivnih i objektivnih indikatora te temperamenta i demografskih varijabli s osvrtom na manjinski status. *Migracijske i etničke teme*, god. 24, br. 1-2, str. 67–89.
- Lykken, D. i Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychologic Science*, 7: 186-189
- Lytton, H. & Romney, D. M. (1991). „Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis“. U: *Psychological Bulletin* 109: 267-296.
- Lyubomirsky, S., King, L., Diener, E. (2005). The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin*, 131 (6): 803-855.
- Maciejewski P.K., Prigerson H.G., Mazure C.M. (2001). Sex differences in event-related risk for major depression. *Psychol Med* 31(4):593-604
- Maccoby E. E. (2000). Perspectives on gender development *International Journal Of Behavioral Development*. Vol. 24 (4), p 398–406

- Maccoby E. E. and Jacklin C. N. (1975). *The Psychology of Sex Differences*. Stanford University Press/Oxford University Press: London
- Mahalik, J. R. (2000). Men's gender role conflict as predictors of self-ratings on the Interpersonal Circle. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 276-292.
- Mahalik, J. R., Locke, B. D., Ludlow, L. H., Diemer, M. A., Scott, R. P. J., Gottfried, M., & Freitas, G. (2003). Development of the Conformity to Masculine Norms Inventory. *Psychology of Men & Masculinity*, 4, 3-25
- Mahalik, J. R., Morray, E. B., Coonerty-Femiano, A., Ludlow, L. H., Slattery, S. M., & Smiler, A. (2005). Development of the Conformity to Feminine Norms Inventory. *Sex Roles*, 52(7-8), 417-435.
- Marušić, I. (1994). *Povezanost rodnih uloga i osobina ličnosti kibernetičkog modela*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1991). The NEO Personality Inventory: Using the five-factor model in counseling. *Journal of Counseling and Development*, 69, 367-372.
- McRae, K., Ochsner, K. N., Gross, J.J. (2008). Gender differences in emotion regulation: An fMRI study of cognitive reappraisal. *Group Processes & Intergroup Relations*, Vol 11(2) 143-162
- Michalos, A.C., Hemingway, D., Hubley, A.M., Zumbo, B.D. (2001). Health and Other Aspects of the Quality of Life of Older People. *Social Indicators Research*, , Vol. 54, 239 - 274
- Mihić, V. (2010). Izraženost i korelati rodnih predrasuda kod stanovnika Vojvodine. *Primenjena psihologija*, 2010/4, str. 307-321.
- Milivojević, S. (2006). Women in the News: Lipstick Imperialism (Žene u vestima: Karmin imperijalizam). *Evropski forum: Mesečnik za evropske integracije*, br.7, str.12
- Milojević, I., Markov, S. (urednice) (2011). *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran Publishing
- Mladenović, U. (1976). *Uloga pola kome dete pripada i prihvatanje te uloge*. Magistarski rad. Beograd: Filozofski fakultet

- Moss-Rascusin, C.A., Phelan, J.E. & Rudman, L.A. (2010). When men break the gender rules: Status incongruity and backlash against modest men. *Psychology of Men & Masculinity*, 11(2), 140-151
- Muffels, R. and Headey, B. (2013). Capabilities and Choices: Do They Make Sense for Understanding Objective and Subjective Well-Being? An Empirical Test of Sen's Capability Framework on German and British Panel Data. *Social Indicators Research*, 110: 1159-1185
- Novovic, Z., & Mihic, L.J. (2008). *Serbian Inventory of Affect based on the Positive and Negative Affect Schedule-X*. Unpublished manuscript. Novi Sad, University of Novi Sad
- Newport, F. (2001). *Americans see women as emotional and affectionate, men as more aggressive: Gender specific stereotypes persist in recent Gallup poll*. Gallup Brain Web site: <http://brain.gallup.com>
- O'Neil, J. M. (2008). Summarizing 25 years of research on men's gender role conflict using the Gender Role Conflict Scale: New research paradigms and clinical implications. *The Counseling Psychologist*, 36, 358
- Okun, M. A., & George, L. K. (1984). Physician- and self-ratings of health, neuroticism, and subjective well-being among men and women. *Personality and Individual Differences*, 5, 533-540
- Opačić, G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Owen Blakemore, J.E., Berenbaum, S.A., Lynn, S. (2009). *Gender development*. Psychology Press, Taylor & Francis Group, LLC
- Pallant, J. (2009). *SPPS: priručnik za preživljavanje*. Beograd: Mikro knjiga.
- Pantić, D. (1981). *Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije,
- Pantić, D. (1990). *Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji*. Beograd: Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje
- Pavlou, V., Tsaousis, I., Vryonides, M., Vitsilaki, C. (2008). *Assessing the Dimensionality and Other Psychometric Properties of a Greek Translation of the Sex-role Egalitarianism Scale (Form B)*. DOI 10.1007
- Pennington, D. (2008). *Osnove socijalne psihologije*, 4. izdanje. Zagreb: Naklada Slap

- Petrušić, N. (2007). Prava žena u porodici. U: N. Petrušić (ur.) Međunarodni i domaći pravni okvir ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 41–50.
- Rajković, Lj. (2000). Porodica i položaj žene u ruralnoj Srbiji. *Statistički godišnjak Jugoslavije*
- Richmond Abbott, M. (1983). *Masculine and Feminine: Sex Roles Over the Life Cycle*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Rochlen, A. B., McKelley, R. A., & Whittaker, T. W. (2010). Stay-at-home fathers' reasons for entering the role and stigma experiences: A preliminary report. *Psychology of Men and Masculinity*, 11(4), 7-14.
- Rogers, S., Rogers, W. (2001). *The psychology of gender and sexuality: an introduction*. London: Open University Press
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. USA: Basic Books
- Rosenkrantz, P., Vogel, S., Bee, H., Broverman, I. & Broverman, D. M. (1968). Sex-role stereotypes and self-concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32(3), 287-295
- Rot, N. (2003). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Rozenfeld, S. (2005). Rod i mentalno zdravlje: da li više psihopatoloških fenomena pokazuju žene, muškarci, ili podjednako (i zašto)? U: Dimitrijević, A. (ur.) *Savremena shvatanja mentalnog zdravlja i poremećaja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 321–338.
- Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2000). Interpersonal flourishing: A positive health agenda for the new millennium. *Personality and Social Psychology Review*, 4 (1 Special Issue: Personality and Social Psychology at the Interface: New Directions for Interdisciplinary Research), 30-44
- Ryff, C.D. (1995). Psychological Well-Being in Adult Life. *Current Directions in Psychological Science*, god. 4, br. 4, str. 99–104.
- Sagiv, L. and Schwartz, S.H. (2000). Value priorities and subjective well-being: direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30, 177-198

- Sharpe, M. J. & Heppner, P. P. (1991). Gender role, gender role conflict, and psychological well-being in men. *Journal of Counseling Psychology*, 38, 323-330
- Shaver, P. R. & Freedman, J. (1976). The pursuit of happiness. *Psychology Today*, 10, 26-32, 75
- Smiljanić, V. (1985). Razvoj polnog identiteta. *Psihologija* 3-4, 5-18, Beograd
- Smith, A. P. (2011). A holistic approach to stress and well-being. Part 1. *Occupational Health [At Work]*, 7(5), 34-35
- Spence, J. T., Deaux, K. & Helmreich, R. L. (1985). Sex roles in contemporary american society, In G. Lindzey & E. Aronson (Ed.), *The handbook of social psychology* (Vol 2). New York: Random House
- Spence, J.T., & Helmreich, R.L. (1978). *Masculinity and femininity: Their psychological dimensions, correlates, and antecedents*. Austin, TX: University of Texas Press
- Spence, J.T., Helmreich, R., Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 32(1), 29-39.
- Stanojević, D. (2012). Savremeni modeli pozitivnog mentalnog zdravlja. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta XLII (2)/2012*. Univerzitet u Prištini, Kosovska Mitrovica, 329-341
- Stavrova, O., Schlosser, T. and Fetchenhauer, D. (2011). Are the Unemployed Equally Unhappy All around the World? The Role of the Social Norms to Work and Welfare State Provision in 28 OECD Countries. *Journal of Economic Psychology* 32(1):159-71
- Stjepanović-Zaharijevski, D., Gavrilović, D., Petrušić, N. (2010). Obrazovanje za rodnu ravnopravnost: Analiza nastavnog materijala za osnovnu i srednju školu. UNDP, Beograd
- Strauman, T.J., & Higgins, E.T. (1988). Self-discrepancies as predictors of vulnerability to different syndromes of chronic emotional distress. *Journal of Personality*, 56, 685-707

- Suh, E., Diener, E., & Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1091-1102
- Tadić, M. (2010). Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. Zagreb: *Društvena istraživanja*, br. 1-2 (105-106), 117-136
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103, 193-210
- Tesch-Römer, C., Motel-Klingebiel A., Tomasik M.J. (2007). Gender Differences in Subjective Well-Being: Comparing Societies with Respect to Gender Equality *Social Indicators Research*, 85(2):329-349.
- Tomanović, S., (2012). Tranzicije u porodičnom domenu. U Tomanović, S. et al. *Mladi-naša sadašnjost*, ISIFF, Beograd
- Trebješanin, Ž. (2001). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture
- Unger, R., & Crawford, M. (1992). *Women & Gender: A feminist psychology*. New York: McGraw-Hil
- Vasiljević, L., Anđelković-Kanzleiter, V. (2008). *Rodna ravnopravnost u medijima i kroz medije*. Ženski informaciono-dokumentacioni centar, Zajkon Print, Beograd
- Veenhoven, R. (1993). *Happiness in Nations: Subjective Appreciation of Life in 56 Nations 1946-1992*. Rotterdam, RISBO -Erasmus University Rotterdam.
- Veenhoven, R. (1994). Is Happiness a Trait?: Test of the Theory That a Better Society does not Make People any Happier. *Social Indicators Research*, 32, 101-160
- Ventegodt, S. (1995). *Quality of Life in Denmark. Results from a Population Survey*. Forskningscentrets Forlag, Copenhagen
- Walker, D. E., Tokar, D. M., Fischer, A. R. (2000). What Are Eight Popular Masculinity-Related Instruments Measuring? Underlying Dimensions and Their Relations to Sociosexuality,. *Psychology of Men & Masculinity*, Vol. 1, No. 2, 98-108
- Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, pp. 678-691.

- Weisz, J. R., Rothbaum, F. M. & Blackburn, T. C. (1984). Standing out and standing in: The psychology of control in America and Japan. *American Psychologist*, 39, 955-969.
- West, C., Zimmerman, D.H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society* 1, 2: 125 - 151
- Whitley, B.E. (1983). Sex role orientation and self-esteem: A critical meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 765-778
- Williams, J. E., & Best, D. L. (1990). *Measuring sex stereotypes: A multination study* (rev. ed.). Beverly Hills, CA: Sage Publications
- Wilhelm, K., Parker, G., Hadzi-Pavlovic, D. (1997). Fifteen years on: evolving ideas in researching sex differences in depression. *Psychological Medicine*, 27, 875-883
- Wood, W., Christensen, P. N., Hebl, M. R., & Rothgerber, H. (1997). Conformity to sex-typed norms, affect, and the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 523-535
- Yager, G.G., Baker, S. (1999). *Thoughts on androgyny for the counseling psychologist*. Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association, New York
- Young M.A., Fogg L.F., Scheftner W.A., Keller M.B., Fawcett J.A. (1990). Sex differences in the lifetime prevalence of depression: does varying the diagnostic criteria reduce the female/male ratio? *Journal of Affective Disorders*, 18:187-192
- Zahn-Waxler, C., Polanichka, N. (2004). All thing interpersonal: Socialization and female aggression. In: Bierman, M.P.K.L. (Ed.), *Aggression, Antisocial Behavior and Violence: A Developmental perspective*. Guilford Publications, Inc.
- Žunić, N. (2012). Rodni stereotipi o ženama i muškarcima u politici. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*. Br. 63 , str. 281-296.

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ БР. 1: Инструмент за прикупљање социо-демографских података (верзија за мушкарце)

УПИТНИК – М

Пред вама се налазе питања која се односе на неке податке о вама и вашем виђењу окружења у коме живите. Овај упитник служи истраживању у научне сврхе и подаци које дајете НЕ МОГУ СЕ УПОТРЕБИТИ НИ ЗА ШТА ДРУГО. Молимо вас да пажљиво прочитате питања и да искрено одговорите на свако питање. Нема тачних и погрешних одговора! Испитивање је анонимно, не морате уписати своје име и презиме.

Хвала на сарадњи!

1. Ваш пол (заокружите): 1. Мушки 2. Женски
2. Старост: ___ година (упишите)
3. У ком типу насеља сте одрастали? (заокружите):
  1. велики град (100,000+)
  2. мали град
  3. село
  4. засебно имање
4. Ваше садашње место сталног боравка: _____ (упишите)
5. Са ким тренутно живите? (упишите)

---

6. Највиша школа коју сте завршили (заокружите):
  1. Непотпуна основна школа
  2. Основна школа
  3. Средња школа
  4. Виша школа
  5. Факултет
  6. Магистратура, докторат
7. Да ли сте запослени (заокружите): 1. Да 2. Не
8. Које је ваше садашње занимање или последње занимање које сте обављали кад сте били запослени?
  1. домаћин/пољопривредник
  2. неквалификован или полуквалификован радник,
  3. квалификован или високо квалификован радник,
  4. службеник или стручњак са средњом школом,
  5. службеник или стручњак са вишом или високом школом,
  6. ученик или студент,

7. пензионер и

8. друго занимање _____ (упишите)

9. Молимо вас, процените материјално стање ваше породице:

1. Живимо од хуманитарне помоћи
2. Једва излазимо на крај са свакодневним трошковима (храна, струје...) и често морамо да позајмљујемо да бисмо сачекали следећи приход новца.
3. приходи су нам довољни за неопходне свакодневне трошкове током месеца али нам куповина одеће и обуће претставља тешкоћу. Због тога морамо да штедим или да се задужујемо.
4. Од својих прихода можемо себи без проблема да обезбедимо храну, одећу и обућу, али за куповину крупнијих предмета за домаћинство морамо дуже штедети.
5. Садашње материјалне прилике нам омогућавају да живимо без већих одрицања.

ПРИЛОГ БР. 2: Инструмент за испитивање опажених родних улога и актуелног понашања – верзија за мушкарце

Молимо вас да пажљиво прочитате следеће тврдње и да заокружите шта **ВАША ОКОЛИНА** (имајте у виду просечног становника вашег места) сматра за прикладно понашање од припадника мушког, односно женског пола.

1. Моја околина сматра да бригу о хигијени деце (купање, прање зуба, пресвлачење пелена, бирање одеће и сл) у породици треба да обавља	1) Углавном отац 2) Подједнако и отац и мајка 3) Углавном мајка
2. По мишљењу моје околине , куповина разних ситнијих ствари за кућу (посућа, завеса, постељине и сл) је посао који је природно да обавља:	1) Мушкарац 2) Жена 3) Обоје
3. По мишљењу моје околине , уколико су деца болесна, природно је да узме боловање и негује их	1) Отац 2) Мајка 3) Свеједно је
4. Моја околина сматра да главни ауторитет за децу у кући треба да представља	1) Отац 2) Мајка 3) Подједнако отац и мајка
5. Моја околина сматра да иницијативу у вези (да приђе особи која му/јој се допада, позове на састанак, иницира секс и сл) треба да има	1) Мушкарац 2) Жена 3) Свеједно је
6. Моја околина сматра да у браку/вези „главну реч“ при доношењу важних одлука (место живљења, куповина стана, аута, улагања у некретнине и сл) треба да има	1) Муж 2) Жена 3) Подједнако
7. Моја околина сматра да о односима са пријатељима и рођацима (да се сети рођендана, „важних“ датума, купује поклоне) пре свега треба да води рачуна	1) Муж 2) Жена 3) Подједнако и мушкарац и жена
8. Моја околина сматра да одржавање куће чистом (усисавање, брисање прашине, пеглање и сл.) у породици треба да обавља	1) Углавном мушкарац 2) Углавном жена 3) Очекује се да равномерно муж и жена расподеле те послове

9. Моја околина сматра да су мање поправке у кући (нпр. мењање гумице на славини, замена осигурача, качење слике и сл.) пре свега	1) Мушки посао 2) Женски посао 3) Свеједно
10. Моја околина сматра да је набавка и припремање хране (одлазак на пијацу и сл) углавном:	1) Мушки посао 2) Женски посао 3) Свеједно је
11. Према мишљењу моје околине , уколико неко прети члану породице и сл. у решавању проблема треба пре свега да се ангажује	1) Мушкарац 2) Жена 3) Свеједно је
12. Моја околина сматра да је примерено да изађе и „попије“ мало више са својим друштвом	1) Мушкарац 2) Жена 3) Једнако важи и за мушкарца и за жену
13. По мишљењу моје околине , важно је да негује свој изглед и лепоту (користи креме за негу лица и тела, брине о фризури, линији и сл)	1) Пре свега мушкарац 2) Пре свега жена 3) Подједнако
14. Моја околина сматра да је примерено да рачун за пиће/ ручак у кафани или ресторану плати	1) Мушкарац 2) Жена 3) Свеједно је
15. Моја околина сматра да су одласци на пословне ручкове или вечере, пре свега примерени	1) Мушкарцима 2) Женама 3) Подједнако
16. По мишљењу моје околине , важно је да добро зарађује	1) Пре свега, мушкарац 2) Пре свега, жена 3) Подједнако и мушкарац и жена
17. Моја околина сматра да је природно да на руководећим местима, на којима се доносе важне одлуке о организацији посла, буду:	1) Мушкарци 2) Жене 3) Свеједно је
18. Моја околина сматра да су расправе о политици и политичким дешавањима	1) „мушке“ ствари 2) „женске“ ствари 3) ствари у којима подједнако треба да учествују и мушкарци и жене
19. Моја околина сматра да је сасвим у реду да испољи своје емоције, да заплаче пред другима ако му/јој је тешко и сл.	1) Мушкарац 2) Жена 3) Подједнако и мушкарац и жена

20. У мојој средини сматра се да „јавним“ пословима, везаним за функционисање локалне заједнице треба да се баве пре свега	1) Мушкарци 2) Жене 3) Подједнако
21. По мишљењу моје околине природно је да се интересује за спорт и прате спортска дешавања	1) Мушкарци 2) Жене 3) Подједнако
22. У мојој околини, очекује се да послове који захтевају неки физички напор (ношење терета, померање намештаја и сл) обављају	1) Мушкарци 2) Жене 3) Подједнако
23. Према мишљењу моје околине , послови који захтевају одсуствовање од куће на неколико дана или честа службена путовања су пре свега за	1) Мушкарци 2) Жене 3) Подједнако

Молимо вас да пажљиво прочитате следеће тврдње и да заокружите како се **ВИ** понашате (или сте се понашали) у одређеним животним ситуацијама.

1. У мојој породици бригу о хигијени деце (купање, прање зуба, пресвлачење пелена, бирање одеће и сл)	1) Углавном обавља (је обављала) моја партнерка 2) Подједнако обављамо (смо обављали) моја партнерка и ја 3) Углавном ја обављам (сам обављао)
2. Куповину разних ситнијих ствари за кућу (посуђа, завеса, постељине и сл) у нашој породици:	1) Углавном обавља (је обављала) моја партнерка 2) Углавном ја обављам (сам обављао) 3) Подједнако често обављамо (смо обављали) моја партнерка и ја
3. Када су наша деца била болесна, најчешће их је неговао/ла	1) Мајка 2) Ја 3) Подједнако често мајка и ја
4. Главни ауторитет за нашу децу представља (је представљао/ла)	1) Мајка 2) Ја 3) Подједнако мајка и ја
5. Иницијативу у мојој вези /везама (да приђе особи која му/јој се допада, позове на састанак, иницира секс и сл)	1) Углавном је имала моја партнерка 2) Углавном сам ја преузимао 3) Подједнако често сам преузимао иницијативу колико и моје партнерке
6. „Главну реч“ при доношењу важних одлука (место	1) Моја супруга 2) Ја

живљења, куповина стана, аута, улагања у некретнине и сл) у мом браку углавном има (је имао/ла)	3) Подједнако
7. О односима са пријатељима и рођацима (да се сети рођендана, „важних“ датума, купује поклоне) углавном у нашој породици води рачуна (је водио/ла рачуна)	1) Моја партнерка 2) Ја 3) Подједнако моја партнерка и ја
8. Одржавање куће чистом (усисавање, брисање прашине, пеглање и сл.) у нашој породици	1) Углавном обавља (је обављала) моја партнерка 2) Углавном ја обављам (сам обављао) 3) Подједнако обављамо (смо обављали) ове послове партнерка и ја
9. Мање поправке у нашој кући (нпр. мењање гумице на славини, замена осигурача, качење слике и сл.) пре свега обавља (је обављао/ла):	1) Моја партнерка 2) Ја 3) Подједнако партнерка и ја
10. Набавку и припремање хране (одлазак на пијацу и сл) у мојој породици углавном:	1) Обавља (је обављала) моја партнерка 2) Обављам (сам обављао) ја 3) Подједнако партнерка и ја
11. Ако постоји неки проблем, неко прети члану породице и сл. у решавању проблема пре свега се ангажује (ангажовао/ла):	1) Моја партнерка 2) Ја 3) Подједнако
12. Излазим и „попијем“ мало више са својим друштвом	1) Ређе него већина жена из мог окружења 2) Чешће него већина жена из мог окружења 3) Подједнако често као и жене у мојој средини
13. Бринем о свом изгледу, негујем се кремама и посећујем фризерске и козметичке салоне	1) Мање од већине жена које познајем 2) Више од већине жена које познајем 3) Исто колико и жене које познајем
14. Рачун за пиће/ ручак у кафани или ресторану плаћам	1) Ређе него жене са којима сам у друштву 2) Чешће него жене са којима сам у друштву 3) Подједнако често као и жене са којима сам у друштву

15. Одлазим са колегама на пословне ручкове или вечере	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе него жене из мог колектива 2) Чешће него жене из мог колектива 3) Подједнако често као и жене из мог колектива
16. Зарађујем	<ol style="list-style-type: none"> 1) Мање од својих колегиница 2) Више од својих колегиница 3) Исто колико и колегинице на сличним позицијама
17. Налазило сам се на руководећим местима, на којима се доносе важне одлуке о организацији посла:	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе од мојих колегиница 2) Чешће од мојих колегиница 3) Подједнако често као и моје колегинице
18. Учествујем у расправама о политици и политичким дешавањима	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе него жене из мог окружења 2) Чешће него жене из мог окружења 3) Подједнако често као и жене у мојој средини
19. Дешава ми се да испољим своје емоције, заплачем пред другима ако ми је тешко и сл.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе него женама из мог окружења 2) Чешће него женама из мог окружења 3) Подједнако често као и женама у мојој средини
20. Учествовао сам у „јавним“ пословима, везаним за функционисање локалне заједнице	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе него жене из мог окружења 2) Чешће него жене из мог окружења 3) Подједнако често као и жене у мојој средини
21. Интересујем се за спорт и пратим спортска дешавања	<ol style="list-style-type: none"> 1) Мање него жене из мог окружења 2) Више него жене из мог окружења 3) Подједнако као и жене у мојој средини
22. Обављам послове који захтевају неки физички напор (ношење терета, померање намештаја и сл)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ређе него жене из мог окружења 2) Чешће него жене из мог окружења 3) Подједнако често као и жене у мојој средини
23. Мој посао захтева одсуствовање од куће на неколико дана или честа службена путовања	<ol style="list-style-type: none"> 1) Мање од посла већине жена које познајем 2) Више од посла већине жена које познајем 3) Исто колико и посао жена које познајем

**ПРИЛОГ БР. 3: Скала конформирања маскулиним нормама
(CMNI, Mahalik at al., 2003)**

УПУТСТВО

Молимо Вас да пажљиво прочитате!

На следећим странама налази се низ тврдњи које се односе на људска размишљања, осећања или понашања. Тврдње су сачињене са намером да мере ставове, уверења и понашања повезана са традиционалним и нетрадиционалним мушким полним улогама. На пример, тврдње се односе на такве ствари као што су изглед, вођење бриге о другима, сексуалност и односи са другима.

Имајући у виду сопствене поступке, осећања и веровања, молимо вас, означите **у којој мери се ви лично слажете или не слажете са сваком појединачном тврдњом**, тако што ћете заокружити ПНС за “Потпуно се не слажем”, НС за “Не слажем се”, С за “Слажем се” и ПС за “Потпуно се слажем”.

Пример:

Најбоље је не показивати своје емоције. ПНС   НС   С   ПС

Заокружите **ПНС** ако се **потпуно не слажете** са тврдњом

Заокружите **НС** ако се **не слажете** са тврдњом

Заокружите **С** уколико се **слажете** са тврдњом

Заокружите **ПС** уколико се **потпуно слажете** са тврдњом

Не постоје тачни и погрешни одговори. Ви треба да дате одговор који најбоље могуће описује ваше сопствено понашање, осећање или веровање. Најбоље би било да одговарате тако што ћете забележити своју прву реакцију на тврдњу.

1. Најбоље је не показивати своје емоције	ПНС	НС	С	ПС
2. Генерално, урадићу све да победим.	ПНС	НС	С	ПС
3. Када бих могао често бих мењао сексуалне партнерке.	ПНС	НС	С	ПС
4. Ако ће доћи до насиља нађем начина да то избегнем.	ПНС	НС	С	ПС
5. Важно ми је да људи знају да сам хетеросексуалан.	ПНС	НС	С	ПС
6. Генерално, мора бити по мом.	ПНС	НС	С	ПС

7. Покушавати да будеш утицајан је велико губљење времена.	ПНС	НС	С	ПС
8. Често сам преокупиран послом.	ПНС	НС	С	ПС
9. Бићу задовољан тек када жене буду изједначене са мушкарцима.	ПНС	НС	С	ПС
10. Мрзим да тражим помоћ.	ПНС	НС	С	ПС
11. Преузимање опасних ризика помаже ми да се докажем.	ПНС	НС	С	ПС
12. Уопштено говорећи, не трошим много енергије трудећи се да победим у нечему.	ПНС	НС	С	ПС
13. Емоционална веза са партнерком је најбољи део секса.	ПНС	НС	С	ПС
14. Требало би да користим сваку прилику да искажем своја осећања.	ПНС	НС	С	ПС
15. Сматрам да насиље никада није оправдано.	ПНС	НС	С	ПС
16. Нема ничег лошег у томе ако људи мисле да си геј.	ПНС	НС	С	ПС
17. Генерално не волим ризикантне ситуације.	ПНС	НС	С	ПС
18. Требао бих бити одговоран	ПНС	НС	С	ПС
19. Важно је показивати осећања.	ПНС	НС	С	ПС
20. Осећам се бедно када ми посао заокupi сву пажњу.	ПНС	НС	С	ПС
21. Осећам се најбоље у вези са женом када смо једнаки.	ПНС	НС	С	ПС
22. Побеђивање није мој први приоритет.	ПНС	НС	С	ПС
23. Осигурам да људи знају да сам хетеросексуалац.	ПНС	НС	С	ПС
24. Уживам у ризиковању.	ПНС	НС	С	ПС
25. Гади ми се било који облик насиља.	ПНС	НС	С	ПС
26. Мрзео бих да будем утицајан.	ПНС	НС	С	ПС
27. Волим да са другима истражујем своја осећања	ПНС	НС	С	ПС
28. Када бих могао, забављао бих се са пуно различитих особа	ПНС	НС	С	ПС
29. Тражим помоћ када ми је потребна	ПНС	НС	С	ПС

30. Посао је најважнији у мом животу	ПНС	НС	С	ПС
31. Успех није све у животу, то је једина ствар у животу	ПНС	НС	С	ПС
32. Никада не ризикујем	ПНС	НС	С	ПС
33. Имао бих секс једино у озбиљној вези.	ПНС	НС	С	ПС
34. Волим да се бијем.	ПНС	НС	С	ПС
35. Жене третирам као једнаке	ПНС	НС	С	ПС
36. Откривам своја осећања у разговору са људима	ПНС	НС	С	ПС
37. Побеснео бих ако би неко помислио да сам геј.	ПНС	НС	С	ПС
38. Романтично се везујем само за једну особу.	ПНС	НС	С	ПС
39. Не смета ми да губим.	ПНС	НС	С	ПС
40. Преузимам ризике.	ПНС	НС	С	ПС
41. Никада не радим нешто што ће ме учинити утицајним.	ПНС	НС	С	ПС
42. Уопште ми не би сметало ако би неко мислио да сам геј	ПНС	НС	С	ПС
43. Никада не показујем своја осећања.	ПНС	НС	С	ПС
44. Некада је насиље неопходно.	ПНС	НС	С	ПС
45. Тражење помоћи је знак неуспеха.	ПНС	НС	С	ПС
46. Генерално, имам контролу над женама у свом животу.	ПНС	НС	С	ПС
47. Осећао бих се добро ако бих имао пуно сексуалних партнерки.	ПНС	НС	С	ПС
48. Важно ми је да побеђујем.	ПНС	НС	С	ПС
49. Не волим да посвећујем сву пажњу послу.	ПНС	НС	С	ПС
50. Неудобно ми је када ме други виде као важног.	ПНС	НС	С	ПС
51. Било би одвратно да други мисле да сам геј.	ПНС	НС	С	ПС
52. Волим да причам о својим осећањима.	ПНС	НС	С	ПС
53. Никада не тражим помоћ.	ПНС	НС	С	ПС
54. Углавном ме не узнемирава када губим.	ПНС	НС	С	ПС
55. Глупо је ризиковати.	ПНС	НС	С	ПС
56. Посао није најважнија ствар у мом животу.	ПНС	НС	С	ПС
57. Мушкарци и жене треба да	ПНС	НС	С	ПС

се поштују као једнаки.				
58. Дуге везе су боље него необавезни састанци због секса.	ПНС	НС	С	ПС
59. Није ми много важно да будем на добром положају.	ПНС	НС	С	ПС
60. Често себе доводим у ризикантне ситуације.	ПНС	НС	С	ПС
61. Жене би требало да буду подређене мушкарцима.	ПНС	НС	С	ПС
62. Спреман сам да учествујем у тучи ако је то неопходно.	ПНС	НС	С	ПС
63. Волим да се дружим са гејевима.	ПНС	НС	С	ПС
64. Осећам се добро када ми је посао на првом месту.	ПНС	НС	С	ПС
65. Настојим да своја осећања задржим за себе.	ПНС	НС	С	ПС
66. При сексу, треба избегавати емотивно уплитање.	ПНС	НС	С	ПС
67. Побеђивање ми није важно.	ПНС	НС	С	ПС
68. Насиље скоро никада није оправдано.	ПНС	НС	С	ПС
69. Осећам се добро када покушавам да буде по мом	ПНС	НС	С	ПС
70. Најсрећнији сам када ризикујем опасност	ПНС	НС	С	ПС
71. Мушкарци не би требало да имају моћ над женама.	ПНС	НС	С	ПС
72. Било би задовољство виђати се са више особа истовремено.	ПНС	НС	С	ПС
73. Било би ми непријатно ако би неко помислио да сам геј.	ПНС	НС	С	ПС
74. Није ме срамота да замолим за помоћ	ПНС	НС	С	ПС
75. Најбољи осећај на свету долази кад успеш у нечему	ПНС	НС	С	ПС
76. Посао је на првом месту	ПНС	НС	С	ПС
77. Настојим да делим осећања	ПНС	НС	С	ПС
78. Волим емотивни ангажман у роматичним везама	ПНС	НС	С	ПС
79. Без обзира у каквој сам ситуацији, никада се не бих насилно понашао	ПНС	НС	С	ПС
80. Ако би неко сматрао да сам геј, не бих се расправљао око тога	ПНС	НС	С	ПС
81. Ствари су углавном боље када су мушкарци задужени	ПНС	НС	С	ПС

за њих				
82. Више волим да сам сигуран и опрезан	ПНС	НС	С	ПС
83. Човек не треба да се обавезује на виђање само са једном особом	ПНС	НС	С	ПС
84. Трудим се да трошим своју енергију на друге ствари, а не на посао	ПНС	НС	С	ПС
85. Узнемирава ме када морам да тражим помоћ	ПНС	НС	С	ПС
86. Волим када су мушкарци одговорни за жене	ПНС	НС	С	ПС
87. Дobar је осећај када си утицајан	ПНС	НС	С	ПС
88. Мрзим када људи траже да причам о својим осећањима	ПНС	НС	С	ПС
89. Много радим да бих успео	ПНС	НС	С	ПС
90. Био бих задовољан сексом само ако постоји емотивна повезаност	ПНС	НС	С	ПС
91. Покушавам да избегнем да ме виде као геја	ПНС	НС	С	ПС
92. Мрзим било који облик ризика	ПНС	НС	С	ПС
93. Више волим да останем неемотиван	ПНС	НС	С	ПС
94. Осигурам да људи раде оно што им кажем	ПНС	НС	С	ПС

Молимо Вас проверите да ли сте одговорили на сваку тврдњу*

**ПРИЛОГ БР. 4: Скала конформирања фемининим нормама
(CFNI, Mahalik at al., 2005)**

УПУТСТВО

Молимо Вас да пажљиво прочитате!

На следећим странама налази се низ тврдњи које се односе на људска размишљања, осећања или понашања. Тврдње су сачињене са намером да мере ставове, уверења и понашања повезана са традиционалним и нетрадиционалним женским полним улогама. На пример, тврдње се односе на такве ствари као што су изглед, вођење бриге о другима, сексуалност и односи са другима.

Имајући у виду сопствене поступке, осећања и веровања, молимо вас, означите **у којој мери се ви лично слажете или не слажете са сваком појединачном тврдњом**, тако што ћете заокружити ПНС за “Потпуно се не слажем”, НС за “Не слажем се”, С за “Слажем се” и ПС за “Потпуно се слажем”.

Пример:

Важно је показати људима да сте посебни. ПНС   НС   С   ПС

Заокружите **ПНС** ако се **потпуно не слажете** са тврдњом

Заокружите **НС** ако се **не слажете** са тврдњом

Заокружите **С** уколико се **слажете** са тврдњом

Заокружите **ПС** уколико се **потпуно слажете** са тврдњом

Не постоје тачни и погрешни одговори. Ви треба да дате одговор који најбоље могуће описује ваше сопствено понашање, осећање или веровање. Најбоље би било да одговарате тако што ћете забележити своју прву реакцију на тврдњу.

1. Важно је људима показати да их волите.	ПНС	НС	С	ПС
2. Чувала бих децу јер је то забавно.	ПНС	НС	С	ПС
3. Била бих срећнија да сам мршавија.	ПНС	НС	С	ПС
4. Било би ме веома срамота да сам имала много сексуалних партнера.	ПНС	НС	С	ПС
5. Било би ми непријатно ако бих била гласно похваљена.	ПНС	НС	С	ПС
6. У романтичној вези, препуштам се у потпуности.	ПНС	НС	С	ПС
7. Важно ми је да одржавам стан чистим и уредним.	ПНС	НС	С	ПС
8. Више од 30 минута дневно	ПНС	НС	С	ПС

посвећујем фризури и шминкању.				
9. Улагање енергије у пријатељске односе је губљење времена.	ПНС	НС	С	ПС
10. Учествујем у активностима око деце.	ПНС	НС	С	ПС
11. Не бринем око тежине.	ПНС	НС	С	ПС
12. Ако не бих имала партнера, желела бих да се виђам са неколико мушкараца.	ПНС	НС	С	ПС
13. Уколико си зао то ти се у животу враћа.	ПНС	НС	С	ПС
14. Свима говорим о својим успесима.	ПНС	НС	С	ПС
15. И када сам у вези и када нисам, често размишљам о романтичној везу.	ПНС	НС	С	ПС
16. Редовно поспремам кућу	ПНС	НС	С	ПС
17. Осећам се привлачном и без шминке.	ПНС	НС	С	ПС
18. Верујем да своја пријатељства треба да одржим по сваку цену	ПНС	НС	С	ПС
19. Деца су ми досадна.	ПНС	НС	С	ПС
20. Важно је бити мршава.	ПНС	НС	С	ПС
21. Више волим везе на дуге стазе него необавезне везе због секса.	ПНС	НС	С	ПС
22. Нема ничег лошег у хвалисању	ПНС	НС	С	ПС
23. Жалим људе који су сами	ПНС	НС	С	ПС
24. Пријатно ми је када ми је у кући дар-мар.	ПНС	НС	С	ПС
25. Осећала бих се плиткоумном ако бих се шминкала.	ПНС	НС	С	ПС
26. Осећам се добро када други знају да бринем за њих	ПНС	НС	С	ПС
27. Чување деце једноставно није за мене	ПНС	НС	С	ПС
28. Држала бих дијету једино када би ми то наредио доктор	ПНС	НС	С	ПС
29. Осећала бих кривицу када бих имала везу за једну ноћ	ПНС	НС	С	ПС
30. Када у нечему успем, кажем својим пријатељима за то	ПНС	НС	С	ПС
31. Бити у романтичној вези је суштински важно у животу	ПНС	НС	С	ПС
32. Уживам када проводим	ПНС	НС	С	ПС

време у сређивању мог живоног простора да би лепо изгледао				
33. Изузетно је важно бити фин према другима	ПНС	НС	С	ПС
34. Редовно се шминкам	ПНС	НС	С	ПС
35. Не мењам своје планове да бих се виђала са пријатељима	ПНС	НС	С	ПС
36. Већина људи ужива у деци више него ја	ПНС	НС	С	ПС
37. Волела бих да смршам неколико килограма	ПНС	НС	С	ПС
38. Немогуће је увек бити љубазан према другима	ПНС	НС	С	ПС
39. Није неопходно да сам у сталној вези да бих имала секс	ПНС	НС	С	ПС
40. Мрзим да говорим људима о својим постигнућима	ПНС	НС	С	ПС
41. Могу бити срећна и када нисам у вези	ПНС	НС	С	ПС
42. У протеклих недељу дана нисам сређивала свој животни простор	ПНС	НС	С	ПС
43. Ујтру се спремам без много загледања у огледалу	ПНС	НС	С	ПС
44. Осећала бих се исцрпљено ако бих требала да одржавам много пријатељстава	ПНС	НС	С	ПС
45. Када желим да се опустим не желим да будем у близини деце	ПНС	НС	С	ПС
46. Настојим да водим рачуна шта једем како бих остала мршава	ПНС	НС	С	ПС
47. Не би ми сметало да имам необавезан секс	ПНС	НС	С	ПС
48. Водим рачуна о томе да се редовно виђам са својим пријатељима	ПНС	НС	С	ПС
49. Увек унижавам своја достигнућа	ПНС	НС	С	ПС
50. Важно је бити у (романтичној) вези	ПНС	НС	С	ПС
51. Баш ме брига уколико ми простор у коме живим изгледа неуредно	ПНС	НС	С	ПС
52. Никада не носим шминку	ПНС	НС	С	ПС
53. Увек се трудим да се људи	ПНС	НС	С	ПС

осећају посебним				
54. Старање о деци даје смисао животу	ПНС	НС	С	ПС
55. Изгледала бих боље уколико бих набацила неколико килограма	ПНС	НС	С	ПС
56. Често мењам сексуалне партнере	ПНС	НС	С	ПС
57. Није ме страх да говорим људима о својим постигнућима	ПНС	НС	С	ПС
58. Моји животни планови не ослањају се на то да сам у (романтичној) вези	ПНС	НС	С	ПС
59. У свом простору обављам све послове око кувања, чишћења и декорисања	ПНС	НС	С	ПС
60. Важно је да у јавности изгледате физички атрактивно	ПНС	НС	С	ПС
61. Ако пријатељство не функционише, прекидам га	ПНС	НС	С	ПС
62. Осећала бих се празно да у мом животу нема деце	ПНС	НС	С	ПС
63. Трудим се да будем фина и слатка	ПНС	НС	С	ПС
64. Стално покушавам да смршам	ПНС	НС	С	ПС
65. Имала бих секс само са особом коју волим	ПНС	НС	С	ПС
66. Не тражим признање за свој труд	ПНС	НС	С	ПС
67. Када сам у (романтичној) вези уживам у томе да улажем своју енергију у то	ПНС	НС	С	ПС
68. Нема смисла чистити јер ће се све опет испрљати	ПНС	НС	С	ПС
69. Није ме страх да повредим туђа осећања да бих добила оно што хоћу	ПНС	НС	С	ПС
70. Чување деце изузетно испуњава	ПНС	НС	С	ПС
71. Била бих савршено задовољна собом и ако бих се угојила	ПНС	НС	С	ПС
72. Било би уживање виђати се са више партнера истовремено	ПНС	НС	С	ПС
73. Уживам када сам у центру пажње	ПНС	НС	С	ПС
74. Да сам сама, мој живот би	ПНС	НС	С	ПС

био комплетан и без партнера				
75. Ретко кршим своје правило да се понашам fino	ПНС	НС	С	ПС
76. Активно избегавам децу	ПНС	НС	С	ПС
77. Престрављена сам од добијања килограма	ПНС	НС	С	ПС
78. Имала бих секс једино у стабилној вези као што је брак	ПНС	НС	С	ПС
79. Фина сам једино према људима који ми се допадају	ПНС	НС	С	ПС
80. Волим да проводим време са децом	ПНС	НС	С	ПС
81. Углавном једем оно што ми се једе	ПНС	НС	С	ПС
82. Не осећам кривицу када изгубим контакт са пријатељем	ПНС	НС	С	ПС
83. Осећам се нелагодно када сам са децом	ПНС	НС	С	ПС
84. Било би ме срамота ако би неко помислио да сам зла	ПНС	НС	С	ПС

**ПРИЛОГ БР.5 : Скале вредносних оријентација
(Pantić, 1981)**

Испред вас се налазе неколико група тврдњи које се односе на различите аспекте живота. Молимо Вас да сто искреније одговорите колико се слажете или не слажете са сваком од њих. Уз сваку тврдњу oznaчите одговарајући број .Користите при тома скалу на којој бројеви имају слиједеца знацења:

1	2	3	4	5
Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Неодлучан сам	Углавном се слажем	Сасвим се слажем

АМБИЦИОЗНОСТ

Човек може да буде стварно срећан само ако нема велике амбиције.	1	2	3	4	5
Боље је задовољити се скромнијим животом него улагати већи напор да би се нешто постигло.	1	2	3	4	5
Настојим да себи поставим и веће захтеве од онога што други од мене очекују.	1	2	3	4	5
Никад се много не трудим, јер и онако већина ствари у животу не зависи од мене.	1	2	3	4	5
Често ме привлаче послови које многи у мојој средини или струци сматрају тешко остваривим.	1	2	3	4	5

ВОЂСТВО

Највише волим да други руководе а ја да извршавам одлуке.	1	2	3	4	5
Волео бих да ја заступам људе из своје околине на неком важном месту.	1	2	3	4	5
Прихватио бих да будем вођа неке радне групе.	1	2	3	4	5
Увек настојим да препустим другима да одлучују.	1	2	3	4	5
Волим да водим главну реч у групи.	1	2	3	4	5

РЕЛИГИОЗНОСТ

Црква треба да има већи утицај у друштву.	1	2	3	4	5
Бог постоји само у људској машти.	1	2	3	4	5
Када људи не би веровали, светом би завладао неморал.	1	2	3	4	5
Човек првенствено богу може да захвали за свој живот и здравље.	1	2	3	4	5
Рај и пакао су измишљене ствари које служе цркви да лакше влада верницима.	1	2	3	4	5
Треба онемогућити цркви да врши утицај на младе	1	2	3	4	5

КОНФОРМИЗАМ

Настојим да се што мање разликујем од других људи.	1	2	3	4	5
Не допадају ми се људи који штрче из групе и понашају се другачије од осталих.	1	2	3	4	5
Човек ће најмање погрешити ако у свакој прилици ради оно што ради већина.	1	2	3	4	5

Не треба се супротстављати околина чак и када сматрамо да смо у праву.	1	2	3	4	5
Када се ради онелим важним друштвеним проблемима, за човека је најбоље да ћути и сачека шта мисле остали.	1	2	3	4	5
Увек се треба понашати онако како то околина очекује од нас.	1	2	3	4	5

АУТОРИТАРНОСТ

Послушност и поштовање ауторитета су најважније врлине које деца треба да науче.	1	2	3	4	5
У сваком друштву треба да постоји вођа коме ће људи потпуно веровати и чије ће одлуке спроводити без поговора.	1	2	3	4	5
Кад год неко повреди нашу част, треба да буде строго кажњен.	1	2	3	4	5
Оно што је омладини најпотребније јесте строга дисциплина и спремност да испуњава задатке које постављају породица и друштвени ауторитети.	1	2	3	4	5
Кад одрасту, млади људи треба да се окану бунтовничких идеја и да се смире.	1	2	3	4	5
За успех неке групе најважније је наћи енергичног, строгог и праведног вођу кога ће сви поштовати и слушају	1	2	3	4	5

**ПРИЛОГ БР.6 : Скала позитивног и негативног афекта
(SIAB-PANAS; Novović i Mihić, 2008)**

Овај упитник се састоји од речи и фраза које описују различита осећања код људи. Прочитај сваку реч пажљиво и на линију поред ње упиши број којим ћеш означити у којој мери се у последњих годину дана осећаш на тај начин. Бројеви имају следећа значења:

- 1 – веома мало или нимало
- 2 - мало
- 3 - умерено
- 4 – прилично
- 5 – изузетно, јако

1. Одушевљено	_____	11. Гневно	_____
2. Несрећно	_____	12. Будно	_____
3. Заинтересовано	_____	13. Постиђено	_____
4. Узнемирено	_____	14. Надахнуто	_____
5. Јаким	_____	15. Нервозно	_____
6. Кривим	_____	16. Одлучно	_____
7. Уплашено	_____	17. Усредсређено	_____
8. Непријатељски расположено	_____	18. Напето	_____
9. Пун ентузијазма	_____	19. Активно	_____
10. Поносно	_____	20. У страху	_____

**ПРИЛОГ БР.7 : Коперсмитов упитник самопоштовања
(Coopersmith, 1967)**

Молимо Вас да прочитате све тврдње и да их означите на следећи начин: Уколико тврдња тачно или приближно тачно описује како се ви најчешће осећате заокружите одговор “Т” (тачно). Уколико тврдња не описује како се ви најчешће осећате заокружите одговор “Н” (нетачно).

1. Проводим пуно времена у сањарењу.	Т	Н
2. Прилично сам сигуран у себе.	Т	Н
3. Често пожелим да сам неко други.	Т	Н
4. Лако ме је волети.	Т	Н
5. Моја породица и ја се често лепо проводимо заједно.	Т	Н
6. Никада не бринем ни о чему.	Т	Н
7. Тешко ми је да говорим пред групом.	Т	Н
8. Волео бих да сам млађи.	Т	Н
9. Кад бих могао, радо бих променио доста ствари код себе.	Т	Н
10. Доносим одлуке без пуно тешкоћа.	Т	Н
11. Забавна сам особа за дружење.	Т	Н
12. Код куће се лако наљутим.	Т	Н
13. Увек урадим исправну ствар.	Т	Н
14. Поносим се својим успехом на послу.	Т	Н
15. Увек ми треба неко да ми каже шта да радим.	Т	Н
16. Треба ми пуно времена да се прилагодим на нешто ново.	Т	Н
17. Често зажалим због нечег што сам урадио.	Т	Н
18. Популаран сам међу својим вршњацима.	Т	Н
19. Моја породица углавном има разумевања за моја осећања.	Т	Н
20. Никада нисам срећан.	Т	Н
21. Радим најбољи посао од свих које бих могао да радим.	Т	Н
22. Лако се предајем.	Т	Н
23. Могу да бринем сам о себи.	Т	Н
24. Прилично сам срећан.	Т	Н
25. Више волим да се дружим са људима који су млађи од мене.	Т	Н
26. Моја породица од мене превише очекује.	Т	Н
27. Свиђа ми се свако кога познајем.	Т	Н
28. Волим да ме прозову да говорим у групи.	Т	Н
29. Добро разумем самог себе.	Т	Н
30. Није лако бити ја.	Т	Н
31. У мом животу све ми се чини збркано.	Т	Н
32. Људи обично прихватају моје идеје.	Т	Н
33. Нико ми код куће не посвећује много пажње.	Т	Н
34. Никада нисам била изгрђен.	Т	Н
35. Не радим свој посао добро колико бих желео.	Т	Н
36. У стању сам да донесем одлуку и да се држим тога што сам одлучио.	Т	Н
37. Стварно ми се не свиђа што сам мушкарац.	Т	Н
38. Имам лоше мишљење о себи.	Т	Н

39. Не волим друштво.	T	H
40. Доста пута ми је дошло да напустим кућу.	T	H
41. Никада се не стидим.	T	H
42. Често сам узнемирен.	T	H
43. Често ме срамота од самог себе.	T	H
44. Не изгледам тако добро као већина људи.	T	H
45. Уколико имам нешто да кажем, обично то и урадим.	T	H
46. Људи ме често изаберу.	T	H
47. Моја породица ме разуме.	T	H
48. Увек говорим истину.	T	H
49. Мој послодавац или шеф чини да осећам да нисам довољно добар.	T	H
50. Није ме брига шта ће бити са мном.	T	H
51. Ја сам промашај.	T	H
52. Лако се узбудим када ме неко грди.	T	H
53. Већина људи се више допада другима но ја.	T	H
54. Често осећам да ме породица притиска.	T	H
55. Увек знам шта људима да кажем.	T	H
56. Често се обесхрабрим.	T	H
57. Ствари ме углавном не дотичу.	T	H
58. На мене се људи могу ослонити.	T	H

ПРИЛОГ БР.8 : Скала задовољства животом
(Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985)

Пред вама је 5 тврдњи са којима се можете сложити или не. Коришћењем скале од 1 до 7, означите своје слагање са сваким ајтемом заокруживањем одговарајућег броја у продужетку ајтема. Молимо Вас, будите отворени и искрени у давању одговора. Седмостепена скала је следећа:

- 1-веома се не слажем;**
- 2-не слажем се;**
- 3-благо се не слажем;**
- 4-нити се слажем нити се не слажем;**
- 5-благо се слажем;**
- 6-слажем се;**
- 7-веома се слажем**

1.На много начина мој живот је близак идеалу.	1 2 3 4 5 6 7
2.Услови мог живота су одлични.	1 2 3 4 5 6 7
3.Задовољан сам својим животом.	1 2 3 4 5 6 7
4.До сада сам имало оне важне ствари које желим у животу.	1 2 3 4 5 6 7
5.Када бих могао поново да проживим свој живот, не бих променио скоро ништа.	1 2 3 4 5 6 7

ПРИЛОГ БР. 9: Прва верзија упитника за процену родних улога са процентима одговора из прелиминарног истраживања на 100 испитаника

Молимо вас да пажљиво прочитате следеће тврдње и да заокружите шта ВАША ОКОЛИНА (људи из града/села у коме живите) сматра за прикладно понашање од припадника мушког, односно женског пола.

Приватна сфера – породица, кућа, пријатељи

1. <u>Моја околина</u> сматра да бригу о хигијени деце (купање, прање зуба, пресвлачење пелена, бирање одеће и сл) у породици треба да обавља	4) Углавном отац 6% 5) Подједнако и отац и мајка 26% 6) Углавном мајка 68%
2. <u>По мишљењу моје околине</u> , куповина разних ситнијих ствари за кућу (посућа, завеса, постељине и сл) је посао који је природно да обавља:	4) Мушкарац 3% 5) Жена 78% 6) Обоје 19%
3. <u>По мишљењу моје околине</u> , уколико су деца болесна, природно је да узме боловање и негује их	4) Отац 2% 5) Мајка 81% 6) Свеједно је 16% 7) Неко трећи 1%
4. <u>Моја околина</u> сматра да главни ауторитет за децу у кући треба да представља	4) Отац 64% 5) Мајка 4% 6) Подједнако отац и мајка 33%
5. <u>Моја околина</u> сматра да је нормално да при венчању промени презиме	1) Мушкарац 3% 2) Жена 92% 3) Свеједно је 5%
6. <u>Моја околина</u> сматра да иницијативу у вези (да приђе особи која му/јој се допада, позове на састанак, иницира секс и сл) треба да има	4) Мушкарац 60% 5) Жена 0% 6) Свеједно је 40%
7. <u>По мишљењу моје околине</u> , за добар брак пожељно је да у прошлости више сексуалних партнера има (да буде сексуално искуснији/а)	1) Мушкарац 68% 2) Жена 4% 3) Подједнако 28%
8. <u>Моја околина</u> сматра да у браку/вези „главну реч“ при доношењу важних одлука (место живљења, куповина стана, аута, улагања у некретнине и сл) треба да има	1) Муж 49% 2) Жена 1% 3) Подједнако 50%
9. <u>Моја околина</u> сматра да о односима са пријатељима и рођацима (да се сети рођендана, „важних“ датума, купује поклоне) пре свега треба да води рачуна	1) Муж 4% 2) Жена 58% 3) Подједнако и мушкарац и жена 38%

10. <u>Моја околина</u> сматра да одржавање куће чистом (усисавање, брисање прашине, пеглање и сл.) у породици треба да обавља	1) Углавном мушкарац 3% 2) Углавном жена 85% 3) Очекује се да равномерно муж и жена расподеле те послове 12%
11. <u>Моја околина</u> сматра да су мање поправке у кући (нпр. мењање гумице на славини, замена осигурача, качење слике и сл.) пре свега	1) Мушки посао 80% 2) Женски посао 8% 3) Свеједно 12%
12. <u>Моја околина</u> сматра да је набавка и припремање хране (одлазак на пијацу и сл) углавном:	1) Мушки посао 3% 2) Женски посао 63% 3) Свеједно је 34%
13. <u>Моја околина</u> сматра да је за добар брак важно да у породици више зарађује	1) Мушкарац 55% 2) Жена 0% 3) Свеједно је 45%
14. <u>Према мишљењу моје околине</u> , уколико неко прети члану породице и сл. у решавању проблема треба пре свега да се ангажује	1) Мушкарац 92% 2) Жена 0% 3) Свеједно је 8%
15. <u>Моја околина</u> сматра да је јавно исказивање нежности, љубљење и грљење деце или партнера природно за	1) Мушкараца 4% 2) Жену 27% 3) Подједанко за обоје 50% 4) Ни за једно 19%
16. <u>По мишљењу моје околине</u> , провођење слободног времена у активностима и игрању са децом је пре свега задужење	1) Оца 1% 2) Мајке 28% 3) Подједнако и оца и мајке 71%
17. <u>По мишљењу моје околине</u> , природно је да бригу о остарелим родитељима преузме	1. Мушкарац 18% 2. Жена 30% 3. Свеједно је 52%
18. <u>У мојој околини</u> сматра се нормалним да породиљско одсуство за негу детета узме	1) Отац 0% 2) Мајка 85% 3) Свеједно је 15%

Јавна сфера – социјални простор, посао, друштвени ангажман

1. <u>Моја околина</u> сматра да је примерено да „попије“ мало више са својим друштвом	1) Мушкарац 74% 2) Жена 1% 3) Једнако важи и за мушкарца и за жену 15%
2. <u>По мишљењу моје околине</u> , гледање романтичних филмова и серија примерено је	1) Мушкарцима 2 % 2) Женама 52% 3) Подједнако 46%

3. По мишљењу моје околине, треба посебно да се спрема када излази из куће, да увек буде леп(а) и дотеран(а)	4) Пре свега мушкарац 0% 5) Пре свега жена 71% 6) Подједнако 29%
4. Моја околина сматра да је примерено да рачун за пиће/ ручак у кафани или ресторану плати	4) Мушкарац 80% 5) Жена 0% 6) Свеједно је 20%
5. По мишљењу моје околине, важно је да буде запослен (да ради)	1) Да, ово важи подједанко и за мушкарце и за жене 72% 2) Ово је, пре свега, важно за жене 2% 3) Ово је, пре свега важно за мушкарце 24 % 4) Није важно ни за жене ни за мушкарце 2%
6. Моја околина сматра да је важно да особа буде негована и дотерана (лепо обучена)	1) Да, ово важи подједанко и за мушкарце и за жене 64% 2) Ово је, пре свега, важно за жене 35% 3) Ово је, пре свега важно за мушкарце 1% 4) Није важно ни за жене ни за мушкарце 0%
7. Моја околина сматра да су одласци на пословни ручак или вечеру, пре свега примерени	1) Мушкарцима 53% 2) Женама 0% 3) Подједнако 47%
8. По мишљењу моје околине, важно је да се понаша галантно (да плаћа рачуне у кафићу/ресторану, изводи друштво на добар провод и сл)	1) Пре свега, мушкарац 70% 2) Пре свега, жена 24% 3) Подједнако и мушкарац и жена 6% 4) Нико 0%
9. По мишљењу моје околине, агресивно понашање (да виче на некога у свађи или удари некога) никако не приличи:	1) Мушкарцима 21% 2) Женама 36% 3) Подједнако 6% 4) Ни једнима ни другима 37%
10. Моја околина сматра да је природно да на руководећим местима, на којима се доносе важне одлуке о организацији посла, буду:	1) Мушкарци 60% 2) Жене 0% 3) Свеједно је 40%
11. Моја околина сматра да су расправе о политици и политичким дешавањима	1) „мушке“ ствари 68% 2) „женске“ ствари 1% 3) ствари у којима подједнако треба да учествују и мушкарци и жене 31%
12. Моја околина сматра да је сасвим у реду да испољи своје емоције, да заплаче пред другима ако	1) Мушкарац 0% 2) Жена 69% 3) И мушкарац и жена 22%

му/јој је тешко и сл.	4) Ни мушкарац ни жена 9%
13. <u>У мојој средини</u> сматра се да „јавним“ пословима, везаним за функционисање локалне заједнице треба да се баве пре свега	1) Мушкарци 51% 2) Жене 3% 3) Подједнако 46%
14. <u>По мишљењу моје околине</u> природно је да се интересује за спорт и прате спортска дешавања	1) Мушкарци 70% 2) Жене 0% 3) Подједнако 30%
15. <u>У мојој околини</u> , очекује се да послове који захтевају неки физички напор (ношење терета, померање намештаја и сл) обављају	1) Мушкарци 87% 2) Жене 1% 3) Подједнако 12%
16. <u>У мојој околини</u> , сматра се да су дуготрајни радни задаци, који захтевају улагање знатног напора примеренији	1) Мушкарцима 73% 2) Женама 1% 3) Подједнако 26%
17. <u>Према мишљењу моје околине</u> , природно је да је у породици „главни“ возач буде	1) Мушкарац 60% 2) Жена 0% 3) Подједнако 40%
18. <u>Према мишљењу моје околине</u> , послови који захтевају одсуствовање од куће на неколико дана или честа службена путовања су пре свега за	1) Мушкарци 68,7% 2) Жене 2% 3) Подједнако 29,3%

ПРИЛОГ БР. 10: Резултати тестирања значајности разлика између мушкараца и жена у опажању традиционалности родних улога

	ПОЛ	Н	АС	СД	Т статистик	значајност
РУ1	МУШКИ	361	.62	.487	-1.752	.080
	ЖЕНСКИ	404	.68	.468		
РУ2	МУШКИ	357	.83	.379	-.662	.508
	ЖЕНСКИ	398	.84	.363		
РУ3	МУШКИ	363	.75	.436	-2.580	.010
	ЖЕНСКИ	406	.82	.382		
РУ4	МУШКИ	356	.59	.493	2.632	.009
	ЖЕНСКИ	385	.49	.501		
РУ5	МУШКИ	355	.77	.420	.405	.685
	ЖЕНСКИ	403	.76	.428		
РУ6	МУШКИ	356	.53	.500	3.552	.000
	ЖЕНСКИ	400	.40	.491		
РУ7	МУШКИ	359	.62	.486	-.277	.782
	ЖЕНСКИ	401	.63	.483		
РУ8	МУШКИ	360	.83	.380	-.629	.529
	ЖЕНСКИ	405	.84	.365		
РУ9	МУШКИ	360	.95	.224	.547	.585
	ЖЕНСКИ	403	.94	.242		
РУ10	МУШКИ	357	.73	.447	-.945	.345
	ЖЕНСКИ	401	.76	.430		
РУ11	МУШКИ	361	.90	.296	1.680	.093
	ЖЕНСКИ	404	.86	.343		
РУ12	МУШКИ	363	.87	.339	2.392	.017
	ЖЕНСКИ	402	.80	.398		
РУ13	МУШКИ	360	.71	.456	.545	.586
	ЖЕНСКИ	403	.69	.464		
РУ14	МУШКИ	364	.89	.317	2.832	.005
	ЖЕНСКИ	404	.81	.389		
РУ15	МУШКИ	360	.61	.488	2.173	.030
	ЖЕНСКИ	405	.53	.500		
РУ16	МУШКИ	364	.50	.501	.178	.858
	ЖЕНСКИ	405	.50	.501		
РУ17	МУШКИ	363	.60	.491	1.324	.186

	ЖЕНСКИ	398	.55	.498		
РУ18	МУШКИ	362	.63	.484	1.214	.225
	ЖЕНСКИ	399	.58	.494		
РУ19	МУШКИ	357	.77	.423	.561	.575
	ЖЕНСКИ	400	.75	.434		
РУ20	МУШКИ	358	.57	.496	-.378	.705
	ЖЕНСКИ	403	.58	.494		
РУ21	МУШКИ	363	.69	.461	.476	.634
	ЖЕНСКИ	404	.68	.468		
РУ22	МУШКИ	363	.94	.228	2.496	.013
	ЖЕНСКИ	403	.90	.306		
РУ23	МУШКИ	360	.80	.403	3.099	.002
	ЖЕНСКИ	396	.70	.459		

ПРИЛОГ БР. 11: Резултати тестирања значајности разлика између испитаника из различитих области у опажању традиционалности родних улога

РУ1			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	187	.56	
ВОЈВОДИНА	197	.59	
СРБИЈА	193	.65	
КиМ	188		.80

РУ3			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
СРБИЈА	195	.72	
ВОЈВОДИНА	199	.74	
БЕОГРАД	187	.79	.79
КиМ	188		.89

РУ4			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	184	.45	
ВОЈВОДИНА	190	.49	
СРБИЈА	188	.51	
КиМ	179		.71

РУ5			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
ВОЈВОДИНА	196	.68	
БЕОГРАД	186	.74	
СРБИЈА	193	.77	.77
КиМ	183		.87

РУ6			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	187	.37	
ВОЈВОДИНА	196	.41	
СРБИЈА	191	.43	
КиМ	182		.63

РУ11			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
ВОЈВОДИНА	198	.84	
БЕОГРАД	187	.85	
СРБИЈА	195	.91	.91
КиМ	185		.94

РУ12				
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$		
		1	2	3
БЕОГРАД	186	.74		
ВОЈВОДИНА	198	.82	.82	
СРБИЈА	193		.84	.84
КиМ	188			.93

РУ13			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	187	.62	
ВОЈВОДИНА	197	.66	.66
КиМ	187		.74
СРБИЈА	192		.76

РУ14			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
ВОЈВОДИНА	197	.81	
БЕОГРАД	187	.81	
СРБИЈА	195	.85	.85
КиМ	189		.92

РУ15			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	187	.49	
ВОЈВОДИНА	199	.54	
СРБИЈА	194	.57	.57
КиМ	185		.68

РУ17			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	186	.51	
ВОЈВОДИНА	194	.53	
СРБИЈА	195	.55	
КиМ	186		.70

РУ18			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	185	.52	
ВОЈВОДИНА	199	.54	
СРБИЈА	194	.58	
КиМ	183		.78

РУ19			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	186	.72	
СРБИЈА	195	.73	
ВОЈВОДИНА	198	.74	.74
КиМ	178		.85

РУ20			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
ВОЈВОДИНА	197	.47	
БЕОГРАД	186	.53	
СРБИЈА	193	.58	
КиМ	185		.72

РУ21			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
БЕОГРАД	187	.63	
СРБИЈА	193	.65	
ВОЈВОДИНА	199	.69	.69
КиМ	188		.78

РУ23			
ОБЛАСТ	Н	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
		1	2
СРБИЈА	187	.67	
БЕОГРАД	187	.68	
ВОЈВОДИНА	196	.77	.77
КиМ	186		.86

ПРИЛОГ БР. 12: Резултати тестирања значајности разлика између испитаника из града и са села у опажању традиционалности родних улога

	НАСЕЉЕ	Н	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
РУ1	ГРАД	375	.57	.496	-4.862	.000
	СЕЛО	390	.73	.444		
РУ2	ГРАД	371	.81	.394	-1.981	.048
	СЕЛО	384	.86	.345		
РУ3	ГРАД	378	.73	.443	-3.616	.000
	СЕЛО	391	.84	.368		
РУ4	ГРАД	368	.46	.499	-4.269	.000
	СЕЛО	373	.61	.487		
РУ5	ГРАД	370	.69	.463	-4.888	.000
	СЕЛО	388	.84	.369		
РУ6	ГРАД	373	.40	.490	-3.482	.001
	СЕЛО	383	.52	.500		
РУ7	ГРАД	375	.57	.496	-3.452	.001
	СЕЛО	385	.69	.465		
РУ8	ГРАД	377	.78	.417	-4.204	.000
	СЕЛО	388	.89	.314		
РУ9	ГРАД	374	.93	.264	-2.001	.046
	СЕЛО	389	.96	.199		
РУ10	ГРАД	372	.68	.466	-3.646	.000
	СЕЛО	386	.80	.402		
РУ11	ГРАД	375	.87	.337	-1.095	.274
	СЕЛО	390	.89	.307		
РУ12	ГРАД	375	.76	.429	-5.697	.000
	СЕЛО	390	.91	.290		
РУ13	ГРАД	373	.68	.466	-.721	.471
	СЕЛО	390	.71	.455		
РУ14	ГРАД	376	.78	.412	-4.951	.000
	СЕЛО	392	.91	.286		
РУ15	ГРАД	373	.49	.500	-4.674	.000
	СЕЛО	392	.65	.477		
РУ16	ГРАД	377	.40	.491	-5.319	.000
	СЕЛО	392	.59	.492		

PY17	ГРАД	374	.47	.500	-5.723	.000
	СЕЛО	387	.67	.470		
PY18	ГРАД	373	.50	.501	-5.981	.000
	СЕЛО	388	.71	.456		
PY19	ГРАД	371	.71	.455	-3.126	.002
	СЕЛО	386	.81	.396		
PY20	ГРАД	371	.45	.498	-6.796	.000
	СЕЛО	390	.69	.463		
PY21	ГРАД	375	.63	.484	-3.473	.001
	СЕЛО	392	.74	.438		
PY22	ГРАД	377	.93	.254	1.196	.232
	СЕЛО	389	.91	.290		
PY23	ГРАД	367	.69	.462	-3.329	.001
	СЕЛО	389	.80	.403		

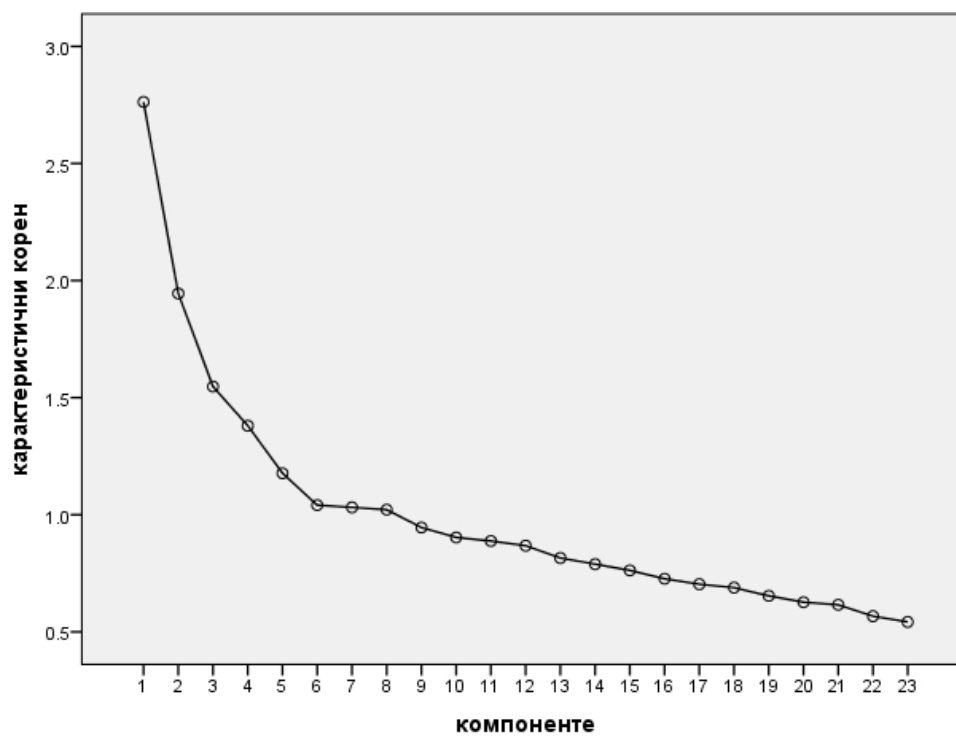
ПРИЛОГ БР. 13: Факторска анализа скале традиционалности понашања

Након прелиминарних анализа које су указале на оптимално решење, факторском анализом са задатим бројем фактора издвојено је 4 фактора који објашњавају 37,18% варијансе.

	КОМПОНЕНТЕ ¹³			
	1	2	3	4
ПОСЛОВНА ПУТОВАЊА	.745			
ЈАВНИ ПОСЛОВИ	.732			
ПОСЛОВНИ ИЗЛАСЦИ	.678			
БАВЉЕЊЕ ПОЛИТИКОМ	.661			
ИЗЛАСЦИ СА ДРУШТВОМ	.644			
РУКОВОЂЕЊЕ	.619			
ДОБРА ЗАРАДА	.439			
НЕГА БОЛЕСНЕ ДЕЦЕ		.595		
БРИГА О ХИГИЈЕНИ ДЕЦЕ		.572		
ПРИПРЕМАЊЕ ХРАНЕ		.559		
ОДНОСИ СА ПРИЈАТЕЉИМА И РОЂАЦИМА		.556		
КУПОВИНА ЗА КУЋУ		.488		
ЧИШЋЕЊЕ КУЋЕ		.482		
НЕГА ТЕЛА			.585	
ИСПОЉАВАЊЕ ЕМОЦИЈА			.567	
ФИЗИЧКИ ПОСЛОВИ			.513	
ПЛАЋАЊЕ ЦЕХА			.488	
СПОРТ			.406	
ЗАШТИТА ПОРОДИЦЕ				-.705
ПОПРАВКЕ У КУЋИ				-.675
АУТОРИТЕТ ЗА ДЕЦУ				-.571
ИНИЦИЈАТИВА У ВЕЗИ				-.345
ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА				

¹³ 1- пословно-јавне улоге; 2- породичне улоге; 3- социјално-интерперсоналне улоге; 4- партнерске улоге

**ПРИЛОГ БР. 14: Скри - дијаграм за скалу опажене неусклађености са
родним улогама**

**ПРИЛОГ БР. 15: Резултати тестирања значајности разлика између
мушкараца и жена у прихватању вредносних оријентација**

	ПОЛ	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
АМБИЦИОЗНОСТ	МУШКИ	17,56	3,848	-,563	,574
	ЖЕНСКИ	17,71	3,657		
ВОЂСТВО	МУШКИ	17,53	3,953	4,652	,000
	ЖЕНСКИ	16,14	4,353		
РЕЛИГИОЗНОСТ	МУШКИ	20,98	5,780	-2,547	,011
	ЖЕНСКИ	22,00	5,273		
КОНФОРМИЗАМ	МУШКИ	16,17	5,360	1,880	,061
	ЖЕНСКИ	15,44	5,460		
АУТОРИТАРНОСТ	МУШКИ	19,97	5,356	,270	,787
	ЖЕНСКИ	19,86	5,661		

**ПРИЛОГ БР. 16: Резултати тестирања значајности разлика између
испитаника из различитих области у прихватању вредносних
оријентација**

	ОБЛАСТ	АС	СД	Ф СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
АМБИЦИОЗНОСТ	СРБИЈА	17,98	3,649	3,421	,017
	КОСОВО	16,96	3,916		
	БЕОГРАД	18,05	3,331		
	ВОЈВОДИНА	17,56	3,970		
ВОЂСТВО	СРБИЈА	17,24	4,219	2,821	,038
	КОСОВО	17,16	4,013		
	БЕОГРАД	16,15	4,205		
	ВОЈВОДИНА	16,61	4,382		
РЕЛИГИОЗНОСТ	СРБИЈА	22,04	6,027	16,124	,000
	КОСОВО	23,49	4,892		
	БЕОГРАД	20,05	5,361		
	ВОЈВОДИНА	20,48	5,167		
КОНФОРМИЗАМ	СРБИЈА	15,98	5,211	21,229	,000
	КОСОВО	17,99	5,479		
	БЕОГРАД	13,74	4,612		
	ВОЈВОДИНА	15,39	5,501		
АУТОРИТАРНОСТ	СРБИЈА	21,33	5,081	39,935	,000
	КОСОВО	22,17	4,879		
	БЕОГРАД	16,89	5,355		
	ВОЈВОДИНА	19,16	5,235		

АМБИЦИОЗНОСТ	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
	1	2
КОСОВО	16,96	
ВОЈВОДИНА	17,56	17,56
СРБИЈА	17,98	17,98
БЕОГРАД		18,05

РЕЛИГИОЗНОСТ	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$	
	1	2
БЕОГРАД	20,05	
ВОЈВОДИНА	20,48	
СРБИЈА		22,04
КОСОВО		23,49

КОНФОРМИЗАМ	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$		
	1	2	3
БЕОГРАД	13,74		
ВОЈВОДИНА		15,39	
СРБИЈА		15,98	
КОСОВО			17,99

АУТОРИТАРНОСТ	ПОДСКУПОВИ ЗА $\alpha = 0.05$		
	1	2	3
БЕОГРАД	16,89		
ВОЈВОДИНА		19,16	
СРБИЈА			21,33
КОСОВО			22,17

ПРИЛОГ БР. 17: Резултати тестирања значајности разлика између испитанике из села и града у прихватању вредносних оријентација

	НАСЕЉЕ	АС	СД	Т СТАТИСТИК	ЗНАЧАЈНОСТ
АМБИЦИОЗНОСТ	ГРАД	17,92	3,480	2,046	,041
	СЕЛО	17,37	3,972		
ВОЂСТВО	ГРАД	17,02	3,926	1,425	,155
	СЕЛО	16,59	4,486		
РЕЛИГИОЗНОСТ	ГРАД	20,72	5,285	-3,961	,000
	СЕЛО	22,28	5,673		
КОНФОРМИЗАМ	ГРАД	15,19	5,164	-2,994	,003
	СЕЛО	16,35	5,607		
АУТОРИТАРНОСТ	ГРАД	19,12	5,537	-3,944	,000
	СЕЛО	20,67	5,393		

ПРИЛОГ БР. 18: Резултати тестирања повезаности образовног и материјалног нивоа и прихватања вредносних оријентација

	АМБИЦИОЗНО СТ	ВОЂСТВ О	РЕЛИГИОЗНО СТ	КОНФОРМИЗ АМ	АУТОРИТАРНО СТ
ОБРАЗОВАЊ Е	,157**	,129**	-,081*	-,143**	-,140**
МАТЕРИЈАЛ НО СТАЊЕ	,108**	,140**	,040	-,092*	,030

**ПРИЛОГ БР. 19: Резултати стандардне регресионе анализе за зависну
варијаблу *задовољство животом* за мушкарце и за жене**

МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
	R ²	β	
ПРЕДИКТОРИ	.168**		0,270**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ		-0.020	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ - .182**
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ		-0.070	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ -0.106*
ОСТВАРИВАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ СТАТУСА		.118*	ЖЕНА И МАЈКА .232**
МУЖЕВНОСТ		.043	МРШАВОСТ -0.085
МАНГУП		-0.063	СКРОМНОСТ .015
ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ		.031	ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ .005
АКТИВИЗАМ		.076	АКТИВИЗАМ .107*
СТАРОСТ		-0.062	СТАРОСТ - .147**
МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ	.289**		МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ .285**
ОБРАЗОВАЊЕ		.076	ОБРАЗОВАЊЕ .047

**ПРИЛОГ БР. 20: Резултати стандардне регресионе анализе за зависну
варијаблу позитиван афекат за мушкарце и за жене**

МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
	R ²	β	
ПРЕДИКТОРИ	,202**		ПРЕДИКТОРИ
			,233
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ		-.005	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ
			-.126*
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ		.013	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ
			.018
ОСТВАРИВАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ СТАТУСА		.222**	ЖЕНА И МАЈКА
			.163**
МУЖЕВНОСТ		-.073	МРШАВОСТ
			-.052
МАНГУП		.011	СКРОМНОСТ
			-.076
ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ		.064	ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ
			.087
АКТИВИЗАМ		.166**	АКТИВИЗАМ
			.334**
СТАРОСТ		-.067	СТАРОСТ
			-.106*
МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ		.287	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ
			.087
ОБРАЗОВАЊЕ		-.054	ОБРАЗОВАЊЕ
			-.027

**ПРИЛОГ БР. 21: Резултати стандардне регресионе анализе за зависну
варијаблу *негативан афекат* за мушкарце и за жене**

МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
	R ²	β	
ПРЕДИКТОРИ		β	PRE
	.137**		.135**
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ		.034	ТРАДИЦИОНАЛНОСТ
ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ		.185*	ОПАЖЕНА НЕУСКЛАЂЕНОСТ
ОСТВАРИВАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ СТАТУСА		.015	ЖЕНА И МАЈКА
МУЖЕВНОСТ		-.085	МРШАВОСТ
МАНГУП		.209**	СКРОМНОСТ
ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ		.003	ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ КАО ВРЕДНОСТ
АКТИВИЗАМ		-	АКТИВИЗАМ
		.160**	
СТАРОСТ		.076	СТАРОСТ
МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ		-.123*	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ		-.066	ОБРАЗОВАЊЕ

БИОГРАФИЈА

Оливера Б. Радовић (рођ. Штула) рођена је 8. 11. 1976. године у Врбасу, где је завршила основну школу и гимназију. Студије психологије уписала је 1995. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду где је и дипломирала 2002. године на тему „Стрес код становника северног дела Косовске Митровице“, под менторством проф. др Јелене Влајковић, са просечном оценом током студија 9,04. Магистарске студије је такође уписала на Филозофском факултету Универзитета у Београду, где је 2010. године одбранила магистарску тезу под насловом „Вредносне оријентације младих српске националности са Косова и Метохије - евалуација теорије вредности Салома Шварца“ под менторством проф. др Боре Кузмановића, са просечном оценом током студија 9,68. Од 2002. године запослена је на Филозофском факултету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, сада као асистент за ужу научну област психологија. У периоду 2004-2005. завршила је једногодишњу едукацију за психосоцијално саветовање, коју су организовали Институт за ментално здравље Београд, IOMRome, Tavistock&PortmanNHSTrust, London. Током лета 2004. похађала је једномесечну летњу школу лидерства и дебате на Wake Forest University, Winston Salem, USA у оквиру пројекта SEELY (The Southeast Europe Youth Leadership Institute). У периоду 2005-2006. завршила је базични ниво едукације за примену рационално-емоционално-бихејвиор терапије, у организацији РЕБТ центра у Београду. Главне области научног интересовања су јој вредносне оријентације, социјализација и социјални идентитети. Објавила је једну монографију, већи број научних радова и учествовала је на већем броју конференција и међународних научних скупова. Течно говори енглески језик.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Оливера Радовић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

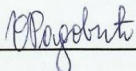
Усклађеност са родним улогама као фактор субјективне добробити у раном

одраслом добу

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 1.6.2014.

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Оливера Радовић

Број уписа _____

Студијски програм Психологија

Наслов рада Усклађеност са родним улогама као фактор субјективне добробити
у раном одраслом добу

Ментор проф. др Драган Попадић

Потписани Оливера Радовић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 1.6.2014.

ОРадовић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Усклађеност са родним улогама као фактор субјективне добробити у раном одраслом добу

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 1. 6. 2024.

